

БИБЛИОТЕКА
Никола Сикимич Максим

МАКСИМ
ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ, УМЕТНОСТ И КУЛТУРУ

Издавач

Библиотека „Никола Сикимић Максим“ Кучево
Трг Вељка Дугошевића 30
12240 Кучево
012/850-467
www.bibliotekakucevo.rs
nasabibliotekakucevo@gmail.com

© Часопис „Максим“ и аутори текстова, 2022.

За издавача

Јована Дишић

Главни уредник

Младен Милосављевић

Уредништво

Спасоје Јоксимовић (поезија)
Јована Дишић (оперативни уредник)

Лектура и коректура

Јелена Марјановић
Марко Ђорђевић

Прелом и дизајн текста

Владимир Петровић

Дизајн корица

Владимир М. Петровић

Штампа:

Ситограф РМ, Пожаревац

Часопис излази једанпут годишње

ISSN 2812-9733

Кучево, 2022.

МАКСИМ

ЧАСОПИС ЗА КЊИЖЕВНОСТ,
УМЕТНОСТ И КУЛТУРУ

ГОДИНА I, БРОЈ 1
2022.

*Реч, књиѣа,
цовек*

УВОДНА РЕЧ

Књижевни часопис „Максим“ појављује се у једном можда и не баш најзахвалнијем времену које ће, између осталог, бити упамћено и као време књижевних деоба. Било да се ради о вечитој подели између аутора такозваног *главног тока* који, за главу виши и паметнији, попут старијег брата стоји насупрот *вазда детињасте* жанровске књижевности, било да је у питању фама око најважније овдашње књижевне награде, те аутора који ту награду заслужују или не, стиче се утисак да право на статус писца, упркос никада већој књижевној продукцији, завређују само појединци чија је стваралачка поетика усредсређена на одређене токове и теме, пожељне и тражене у датом тренутку. Управо ту леже највећа вредност и допринос часописа који, попут „Максима“, на својим странама објављују како награђиване ауторе од угледа и имена, тако и оне који своју књижевну каријеру тек започињу, раме уз раме, то јест дело уз дело, са старијим или искуснијим колегама.

Часопис отварају интервјуи са Зораном Живковићем и Миком Герисом, двојцом аутора који су дали знатан допринос свету књижевности, односно филма. Следећи је прозни блок у коме ће читалац пронаћи приче аутора попут Александра Гаталице, Мухарема Баздуља, Бранке Селаковић, Милана Ковачевића, након кога следе песнички, као и блок посвећен стручним текстовима, приказима, чланцима. Треба истаћи да је главни критеријум, поред квалитета, приликом избора дела за објављивање био одговарање на тему задату на конкурс – „Реч, књига, човек.“

Изласком првог броја часописа „Максим“ домаћа књижевна сцена богатија је за једно ново окупљалиште људи од пера, било да су у питању песници, прозаисти или књижевни теоретичари, тако да се искрено надамо да је овај скромни почетак само први од многих корака на увек неизвесном и дугом путу писане речи. Символично, баш такав је био и „Максимов“ пут – дуг и неизvestан, са препрекама и одлагањима. Чињеница да га најзад држимо у рукама велика је победа књижевности над тегобама тривијалне свакодневице, уметности над практичношћу и љубави над користољубљем.

Јована Дишић и Младен Милосављевић,
на Васкрс, 2022. године.

СВЕ ПЛЕМЕНИТО, ЛЕПО, ДОБРО И ХУМАНО У НАМА ПОТИЧЕ ИЗ БИБЛИОТЕКА

(Интервју са Зораном Живковићем)

фото: Nuno Ferreira Santos, извор: zoranzivkovic.wordpress.com

Зоран Живковић (1948, Београд) српски је писац, књижевни теоретичар и преводилац. Један је од најпревођенијих домаћих писаца и аутор преко тридесет књига.

Дипломирао је 1973. године на групи за Општу књижевност с теоријом књижевности на Филолошком факултету у Београду. На истом факултету је 1979. године магистрирао, а 1982. године и докторирао.

Дела Зорана Живковића награђивана су у Србији и свету. Између осталог, његово књижевно дело *Библиотека* 2003. године награђено је престижном Светском наградом за фантастику (World Fantasy Award) у категорији новела. Добитник је и награде „Милош Црњански“ за *Четврти круг* (1994), као и награде „Исидора Секулић“ за *Мост* (2007).

Који су домаћи а који инострани писци пресудно утицали на Ваш књижевни укус?

Списак писаца који су обликовали мој књижевни укус, односно моје виђење књижевности, поприлично је дугачак. Готово све што сам икада прочитао оставило је неки траг у мени, који се углавном испољава интертекстуално, као одсев нечијег дела у мојој прози. Понекад чак ни мени самом није лако да препознам

порекло тих одсева. Ако би из овог мноштва аутора требало да издвојим оне чији утицај ипак препознајем, онда би то од великих класика понајпре били Рабле, Сервантес, Шекспир, Достојевски, Чехов и Хашек, а од мојих савременика Кундера, Сарاماго, Еко, Памук, Лем и Урсула Легвин. Што се домаћих аутора тиче, рекао бих да су на један веома посебан начин на мене највише утицали Пекић и Исидора Секулић.

Неки од наслова Ваших дела, као што су: *Писац, Књига, Библиотека, Читатељка, Последња књига, Писац у најам*, истичу значај књиге. Колики је, по Вашем мишљењу, утицај књиге у данашњем свету?

Већ дуго живим у стрепњи да је тај утицај знатно мањи него што је то неопходно да би наша цивилизација опстала. Друштва која престају да читају – а ка таквом, бојим се, увелико срљамо – немају више чему да се надају. Рачун за нечитање врло брзо доспева на наплату. Не бих да будем мрачни пророк, али уопште ми није тешко да замислим скору будућност у којој ће потомци оних што су еколошки упропастити планету таворити последње цивилизацијске дане бесомучно пребирајући по својим мобилним телефонима и самозадовољавајући се оним што могу да им понуде разне индустрије забаве за малоумне.

Да ли појава електронских књига може угрозити штампану форму?

Не може. То су напосто два контејнера за текст који нису међусобно супротстављени. Један не искључује други. Користите онај који вам више одговара. Контејнери нису битни, већ је то оно што се у њима налази. *Ана Карењина* или *Зли дуси* биће подједнако велика књижевна дела свеједно да ли до ваших очију долаза с одштампаних папирних страница или дигиталног екрана. Узимам слободу да вам овим поводом препоручим свој роман *Књига*, у коме је, на комичан начин, реч управо о судбини књиге у наше доба.

Ваша дела одликује беспрекорно вођен наратив. Које је Ваше полазиште за настанак приче: реч, књига или човек?

Полазиште јесте оно што настаје у мом несвесном. Свесно, ја немам никакав утицај на то шта ће из несвесног изронити, па тако не могу ни да бирам између речи, књиге и човека. Односно, између било чега другог. Скрећем вам овим поводом пажњу на свој нови и по свој прилици последњи роман – *Бела соба*. У њему се, уз остало, говори о настанку једног дела уметничке прозе.

Дуже време сте предавали креативно писање. Шта је то што млади писац прво треба да научи о писању?

Млади писац о писању најпре треба да научи да је то озбиљан, одговоран и нимало лак посао. То нипошто није нешто што се ради из хобија. Одмах потом

млади писац мора да се ваљано описмени, свеједно што му је српски матерњи језик и што је уверен да у њему за њега нема тајни. Коначно, млади писац мора да оседи бесомучно читајући – јер ће једино тако једног дана моћи да постане добар стари писац...

Добитник сте Светске награде за фантастику, за књигу Библиотека. С обзиром на то да је издавач часописа Максим Библиотека „Никола Сикимић Максим“ из Кучева, који је значај библиотека данас у савременом свету?

Огроман, немерљив, суштински за наш опстанак на овој планети. Без библиотека ми смо само хорда дивљака изложена хировима природе и нашим деструктивним поривима. Све оно што је племенито, лепо, добро, хумано, саосећајно у нама потиче из библиотека.

Свесни смо чињенице да књижевна фантастика у Србији заузима подређени положај у односу на такозвани главни ток. Може ли се премостити јаз између њих и како?

Фантастика ће код нас вероватно добити место које јој по праву припада у уметности прозе тек када се са академске позорнице биолошки повуче садашњи нараштај канонизатора српске књижевности. Све су то потомци Белинског који је поводом генијалног романа *Двојник* Достојевског устврдио да је фантастици место у лудници, не у књижевности, да њоме треба да се баве лекари, не писци. Ко се, међутим, данас сећа Белинског? А ко не осети дубоку задивљеност пошто прочита *Двојника*?

Да ли је данас могуће опстати као професионални писац у Србији?

Јесте, ако вам се књиге продају не само у Србији него и широм света. А таквих писаца нипошто нема много. Ја лично познајем само једног...

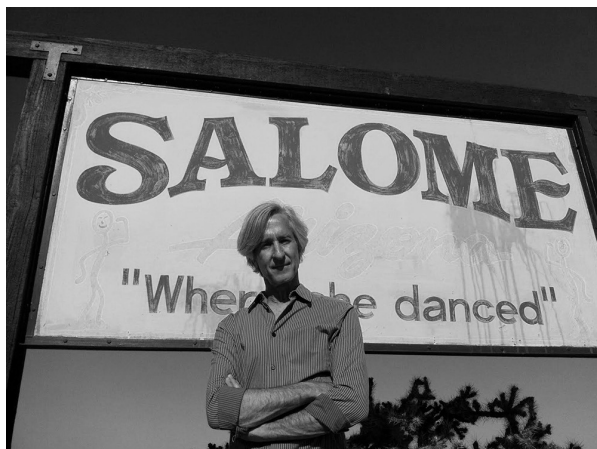
Какав положај, по Вашем мишљењу, заузима српска књижевност тренутно у свету?

Постоји једно веома објективно мерило да се то установи: број преведених дела наше књижевности објављених у иностранству. Када ми је пре око годину дана изишла стота преведена књига (данас их има 117), позвала ме је, из чиста мира, једна овдашња културна посленица да ми скрене пажњу да никако не би требало да се узохолом том бројком будући да је то ипак само квантитет. Зар је њој вредело објашњавати да тог квантитета никада не би било да иза њега не стоји квалитет? И да су страна издања мојих књига драгоценија за одјек српске књижевности и културе у свету од свега што може да понуди овдашњи литерарни естаблишмент...

Разговор водио: Младен Милосављевић

ПРИПОВЕДАЊЕ СЛИКАМА И РЕЧЈУ

(Интервју са Миком Герисом)

извор: mickgarrisinterviews.com

Мик Герис (Mick Garris, 1951, Санта Моника, Калифорнија, САД) познати је амерички писац, сценариста, редитељ и продуцент. У својој богатој каријери сарађивао је са Стивеном Спилбергом, Мајклом Џексоном, Клајвом Баркером, Стивеном Кингом и многим другим великанима поп културе. Познат је као аутор средњебуџетних хорор филмова, као што су: *Critters 2*, *Sleepwalkers*, *Riding the Bullet* који обилују фантастично стилизованом и убедљивом атмосфером страве. Међутим, Герис је свој највећи допринос жанру хорора и фантастике дао радећи на телевизијским пројектима попут: *The Stand*, *Amazing Stories*, *She-Wolf of London*, *Fear Itself* и тако даље. Такође, он је идејни творац серијала *Masters of Horror* и *Masters of Science Fiction* у којима су епизоде режирали неки од највећих редитеља данашњице: Џон Карпентер, Стјуарт Гордон, Дарио Арђенто, Тоби Хупер, Такаши Мике, Џон Ландис и други. Поред овога, Герис је радио и серијал интервјуа са познатим ствараоцима из света филмске страве, под називом *Post Mortem with Mick Garris*.

Своје богато филмско искуство Герис је искористио и на пољу књижевности, створивши незванични поджанр холивудски хорор. Приче су му објављиване у великом броју антологија, док је самостално објавио неколико романа и збирки прича, између осталих: *Пакао у развоју*, *Саломе* и *Ружни*. На српски је преведена само његова прича *Окулар* (*У врзином колу*, Страхор, 2017).

Ви сте међу малобројнима који су остварили успешне каријере истовремено у књижевности и филму. Који од та два посла вам је ближи?

Све је то повезано. Мислим да је најбоља реч за то „приповедач”, без обзира на медиј, то је онај ко прича причу. Али то су заиста различити послови. Снимање филма је изразито друштвена активност: окружени сте десетинама, понекад и стотинама талентованих људи и сваког тренутка доносите одлуке на које утичу односи, буџети, тренутне могућности. У писању, поготово белетристике, има много више слободе и креативности. Али је то посао усамљеника, иако ја волим и тај део процеса. Када пишете књижевно дело, важна је свака реч, ткате причу кроз игру речи. Кад пишете сценарио, ви само креирате нацрт онога што треба да буде приказано. У том смислу, волим оба занимања и било би ми веома тешко да морам да се одлучим за једно. Писање је много мање стресно, али је филм експлозија удружених креативности.

У вашој краткој причи „Окулар”, која је објављена на српском, главни јунак је филмски редитељ. Колико често користите своја филмска искуства као материјал за приповедање?

Вероватно увек. Мислим да је стара изрека „пиши о ономе што познајеш“ овде сасвим употребљива, између осталог и због тога што даје аутентичну тачку гледишта. Поготово кад је у питању хорор. Усудио бих се да кажем да већина књига и приповедака које сам објавио припада мом личном поджанру *холивудског хорора*. Срећан сам што у књижевност могу да пренесем нешто аутентично са *холивудског ратишта*.

Шта тренутно читате? Ко су Ваши омиљени амерички, а ко страни писци?

Веома ми се допада Џилиен Флин, као и Грејди Хендрикс, Пол Тремблеј, такође и Британка Пола Хокинс. Наравно, и даље читам Кинга и Баркера, мада се увек трудим да нађем нове ауторе хорора који имају јединствен глас. Не познајем довољно азијске, европске као ни латиноамеричке писце, али бих волео да се упознам и са њиховим радом.

С обзиром на то да ће овај интервју бити објављен у оквиру часописа који покреће библиотека у Кучеву, морам да вас питам о значају библиотеке у вашем одрастању и формирању.

У детињству нисам себи могао да приуштим све књиге које сам желео да прочитам, тако да сам проводио много времена позајмљујући из библиотеке најразличитије наслове. Рок за враћање књига је био две седмице, тако да бих у том периоду прочитао две или три књиге. Да нисам имао библиотеку у близини, никада не бих открио класике: у књижевности уопште, али и у оквиру жанра хорора.

Сарађивали сте с некима од водећих аутора из жанра фантастике, као што су Стивен Кинг или Клајв Баркер. Колико су њихова дела тешка за адаптацију?

Сва књижевна дела су захтевна за адаптацију, поготово кад се ради о бестселерима, књигама које имају мноштво обожавалаца. Тај посао захтева много труда и поштовања према делу. Велики писац Ричард Матесон ми је једном рекао да су књиге унутрашњост, а филмови спољашњост. Пошто су у питању потпуно различити медији, они захтевају другачије структуре. Како да прикажете нешто што је унутрашњост? Филм је визуелни медиј и захтева видљиву радњу која је у супротности са пасивним искуством читања књиге. Кад се бавите адаптацијом, треба да знате шта је од суштинске важности за покретање радње, а шта то није, чак и када ово друго заузима највећи део књиге. На крају крајева, већина људи који погледају филмску адаптацију, чак и када је у питању бестселер, никада неће прочитати књигу. Међутим, када су у питању људи попут Кинга или Баркера, који су ми уједно и пријатељи, желим да њихова очекивања буду задовољена, уосталом као и моја, с обзиром да сам фан њихове литературе. У таквим случајевима осећате да сте испричали причу на прави начин. Неке књиге су лакше за адаптацију од других. Кинг, на пример, пише стилем који је близак филму. Баркеров стил је нешто херметичнији, на моменте чак и мистичан.

Какво је ваше мишљење о електронским књигама? Да ли би оне једног дана у потпуности могле да замене штампане?

Да будем искрен, већину књига читам у електронском облику. Могућност да носим стотине књига на *ај педу* за време лета авионом или у локалном кафићу – за мене је права благодат. И даље читам штампане књиге, али дигиталне ипак предњаче. Мислим да се и књиге које сам ја писао више продају у дигиталном, него у штампаном облику.

Имате ли фаворите међу млађим писцима?

Као што сам рекао, волим Грејди Хендрикса, Пола Тремблеја и Џилиен Флин. Не одустајем од даље потраге.

Да ли сте читали неке српске писце?

Не, али волео бих да прочитам. Расположен сам за препоруке српских писаца који су преведени на енглески.

По вашем мишљењу, да ли је за писце који нису са енглеског говорног подручја тешко да направе пробој на ваше тржиште?

Мислим да то захтева много времена и труда, осим уколико су он или она написали бестселер у својој земљи. С друге стране, уколико књига има потенцијал да освоји међународну публику, то може да буде узбудљив подухват. На пример,

иако не познајем много јапанских аутора, открио сам невероватан роман „Изван” Натсуо Кирино у енглеском преводу, који ме је потпуно одушевио. Потребно је да ме људи које познајем заинтересују за неки страни роман који је преведен на енглески.

Велико редитељско и сценаристичко искуство провејава у вашим књигама „Пакао у развоју”, „Салома” и „Ружни”, које су веома филмичне. У којој мери је филм утицао на Вашу књижевну каријеру?

Много! Понављам, увек ми је било занимљиво да убацујем своја филмска искуства у приче. Уз обавезна претеривања, додао бих. Иако сам много читао у детињству, такође сам волео да гледам филмове и телевизију. Уосталом, рођен сам у Лос Анђелесу, који је центар светске филмске индустрије. Иако ми се нико у породици није бавио филмом, било је тешко не подлећи филмским утицајима. Прво сам радио као филмски и телевизијски сценариста, потом сам почео да режирам 1985, а онда су стечена искуства утицала на све што сам стварао. Не знам зашто не постоји више романа које пишу филмације - можда зато што су то две потпуно различите живуљке и сасвим другачије дисциплине - али знам да се веома добро забављам кад црпем инспирацију из филмске индустрије и правим од ње нешто потпуно ново.

Разговор водио: **Младен Милосављевић**
Превод са енглеског: **Сања Савић Милосављевић**

Проза

Александар Гаталица

ДРУГА ВИОЛИНА

*Посвећено Пери Рајковићу,
као мали доказ да се прича
може написати за три дана*

Људи не знају шта је друга виолина. Људи заправо не познају другог виолинисту Пјетра Мањинија. Ено га: иде улицама Милана, недалеко од Корза Магента, по којем се риђа прашина ниско ковитла лети, па ни зими киша не може да је спере. Зграде из доба Дучеа наднеле су му се над главу, као заштитници који желе да га склоне од сунца или као црвени џинови склеротичних колена који циглу балкона на другом и трећем спрату лако могу обрушити на његову главу и завршити с његовим мученим животом.

Али, иде Пјетро Мањини сигурним кораком: висок, прав, главе готово босе, са наочарима превеликог оквира и уснама сувише пуним и напућеним за мушкарца. Иде и нешто прича сам са собом.

Људи не знају шта је друга виолина. Они мисле да је то друга после прве виолине и да она увек свира неки лакши, па чак и веселији део музике. Али није тако. Друга виолина је сидро камерног брода, она је фундамент који се полаже у зеленкасту воду Лагуне да би палата која се зида над водом могла стајати чврсто и усправно, на понос госпо-

де која у њој живе, пате, воле, болују и умиру. Фундамент је тај који је чврсто заривен у муљ залива, баш као што друга виолина чврсто подржава прву.

Док прва виолина свира колоратуре, извија мелодије лаке као плесачице, уздиже се и пада, друга виолина је подржава у одсецима прецизним и тачним, налик откуцајима здравог људског срца. Други виолиниста зато мора имати осећај за ритам који му је пренет с мајчиним млеком; он мора друговати с интонацијом реском и тачном, која се ни за тренутак не поправља неукусним романтичним тремолом на одсвираном тону, за којим често посежу виолинисти на прекоокеанским бродовима који мјаучући извлаче најпре непрецизну, па потом тачну интонацију, али својој публици шеретски намигују и као да јој кажу: „душа моја тако свира, док тон пронађе, она сваки пут мало јаукне“...

Не, други виолиниста не сме да буде слаб, поводљив, он не сме да се води лакomisленом допадљивошћу. Он је мера и снајдерски метар на меком штофу музике. Он је кнез наместо кнеза. Он је краљ уместо краља.

И зато Пјетро Мањини иде прав улицом. Јер, он је други виолиниста и сва она тачност, сва она чистота тона, све оне навике које не допуштају кашњење, оклевање или аљкавост било

које врсте, пренеле су се и на његово држање, његове радне и животне навике.

Пјетро Мањини живи сам. Са мајком. Покрај мајке. Никад се није женио. Имао је прилике за то: једном на жарком југу Италије у месташцу које је мирисало на сатруле наранџе које падају по улицама и нико их не бере, у сеоцету са главном пјацалом и каменитом црквом барокног хлада.

Тамо је требало да се жени. Било је све као у сну. Можда се баш зато не сећа зашто до свадбе није дошло.

Обукао је црно одело на пругице. Закопчао до грла белу ланену кошуљу као женик. Кравату није ставио. Главу је покрио црним шеширом широког обода да би се склонио од сунца које на југу има оштре зубе и уједа. Упутио се ка катедрали где је требало да каже судбоносно „да“. Нико није кренуо са њим. Ни пријатељи. Чак ни мајка. Дошао је сам и чекао. Нико се није појављивао, иако је био сигуран да га будућа жена воли и да жели с њим да ступи у брак који ће само Бог моћи да оспори. Упркос томе, нико није стизао. Сунце је сијало све јаче. Пјетро нигде није видео хлада. Неки *paesani* пролазили су у својим једноставним запрегама у које су упрегли магарце. *Vuon giorno, signor' dottor'*, јављали су му се у пролазу, и не знајући да ли је доктор, већ то чинећи онако, као сељаци који сваког ученог човека из града зову *dottore*.

Онда је Пјетро одлучио да више не стоји тако несмотрено, тако неувиђавно, пред једном каменитом црквом са барокним торњем, у једном малом месту на југу Италије, на тргу где само сточа-

ри потерују своју марву... Зачуо је звона са торња. Звонило је. Можда њему. Отишао је. Другог пута када је требало да се ожени још мање се сећа. Било је то ваљда у Милану. Била је то можда жена коју му је нашла мајка. Била је то вероватно среда. Била је то општина...

Не, није се оженио. Друга виолина и не треба да се жени, јер је она увек ожењена само за прву виолину.

Пјетро Мањини зато живи сам. Мајка с којом дели кров једног великог приземног стана, телом је на уписаној адреси, али већ задуго духом није с овога света. Помажу Пјетру око мајке жене које плаћа: да се не би изгубила, да не запали кревет док пуши лежећи, да не заборави да је отворила плин пре него што кресне шибицу, да се не спотакне о ивичњак и падне наузнак, да не изгрди поштара што је донео писмо за Пјетра, да не добије инфекцију ковидом 19... Жене му помажу, али син довршава читав посао и тај рад око старе мајке није испуњен синовљевом љубављу, већ га схвата као претварање нереда у ред. Друга виолина увек чини тако. Мајка, родитељка, плута у лимбу чекајући телеграм са оног света, а за то време прља и погани кућу, пљује на све око себе, псује Мусолинијеву владу из 1938. године, замера грофу Ђану што одмах није...

Пјетру највише смета што најчешће псује фашистичке владе. Није он фашиста, иако једна виолинисткиња на конзерваторијуму упорно шири приче о њему као о прикривеном црнокошуљашу. Али, та виолинисткиња никад није била друга виолина, већ једнако рђави солиста. Пјетро за себе мисли да није

фашиста, али он – ставиће руку на срце – не воли распевани и безбрижни италијански дух. Мисли он да ове особине Италијана вуку порекло од путујућих дружина сумњивог порекла и сумњиве музикалности, од некаквих закрубуљених музичких просјака недостојних велике римске патрицијске традиције која је узидана у италијански фондaмент као друга виолина. Песма, арија, јужњачко запевање уз мандолину, све то поуздано је искварило и компромитовало све италијанске композиторе, од Вивалдија до Респиђија, тако мисли Пјетро и додаје: арија и ништа друго размазило је сву ту фину господу која су само имала да буду мало уздржанија, нешто мало одмеренија и деликатнија.

Али, дугачка је италијанска чизма тла и она се протеже од Пјетру драгог севера до немилог југа где царују криминалци, сецикесе, лажови; да, и жене одбегле од олтара, па на крају – јао, муке – и превејани филозофи стоици који мисле да *Mata RAI* треба да образује Италијане, правећи их у клоновне који прате лото извлачење и тајно маштају о некој од водитељки дугих ногу и плавих очију која води забавно поподне.

Но, све је то свет оне „прве виолине“ у којој се Пјетро не меша. Прве виолине су налик ораторима (а толико их је италијанска историја имала), налик тенорима (који су вазда најглупљи у свакој оперској кући); прве виолине доспевају на насловне странице новина, прве виолине свирају на „Страдиварију“ којој се зове *Diavolo*, или *Arditi*, а он?

Па и Пјетро има „Страдиварија“ и на њему стално свира као друга виолина

Новог Бузонијевог оркестра. То је његов једини друг током свих ових лета црвене миланске прашине. Пјетро га је набавио у она боља времена, када је капућино на италијанској калдрми још коштао *mile lire*. Тада су још праве и честите „друге виолине“ могле да дођу у радњу поузданих занатлија и тамо пробају инструмент који је чудним караванским путевима стигао до поверљивих трговаца. „Страдивари“ је тада још био део породичне традиције многих италијанских фамилија. И могао се продати и купити. Као флаша ретког архивског вина; као црни тартуф величине каква никад није виђена; као плави дијамант тек ископан у рудницима Јужне Африке – куповина ретка, али могућа.

Тада је за прави новац могла да се купи права драгоценост, а данас није тако. Проклети капитализам напунио је џепове неколицини људи и они су купили све „Страдиварије“ и претворили их у некакве музејске експонате. Ни први ни други виолиниста више не свира на свом инструменту – већ једино изнајмљује вечност. Виолину му је на доживотно коришћење дала некаква банка љубазних добротвора из Ђенове, филантропско осигуравајуће друштво из Женеве, удружење богатих грађана из Филадельфије, музеј старих инструмената у власништву човекољубивог ратног профитера из многих афричких ратова.

Пјетру се понекад чини да је он последњи други виолиниста који свира на свом „Страдиварију“. То је онај чудесни и живи комад црвеног јавора и бреста из 1682. године. То је онај инструмент

који се у пописима „Страдиварија“ зове „Флеминг“ и Пјетро годинама не дозвољава да се уз овај инструмент појави било какав други податак. Тај „Страдивари“ је само његов и он ће одлучити шта ће с њим бити када склопи очи.

А док не склопи очи, Пјетро има још много посла. Постоји начин и пут на који он треба да стигне до славе и прошлог пролећа чинило му се да је већ надамак тог циља. Пјетро је професор виолине на Конзерваторијуму „Ћузепе Верди“ у Милану. На славу се кладио без њеног присуства, као да се у условима ковид инфекције с њом сусрео преко зум-платформе, али је при том сусрету слава лоше поставила камеру, те је није видео, већ му се чинило да је само нејасно чује.

Пјетро заправо не жели да буде славан, он за себе каже да жели и мора „да остави траг“. А како ће то учинити? Као прави други виолиниста. Биће невидљив. Никако разговорљив. Неће се никад кандидовати за начелника Гудачког одељења, нити за декана конзерваторијума „Ћузепе Верди“. Он се неће везивати ни за један оркестар, који ће му након смрти одржати опроштајни концерт; он ће, ако треба, поново променити гудачки састав, јер му је Нови Бузонијев камерни оркестар пети састав у којем свира као вођа других виолина. Ни за шта се неће везивати и иза себе неће оставити никакав материјални траг.

Пјетро напросто мисли да ће током времена људе натерати да схвате да је његов допринос на Конзерваторијуму и у музици дубок управо онолико колико

је невидљив, ненаметљив, скоро би се могло казати нечујан. Професор Мањини већ има четири праве друге виолине однеговане у његовој аскетској и строгој класи. Један од најбољих ученика свира као друга виолина у оркестру *I Musici*. Недавно је овај реномирани састав био на турнеји по италијанској и словеначкој обали и састав је одржао концерт „На Тартинијевом Страдиварију“ који чува родна кућа композитора у Пирану. „Страдиварија“ је, наравно, свирао концерт-мајстор оркестра и први виолиниста, а не понос професора Мањинија, други виолиниста, али не мари.

Пјетро се обавештава о наступима оркестра *I Musici* и сваки пут му се чини да добија повољне вести. Често ненајављен оде на њихов концерт и седне у последњи ред. Из мрака примећује филигрански, готово паучинасти рад његовог ученика у грађењу тона овог славног састава, и у том часу као да и сам добија честитке и њему стежу руку. Тако славу гради други виолиниста.

Њих је четворо таквих других виолина широм Италије. Посејани су као сигурни знакови поред пута. Још много их је пробало, али су сви одустајали и пре него што су са професором Мањинијем и кренули на пут изградње до свирача друге виолине. Није тајна да класа професора Мањинија никад нема више од два ученика, па и они су нестални и брже одлазе него што нови долазе.

Касније причају ти неуспешни други виолинисти разне приче о њему. Она шарлатанка која се уписала у прве виолине најдуже је ширила гласове о њему као о црнокошуљашу. Неки деран, сту-

дент из иностранства, на свом лошем италијанском покушао је да објасни како у учионици професора Мањинија влада нека „лоша карма“, како осећа „злу енергију“ професора која га притиска као камен и све томе слично. Један други ученик по многима је најтачније описао педагошки процес професора Мањинија као „курс на којем се виолинисти вади један за другим нокат са прстију, да би се онда таквим прстима заповедило да свирају“.

Све то не доприноси оном ненаметљивом „трагу у вечности“ који Пјетро за собом мисли да оставља, али по њему ни не штети много. Вашар таштине није његов терен, па све поене, мисли, које тамо изгуби, ионако не броји у своје поразе, већ у пропаст неког другог и неких других, највише оних који такве гласове о њему шире.

Из његове класе – то је оно што га од прошлог пролећа највише весели – управо излази прави други виолиниста, однегован тачним усецањем у метал ученикове душе свих особина које други виолиниста треба да има. Диван је момак тај његов последњи студент, увек зна како да му се захвали, увек пронађе праву реч и пре самог професора. Пјетро се, није тајна, последњих година посветио практично само њему и осећао се као Јохан Себастијан Бах док је урезивао ноте Друге свеске Добротемперованог клавира у металну плочицу.

Тај сјајни други виолиниста диплому је управо добио и Пјетро баш тражи ангажман за њега у неком од бројних камерних гудачких састава Италије. Али

посао му иде тешко. Пандемија вирусом ковид-19 смањила је концерте свим саставима и натерала их да не траже нове музичаре и не подмлађују се.

На крају професор одлучује оно на шта је обавезан сваки педагог: уступа своје место у Новом Бузонијевом оркестру свом најталентованијем ученику. Срећан је у том часу Пјетро као мало кад, иако му се његов пулен овог пута захваљује неким одсутним тоном, као лутка на навијање која није сасвим свесна какву је жртву за њега учинио његов професор.

То је оно, мисли Пјетро Мањини, што ће пресудно утицати на величину његовог имена у Милану, па и у целој Италији. О таквом односу ученика и професора писаће се књиге много година након што Пјетро склопи очи и свог „Страдиварија“ поклони свом најталентованијем ученику.

Тако раздраган и сигуран у себе, након што је све обавио око мајке, он седа пред екран рачунара и отвара електронску пошту. Био је обичан уторак, нерадни дан на Конзерваторијуму. Сива капа миланске сувомразице притисла је земљу и све људе на њој, али Пјетро се осећао добро. Види писмо свог најдражег ученика и брзо улази у његову садржину, сигуран да је у њему написано нешто што ће му улепшати и тај уторак. Не зна да је то заправо писмо које један други виолиниста никад није требало да пошаље другом.

У писму стоји:

„Драги мој Филипо, твоја синоћна миловања још ми не излазе из главе. Онај старац који се звао мојим професором, сигурно не би одобрио...“

Схвата да је писмо грешком послато њему и намерава да га не чита, али оно „старац који се звао мојим професором, сигурно не би одобрио...“, тера га да се по први пут не држи као господин који не завирује у туђу пошту, те наставља са читањем.

„...Онај старац који се звао мојим професором, сигурно не би одобрио моје блудничење с тобом, курво мушка, али ко њега сада пита. Годинама сам га трпео и чак му се набацивао, препоручујући се да му будем 'пилетина', само зато што сам знао да ми на крају може помоћи да нађем посао. Но, било је ту још нешто. Ти знаш, мили мој, да за себе мислим да сам највећи виолиниста на планети. Ко може више, може и мање, то је мој мото. Годинама сам се претварао да усвајам све његове музичке принципе од којих сам се, право говорећи грозио, само зато што ми није из главе излазио његов сјајни инструмент који сам намеравао да наследим... Па сад, како сам на корак од тога да ме сини, можда ми ни тај дивни 'Страдивари' није далеко...“

Стао је Пјетро са читањем писма. Изашао је, брзо га обрисао, па ушао у „одбачена писма“ и потом га и одатле заувек истерао са свог рачунара. Читав његов свет пободен фундаменти-ма принципа свирања друге виолине у муљевити глиб историје италијанске музике се заљуљао. Позлило му је. Пао је са столице. Усне су му помодреле. Пар огромних ледених шака неког дива обујмио је његова плећа и Пјетро је стао да се тетура по поду и кркља.

Ништа му се у том часу није указало: ни дугачки ходник који води у

неку веома осветљену просторију, ни најважнији догађаји његовог живота. На поду је прележао читаву ноћ као недоклана стока. Сутра се пробудио без иједног бола у телу. Устао је, истуширао се.

Ено га: иде улицама Милана, недалеко од Корза Магента по којем се црвена прашина ниско ковитла лети, па ни зими киша не може да је спере.

Пре три недеље умрла му је мајка. За ковчегом је ишао само Пјетро. Није било музике, ни говора. Ковчег је тупо спуштен у ломбардијску земљу да по којницу сви забораве чим преко ње падне први покров...

Али живот оличен у електронским писмима наставио је да тече. Пјетро је убрзо схватио да пошта последњег ученика није узалуд залутала на његову адресу. У следећем писму стајало је:

„Мили Филипо, друга виолина није никакав споменик, нити мит, како мисли мој склеротични професор. Она је просто искомплексирана прва виолина.“

Следећег дана ново писмо:

„Филипо, ти не знаш колико је ружан мој професор. Ружан споља, са тим напућеним уснама и правим леђима као кочијаш, али још ружнији изнутра као фашиста који би силно желео да неког напоји ричиновим уљем, а нема храбрости за то. Е, па мене је напојио. Испразнио сам сва црева. И сад је доста. Ни 'Страдивари' ми не треба. Хоћу да завршим с тим...“

Идућег дана следеће увредљиво писмо, па за њим још једно, и још једно...

Шта да ради Пјетро Мањини? Да почне да му одговара – па тако се не држи друга виолина! Ако адресу некадашњег ученика стави на одбијање, он ће наћи други начин да га злоставља. Срамота га је да се обрати полицији, јер ће *karabinieri* мислити да је преварени матори геј и подсмеваће му се. Након десетог писма Пјетро Мањини одлучује да убије ученика.

Само, он није убица, већ други виолиниста. Не зна ни како би у неког зарио нож, не познаје отрове, у именику нема ниједан број плаћеног убице. Још неко време мисли да има снаге да ученика умори. Уходи га, види га како доцкан долази кући са неким момцима с којима се смеје причајући шале о некоме. Не чује о коме, али зна да су о њему.

Мора нешто да учини. Одлучује да провали у стан некадашњег најдражег ученика кад овај није у њему и све ствари му испремеће; то ће га застрашити. Сећа се како га је један друг из војске учио како да савијеном жицом отвори браву као калаузом. Долази до врата стана бившег ученика. Савија жицу. Руке му дрхте. Чело му је сасвим орошено. Више од четврт сата покушава тако да отвори врата, али не успева. Бесно лупи песницама у врата и она се чудом сама отварају. Ученик је очигледно заборавио да их закључа.

Сада ће, мисли, утрчати као побеснели бик у арену и све разрушити, али застаје. У учениковом стану види прави музеј посвећен њему, професору Пјетру Мањинију. Изненађен је. Само гледа околу. Скоро не дише. У рамовима по зидовима, уместо слика и неких јефти-

них уличних графика, стоје калиграфски исписане његове речи: „Друга виолина је сидро камерног брода“, „Људи мисле да је то друга после прве виолине и да она увек свира неки лакши, па чак и веселији део музике. Али није тако“, „Друга виолина прати прву као правилни откуцаји срца“... Прати погледом и остале предмете. На столу крај сталка за ноте налазе се две његове фотографије у овалном раму. Мало даље, као да је неко кандило, на истакнутом месту у стакленој витрини стоји кутијица калофонијума, управо она, зна Пјетро, коју му је он поклонио кад је ученик почињао да учи у његовој класи. У спаваћој соби ученика су многе Пјетрове фотографије са наступа Новог Бузонијевог оркестра; неко је очигледно пратио концерте из мрака последњег реда са добрим фото-апаратом у рукама...

Застаје због свега овога Пјетро Мањини у пола корака. Свако други помислио би да је постао предмет опсесије једног поремећеног младалачког ума и да се отуд налази у још већој невољи. Свако би тако помислио, али не и друга виолина.

За Пјетра ово је коначна потврда, први опипљив доказ његовог тријумфа и тог, како он мисли, префињеног остављања „трага у времену“. Удаљава се из стана ученика ходајући на прстима, са смешком на лицу; на излазу брише кваку врата, као у некој буфонерији, да на њој не би остали трагови његових прстију.

Следећег дана стиже ново увредљиво писмо које почиње са „Драги Филипо...“, а Пјетро се само смешка.

Ено га потом како се упућује ка конзерваторијуму „Љузепе Верди“: иде улицама Милана, недалеко од Корза Магента по којем се риђа прашина ниско ковитла лети, па ни зими киша не може да је спере.

Хода прав, сигуран у себе.
Он, друга виолина.

Љубљана, октобра 2021.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Александар Гаталица (Београд, 1964). Дипломирао је на катедри за Светску књижевност 1989. На књижевној сцени појавио се 1993. године (роман „Линије живота“), и од тада је објавио преко десет књига прозе („Наличја“, „Мимикрије“, „Крај“, „Еурипидова смрт“, „Невидљиви“ – само су неке од њих). Проза Александра Гаталице преведена је на десет европских језика. Познат је и као преводилац (први пут је превео четири античке драме на српски језик – Еурипидове „Алкестиду“, „Баханткиње“ и „Ифигенију у Аулиди“ и Софокловог „Едипа на Колону“), превео је и песничку заоставштину песника који нису потпуније превођени (Мимнермо, Солон, Сапфа). У преводу Гаталице до сада су на позоришну сцену постављене три античке драме. Као музички критичар, писао је критике за дневне листове Глас јавности и Вечерње новости. Добитник је награда „Милош Црњански“, „Иво Андрић“, „Умберто Саба“, Награде Удружења драмских уметника, „Стеван Сремац“, као и НИИН-ове награде за роман „Велики рат“, а месец дана касније и награду „Меша Селимовић“ за исто дело. Девет година касније објављује роман „Двадесет пети сат“ (2021).

Без сна сам већ два месеца. Приморавам тело да лежи у кревету, док ум не пронађе лођу и не обамре. Таблете ме не успављују. Од пре три дана планирам да одем код психотерапеута. Ноћи проводим испред телевизора гледајући шаренолику понуду. Одмах после Другог дневника, на сцену ступа *Доктор Хаус*, па *Стажисти*, затим *Смртоносно оружје*. Потом одлазим у маркет који ради нон-стоп и купујем потрештине. Чим се вратим, ту је NCIS или *Истражитељи из Мајамија*, зависи од расположења. Уз крими серије чистим шаргарепу, сецкам лук и кромпир. Јело се крчка, а већ на каналу специјализованом за научну фантастику почиње филм. У дужем блоку реклама перем судове и туширам се. Негде око два сата после поноћи почињу *Два и по мушкарца*, затим *Веселе '70*. Пред свануће на листи су историјске емисије, а често се ту ушуња и нека романтична комедија. Када само помислим да сам на трен од дубоке обамрлости, отпочиње бука комшија који одлазе на посао, туширају се, воде децу у вртић, а деца обавезно јаучу по степеницама, на то додајемо сирене нервозних возача, врране у крошњи испод прозора. Око девет долази до наглог замрачења свести. Чула, потпуно угашена, не региструју свет док исте те

комшије не почну да се враћају са безвезних послова, носећи препуне кесе хране, псујући саобраћајну гужву и шефове. А нервозна деца опет циче јер овај пут неће у кућу, већ на неко игралиште, желе чоколадно јаје, нову играчку. Онда засмрде инстант јела из микроталасне, жена виче на мужа, мајка на сина, тинејџерка са трећег спрата константно се тушира, свима долазе пријатељи, урличу на незаинтересоване фудбалере у одлучујућој утакмици и на крају коначно заћуте. Тада моје тело покреће турбине и пуном паром бришем прашину, перем веш, рибама подове, пишем занимљиве статусе на друштвеним мрежама, кујем планове и смештам позамашну стражњицу у фотељу од fine коже.

Несаница и ја смо ухватиле добар ритам. Тело готово да не трпи болове, више нисам константно уморна, добар део сећања је ишчилео. Немам времена да размишљам.

Ноћас је сценарио прилично другачији. Седим у клубу на Зеленом венцу. Има превише дима, пиће је јефтино, али је избор скучен, одштапан на пластифицираном папиру, уфлекан остацима повраћке са прстију девојака и младића који су на почетку конзумирања ватрене водике спознавали њену нуспојаву. Лоше пиво, лоша музика, лоша поезија.

Изгледа да је модерно бити песник, читати поезију у једном од олињалих клубова, где између два пива можеш да чујеш средовечног типа како јадикuje о пропалој љубави, бившег професора који због одузете синекуре проглашава себе за свеца или клинце убеђене да су нови Буковски. Шта је горе од лошег песника и лоше песникиње? Лош писац! И тако смо бивши професор историје, бивша активисткиња за права животиња и ја млако аплаудирали песницима који су се смењивали на сцени уз упадице водитеља. Откуда ја ту? Ово је књижевно вече у моју част. Јубилеј. Пре две деценије објавила сам први и једини роман и то не би изазвало никакву пажњу, осим можда кратког тапшања по рамену у Удружењу књижевника Србије, у чије просторије нисам залазила од смрти оца, председника истог, а њега су прилично мрзели јер је за разлику од свих нас био добар писац и на крају завршио у читанкама и светским изводима о књижевности овог дела старог континента, да се није догодио председан, чудо, магија. Друго објашњење нисам имала. Иако закржљали изданак славног оца, прижељкивала сам успех на књижевном небу и веровала у роман који је нажалост био незапажен. Са продатих шест примерака кандидовао се за рециклажни папир и највећу каријерну грешку уредника, али једне вечери на врата мог стана закуцао је млади новинар Радио Београда, са циљем да први узме интервју од добитнице престижне награде за поезију.

„Поезију? Ја не пишем поезију. Ви сте погрешили.“

„Не госпођице, нисам погрешо. Ви сте овогодишњи лауреат. Тако су пре сат времена саопштили у удружењу. Зовите Маљковића, питајте га.“

И тако одмерим усплахиреног новинара, позовем Маљковића, јер наравно имам Маљковићев број убележен у именику који сам наследила од оца и он потврди све. У прилично лошем роману, тако је барем рекла еминента критика, на 134. страни мој јунак је у налету агоније због изгубљене љубави спевао четири стиха која је саопштио каменоресцу да уклеше у споменик од црног, прилично скупог, мермера. Е, баш та четири стиха су по оцени чланова жирија, истих оних малопре поменутих еминентних критичара и широке публике које је све аминовала, револуционарни помак у савременој поезији, неочекивано, невероватно, окрепљујуће, освежавајуће. Додали су и да сам зачетник новог правца и тако даље, и тако даље. Наступала сам ту и тамо по књижевним трибинама, игром случаја завршила у две антологије поезије ХХ века и живела од крцкања имовине коју ми је отац, свестан моје уметничке импотенције, оставио у наслеђе. Одакле њему толико новца, тиме се нисам бавила, али ваљда нешто и ти добри писци вреде. Сада кћерка славног писца и дактилографкиње слуша варијације на стихове које је давно њен јунак спремио за надгробну плочу. Уз вештачки осмех поставила сам себи питање због чега сам дошла. Можда јер ме више нико у Удружењу књижевника не познаје или ја не познајем никога, не зову ме на трибине и књижевна представљања. Можда јер

сам готово све што сам имала спискала и јер ми је бивши муж саопштио да за највише две недеље руше готово све ба-раке и оронеле куће у овој улици и да ће за неколико месеци ту да изникне велелепни комплекс на чијем последњем спрату ће бити тераса са вештачким тропским биљкама за корпоративне прославе. Моја столица се налази испод греде која конструкцију држи чврстом и сигурном. Размишљам о индустријским машинама које ће срушити до темеља све што гледам. Та греда ће да стоји. Та греда мора да стоји. Доћи ћу на градилиште и узећу ту греду. О њу ћу да се обесим када дође време. Из мојих укочених, полуотворених усана излете једно браво за песника што је из џепова извадио шпенадле и забадао их једну по једну у дланове који су крварили. *Нема поезије без крви*, викнула сам, потом сам пожелела да гризем шанк и поломим зубе. Хтела бих да натакнем капуљачу на очи и да се добро пошибам, а онда крвава пијем виски са две коцке леда.

Никада нисам имала капију, фасаду, кућу, собу, кревет. Нисам имала ништа своје, јер су ми све купили отац и муж, богати грађевинац. Разочарање за обојицу. Лоша кћерка, лоша уметница. Лоша жена, лоша мајка, лоша у кревету. Џојс је имао љубавницу. Како би било да је на Марион скверу једног јуна Џојс оставио црвенокосу Нору, да сачека три, три стотине три минута пре него спусти табане у хладно Северно море, спремна да уз његове скуте скита књижевним континентима? Како би било да сам Нора која стрпљиво чека три минута, три стотине три минута и онда спушта

ноге у хладно море, смирује проширене вене и ужива у тих неколико минута надолазеће среће? Је ли Нора била љубавница или супруга? Водио ме је отац, у она срећна времена, Џојсовим траговима. Не, господине Блум, вас није понео у џепу капута што је нехајно био огрнут о чивилук, рашивеног поруба левог рукава, помало згужваног ревера који прекрива црвеним вуненим шалом, јер хладно је преко Алпа до Трста, а кроз малене прорезе возних конструкција уме хладноћа да се увуче, као мајке длаке у фину постељину, коју о празнику госпођа Блум навлачи, па почну да боцкају, нервирају и надражују кожу, а знате како је фина пишчева кожа, мека и осетљива, нарочито она на рукама, коју посебно негује мелемима, како би му лакше речи клизиле из пера. Не, господине Блум, није вас се сетио ни када је доручковао омлет у вагон ресторану, успутно одговарајући на питања једне помало знатижељне и нимало инспиративне сапутнице. Мислио је једино о трену када ће се увући у радну собу и на маргини хартије записати 19. октобар 1904, заувек да памти магловити дан када је Ваш творац од перона Лајбах помислио да је вољени Трст. *Незаборавна, баи таква си ти*, рекао ми је младић у вагон ресторану и ја сам се зацрвенела. Мој отац је срећивао рукопис и није обраћао пажњу. *Незаборавна, баи таква си ти*, рекао ми је пијаниста хотела у Марибору, док је мој муж, на нашем меденом месецу, гледао у хрпу дозвола и грађевинских планова.

После хвалоспева и готово измишљене биографије, водитељ је рекао моје

име и уследио је аплауз. Желели су да нешто кажем. Стала сам испред микрофона постављеног на импровизованој бини прекривеној ћилимом, преко којег су разбацани папири са насловном страном мог романа, исписаним стиховима, мојим фотографијама из младости и исечцима из новина. Подигла сам храбро главу и погледавши сву ту затегнуту, младу кожу испред себе, без црних подочњака, бора, спалих образа, попуцалих капилара, како ме гледа, гледа и очекује да прозборим неку грандиозну мисао коју ће препричавати унуцима, коју ће бележити у фуснотама својих биографија, заплакала сам. Јецај је створио микрофонију која је распарала уши. Са мном су плакали и мој друг бивши професор историје и моја другарица бивша активисткиња за права животња.

Покајала сам се што сам пожелела да их све пресавијем преко колена и казним као малу децу, али то нисам могла да им кажем од суза које су се преливале преко двадесет година, више од седам хиљада три стотине дана, сто седамдесет пет хиљада сати, десет милиона минута. Имала сам више од десет милиона минута празног хода. Десет милиона минута да покажем ко сам, да покушам да покажем ко сам. Можда ћу сутра о овоме писати. Довољно је прошло од питања: *Да ли припремате нешто ново?* и мог одговора: *Полако, има времена.* Има... Надам се барем још десет милиона минута. Треба ми прва реченица. То је најважнија реченица. Бити прва. *Увек мораи бити прва*, говорио је мој отац.

БЕЛЕШКА О АУТОРКИ

Бранка Селаковић рођена је 1985. године у Ужицу. Дипломирала је на катедри за филозофију Филозофског факултета Универзитета у Београду. Пише поезију, прозу, есеје. Њени радови су заступљени у многобројним часописима, зборницима и антологијама. Објавила је романе: „Нарциси бојени црно“ (2006), „Капија“ (2009), „Љута сам“ (2011), „Глинени краљ“ (2016), књигу прича „Рез на ребру“ (2021) и збирку поезије „Еинаи“ (2016). Песме и приче Бранке Селаковић превођене су на енглески, македонски и пољски језик. Добитница је више признања за књижевни рад. Радила је као професорка филозофије и логике, затим као новинарка Првог програма Радио Београда, у редакцији за културу и забавно-хумористичкој редакцији. Сарадница је регионалног портала *Al Jazeera Balkans*, за који објављује интервјуе са истакнутим личностима из света културе и уметности. Чланица је Удружења књижевника Србије и Независног удружења новинара Србије. Живи и ради у Београду.

Милан Ковачевић

ЈЕСТИВОСТ ДУШЕ

Током већег дела онога што називах животом, бејах гнусан и себичан човек – један од оних баснословних превараната који никада нису марили о срећи других, већ само о сопственој, ако се то стање извитоперене и ускомешане емоције уопште може назвати срећом. Такав постадох рођењем, натеран крчком вољом за постојањем, која је, верујем, нешто са чим се човек рађа.

Живећи, схватио сам да је таква врста воље једино што суштински раздваја човека од ништавне животиње. Ипак, чак и најбезначајнији облик живота показује непатворену жељу за опстанком, ма колико непотребан он био. То се одражава у честим ситуацијама у којима вечно потлачени заврше у углу – опкољени. Без обзира на снагу и величину тлачитеља, потлачени ће узвратити, опхрвани урођеним познавањем концепта краја.

Свуда око мене биле су димензије, поређења снаге и величине. Бејах мален у односу на месождере који су ме окруживали, већ од дана када отворих очи. Миленијуми остављени у прабини прошлости осигурали су нам место на врху ланца исхране, али су заборавили да нагласе да ћемо јести једни друге трудећи се да сопствени пород задржимо на пиједесталу. Човек човеку није

вук, колико лешинар – незасит, мудар, нацерен. Човек – роб морбидних аспирација. Зато кажем да је много теже бити човек неголи животиња, али то је изворни крст који нам наши праочеви ставише на леђа. Крст који је ту да нас савије до тла по којем су расути дарови Гоморе – неабортирани плодови безбожних жудњи.

Уприличен тим заразним склоностима, нашао сам се на овом месту заборава. Нико, осим паса са пуним и надувеним бешикама, није посећивао овај фалусоидни изговор за споменик. Часни крст, како можете и замислити, није постављен изнад моје хумке, јер сам од малих ногу сматран ђавољим екскрементом и блудним сином. Био сам лопов – пропалица. Ничији светац, како су имали обичај да говоре језици тог времена.

Упокојен некрштен, нисам се нашао на узлазном путошћу које смрт нуди, а чак ни владар грешних дубина, где ори се плач и кужни ваздух пресеца шкргут зуба, није изразио жељу да ме упозна.

Зато вам говорим: пре живота нема ничег вредног. После живота: само кисели воњ псећег урина и влажне земље. Тако је, барем, за већину људи. Ја знадох, док сам глумио живот, да ништа

није вредно патње, а исто тако знадох да кад умрем, неће бити понуде огавног света која ће ми недостајати. То је, у најмању руку, иронично, јер сам нежне године провео фасциниран пролазним лепотама и материјалним добрима. Човек се учи док је жив, па тако и ја – промењив као временске прилике на отвореном хоризонту.

Као што рекох, бејаш гнусан и себичан човек. Отелотворење зла, до сржи црног. Ја – човек – ништарија. Када се боље загледам у вир преживљеног, схватих да сам више страха посејао у људска срца него што сам лепих речи упутио било коме. И за живота – и за смрти.

Мој је живот био путопис трулих стремљења, а црне мисли које су ме пратиле никада нисам могао да похраним међу кожне корице какве књиге. Зла коб проливена на папир у облику музгавих слова не би нахранила демона, напротив – натерала би га да још срчаније и луђе прокопава канале кроз опну реалности. Због тога сам свој тестамент исписао крвљу оних који пода мном падоше, јер крв разливена по хартији живота чини једини веродостојни документ о моме бићу. Крв, и сећање – слово по слово, кроз резове безумља и згрченог меса. Књигу о мени ће, дубоко верујем, написати раб божији хладне главе, и то не као хвалоспев или светачко житије, већ као упозорење, јер многи ће овим путем кренути у кужним годинама које неумитно надолазе.

Одрастао сам на прљавим улицама, у комшилуку који је одбијао да крене са временом. Када је шири центар проклето конурбације почео да се махнито раз-

вија, моји су родитељи још увек носили дроњке и јели плесњиве остатке хлеба. Таква је прехрана била првокласна у очима пацова и осталих штеточина, али за нас, покушаје људи, била је попут казне.

Мој отац није јео много, како би више хране остало за моју крхку мајку. Мајка се свог obroка одрицала да би мој дечачки стомак, нездраву надувен и болан, био бар напола пун. Мрзео сам хлеб којим ме хранише, и није помагало што је био сервиран са здравом дозом искрене родитељске пожртвованости и љубави. Још тада схватих да нема количине добротe и здраве емоције која може покидати ланце мизерије, јер беда, величанствена и горда, несаломива је.

Свакако никад нисам кривио родитеље за своје посрнуће. Урадили су колико су могли, и ја сам једини кривац за нагли спуст у чељусти пандемонијума. Не би било згорег поменути време у којем сам растао, јер нема сумње да је оно на врло јасан начин дефинисало све што сам био, па и постао. Дете рата – човек рата – жртва рата. Сваки од ових ратова био је надасве другачији, али оно што спаја све ратове јесу управо страдалници. Смрт, брза или спора, једини је сигуран резултат квалитетног војевања.

Родитељи су за ужасавајућу ситуацију у регији сазнавали листајући новине на пулту локалног киоска, иако их никада заиста нису купили. Саосећајни продавац дозвољавао је мом погрбљеном оцу да прочита новости једном дневно, и то је једини гест добротe којег могу да се сетим, а да је уско повезан са

мојом крвном линијом. Лице тог човека била је обликовано истинском неисквареношћу, и у било ком другачијем животном сценарију, верујем да бих га помињао као здравог узора и водича. Али, не смемо заборавити отровност времена у којима бејасмо, као ни отровност крда чијим смо се делом осећали.

Сећам се, једног дана – продавац се једноставно није појавио на послу. Оца је за пултом дочекала нервозна жена у средњим годинама, подбула и накарадно нашминкана. Видело се да јој није драго што се нашла са друге стране прозорског окна. Одсечно је рекла да је њен запослени преминуо, сасвим изненада, ноћ раније. Није била орна за рад колико за искаљивање фрустрације. А када је мој отац руком пошао пут дневне штампе, најурила га је као да је болесни пас, а не човек, чисте и просте душе. Знао је мој отац врло добро да више неће моћи да чита бесплатно. Знао је – и лоша вест мора да се плати. Слабашан и миран, прихватио је грубе речи: „Ко зна зашто је то добро?“, тешио се.

Од тога дана били смо лишени злех и лоших вести које су тутњале распадајућом домовином, али и целим светом, да будем искрен. Мрачна времена – на веома чудноват и злокобан начин. Много мрачнија од шаренила које пружа равна линија мира коју стичемо одбацивањем световног тела. Тада је свет могао нестати сваког часа без најаве, али блажени незнањем нису се превише узрујавали.

Неколико дана касније – убио сам први пут.

Има нечег луцидног и снови тог одузимању првог живота. Као пијан-

ство – све дође на своје када се мамурлук повуче. Заклао сам проклетника, и за добру меру, неколико пута сам зарио кратки рђави нож у његове смирене груди. Пиљио сам у умирућег неколико минута, и урадио сам то само зато што сам могао. Попут поносних и храбрих војника, жедних туђинске крви. Ја, далеко од првих борбених редова, у центру дешавања.

Урадио сам то зарад неколико хартија од вредности, које, упркос свом имену, нису поседовале нарочиту вредност. Урођена звер морала је бити намирена. Морао сам да једем, моји родитељи, увели старци без снаге, морали су да једу. Све отето потрошио сам на храну, и те смо се вечери гостили као да је посреди прослава. Понос који су осећали због чињенице да је плод њихових гениталија на сто донео храну био је немерљив.

Неколико дана након убиства, унутар стомака осетих звекет – као да сломљене флаше покушавају да напусте моје тело кроз зидове саздане од крви и меса. Пратећа главобоља само је допринела угођају тескобе и агоније. До тога дана нисам боловао, упркос сиромаштву у којем доживех и проживех пубертет и детињство. Као да је тело покушавало да ми саопшти, на веома лукав и окрутан начин, да сам урадио лошу ствар. Забраћену ствар. Наредних дана сам повраћао литре нутрине, па сам у гњецавој смеси која је напуштала моју утробу кроз уста могао да препознам кржаве угрушке.

Јадна мајка је мислила да њено једино дете напушта свет, да сам готов,

и да нема начина да се поправи стање у којем се затекох. Попут пацова који се ваљано најео отрова, батргао сам се у прљавој постељи. Болест је била испраћена ужасавајућим кошмарима који су се понављали сваке проклете вечери, али се од њих стотину сећам свега једног. Последњег.

Стајао сам ћутке на дрвеном платоу усред оронуте шуме, давно напуштене и заборављене. Изнад мене се њихала омча, ношена лаганим смрадним поветарцем. Чинило ми се да чекам целата који ће ме гурнути у слободу, након што чврсти канап свеже око мог врата. Чекао сам дуго.

Публика је полако почела да пристиже. За неколико тренутака, био сам окружен знатижељним гледаоцима које могу окарактерисати једино као наказне и подле, ако је било судити по њиховим лицима. Човеколики, али ипак не толико људи, колико кужна сећања на оно што су некада били. Говорили су ми на хиљаду језика, о великој будућности која ме чека. О божанству бесконачности које ни један човек није докучио нити пригрлио. Руља без реда и поретка – вриштала су, славећи победу над животом. Црна хорда одвратности стајала је гордо, а њихови сиктајући језици палацали су употпуњавајући задах краја.

Ускоро су пришли платоу окруживши ме и милујући ме својим квржавим прстима, као да сам светитељ којег су предуго чекали. А да ствар буде гора – неизмерно сам уживао у овој малигној размени кошмарне нежности. Онда су у потпуности преплавили плато, не дозвољавајући пристиглом целату да

ме докусури. Стотина тела спојила се у екстатичном заносу и blasphemичном усхићењу. Наши су удови постали једно, и међу нама није било разлике. Сомом се уздигао у мом кошмару, и тада знадох да сам на правом месту – једином на којем сам икада и требао бити. Чуо сам целата како вришти да је смрт мој једини излаз, али убрзо његове речи испарише у сладострашћу и јауцима врхунца.

Следећег јутра пробудио сам се здрав, и што је још важније – лишен тескобе коју је пређашњи живот изродио у мени. Мајка ме сузним очима дочекала у свет будности, и камен јој паде са срца толиком силином да сам готово могао да га чујем како удара у земљани под.

Убрзо наврших и осамнаест година, па схватих да морам поћи са мртве тачке у коју ме је чудни сан довео. Могао сам да бирам између бојног поља и надничарења. Вођен обећањима оних који ме спасише смрти, одабрах да останем ван кланице, тражећи аутентичнији доживљај међу истрошеним локалцима. И док сам радознано обилазио фабричке погоне и радионице у потрази за послом, видео сам још једну страну постојања. Напоран рад праћен увредама надређених, мале и нередовне плате, прљавштину и кржаве пликове.

Без квалификација, знао сам да је ово једина судбина која би ме својски пригрлила. Школу никада нисам похађао, тако да би овакав посао био својеврсна премија, узимајући у обзир моју некомпетентност. Сваки посао је поштен посао, говорио је мој отац.

Али ја сам знао боље, знао сам да могу боље, и да ми је боље обећано. И то се није односило на конвенционалности, јер већ урадих оно што мало људи ван рата има прилику да уради. Узео сам живот, и знао сам да ћу морати да их узмем још. Пљунуо сам на праг последње фабрике у коју промилах, и заклех се себи да ћу постати колосалан, чак иако зарад тога будем морао препливати реке туђе крви.

У повратку кући, узео сам још један живот. Шепртља у позним годинама излазила је из опустошеног дућана носећи кесу пресахлог поврћа и других потрепштина. Нисам морао да је убијем – један јачи ударац у лабрњу онвевестио би је, и њене ствари би постале моје. Али било је нечег божанственог у осећају потпуне контроле коју сам стицао када бих из таме забачених коридора искорачио пред замишљену пролазницу. Ужас који бих упијао из њихових збланутих лица надраживао ме је попут додира оних који походише мој сан.

Бледило је прогутало њену фацу – није могла ни да писне. Замуцкивала је трудећи се да каже нешто, али узалуд. Стари, зарђали швајцарац је већ неколико пута поцепао њену кожу у пределу стомака. Након неколико грубих повлачења ножа, садржина њених црева се просула пред њена стопала, док је јадница сузама испраћала себе на вечни починак.

У породични дом уђох са намирницима и ситнишем који покупих из новчаника страдалнице. Родитељима сам рекао да сам пронашао посао, и они су били поносни на свог лажљивог пса.

Како је лаж уродила плодом, више сам времена могао да проводим ван куће. Време сам убијао тумарајући удаљеним деловима града, који су цветали као да су део неког другог универзума. Рат је очигледно спречавао раст родних крајева редова и патника у блату, никако оних за чије се џепове гинуло. Ту је било фино и другачије. Ту нисам наилазио на позната лица смрдљивих просјака, већ на пристојну господу и њихове еманциповане пратиље у шареним хаљинама. Углачани, миришљиви, чисти – у дневним шетњама, док на другом крају државе мајке оплакују убијене синове. Убрзо ми је постало јасно да је ово плодно тло мог усуда, јер немају све крви исту цену.

Наравно, то је значило да моја недела неће проћи неопажено. Ако је корумпирани полицијски апарат водио рачуна о икоме, били су то људи који су поседовали одређени луксуз. Баш због тога су претходни злочини и прошли неопажено, а мртви које оставих за собом били су ништа више од колатералне штете. Рат је заиста променио људску перцепцију, па смрт неколико никоговића из најниже класе није уздрмала јавност. Баш као ни смрт бубашвабе – за њима нико не плаче.

До двадесете године, на души сам имао десет живота. Десет несрећника који су изабрали погрешан дан да пођу у шетњу. Нисам планирао своја убиства и био сам вођен искључиво унутрашњим осећајем, који ми је волшебно шапутао када је право време за покрет. Био сам спонтани учесник туђих смрти. Нисам мрзео оне које сам убијао – нисам знао

ко су, нити сам желео да сазнам. Само сам желео оно што су имали, пре свега – живот. Исправније би било рећи да сам мржњу према себи продуктивно каналисао, али како нисам био способан да рационализујем основне осећаје, никада нисам размишљао о емотивним дихотомијама.

Недуго након последњег убиства, ствари су кренуле по злу – овог пута за мене. Рат је већ почео да бива стара вест, а локалци су се окренули причама о убици који дословно не бира жртве. У сумраку великог рата, родитељи су тражили нове приче како би преплашили неваљалу и несташну децу. Младићи су тражили нове приче како би што дуже задржали своје изабранице у родитељским аутомобилима паркираним на напуштеним плацевима. Душманин није ловио само жене, или само мушкарце, говорили су. Није бирао расу, класу, или пак боју очију. Није зависио од временских услова. Кретао се попут сваког човека кроз нервозно време обнове.

Ја сам био тај човек – и често сам слушао пијане скитнице како причају о тами коју је посејао по граду – бездушник, манијак. Болесне ли коинциденције.

Прави је проблем настао када су чак и родитељи почели да сумњају да са мном нешто није у реду. Променио сам живот и навике – уместо плесњивог хлеба, обедовали смо свеже месо, млеко, па чак и послатице које су ретко налазиле пут до моје рушевне куће. Пили смо добра пића и уживали у цигаретама које су биле посебна врста угођаја. Знали су људи који ме направеше да рад у

фабрици не може створити та прозаична материјална богатства. Знали су, али су ћутали. Ћутали су, јер су коначно били сити.

Тада сам већ постао део урбане легенде. Неухватљиво копиле заслужно за стотине хиљада закључаних врата и упаљених ноћних лампи. Био сам смрт у недостатку животне светлости, и убрзо сам почео да убијам тек тако – зарад убијања. Није било битно да ли сам у луксузном кварту или у картонској махали – било ми је свеједно. Од свега што ме је хранило остала је само смрт.

Двадесет патника – толико их је било на крају, ако ме сећање добро служи. Безначајна цифра за охоли бирократски систем, сузе, за неке друге људе, који су остали без најмилијих. Као што рекох, нисам познавао своје жртве, а још мање оне њима блиске, нисам разумео њихову тугу. А туга, барем за мене, безбожно псето, била је нешто што нити сам могао осетити, нити намирисати.

Моје вешање било је заказано неколико дана пре мог двадесет и првог рођендана. Наравно, био сам ухваћен. Одвратна микстура младог меса и голих костију, без присутне памети која би ме дуже одржала на површини љигавштине. Како су ме ухватили, заиста није важно, али могу вам рећи да сам дуго гледао у један живот у гашењу – дуже него што сам то себи могао да дозволим. Никада пре се нисам осећао тако живо, а ипак – никад ближи смрти.

Нисам јој узео чак ни новчић. Моја награда била је велелепност њене смрти и потонуће једног предивног постојања под мојим рукама. Усковитлан у тре-

нутку, попут пера ношеног суровим ветровима који бујају кроз црну маглу, моја су потиснута осећања исијавала из мене. Чак је и усамљена суза радосница напустила мој капак. Коначно сит. Коначно скројен.

Људи који су се скупили под платом на којем сам стајао понижен и претучен нису се трудили да упознају позадину мојих грехова. Урлали су погрдне речи и клетве, уживајући у бесплатној забави коју је предвечерје донело. Међу свечаним гостима налазила се и моја мајка, окупана срамотом, неоптерећена беспотребном тугом. Понижена. Како да је кривим?

Отац није био међу почасним звањима. Нисам могао да га уочим. Касније сам сазнао да је одузео себи живот, свега дан раније. Мудри старац.

Као последњу жељу захтевао сам да ми на главу не стављају било какве дрошке и цакове. Желео сам да последњи пут осмотрим оне који ће ме још дуго сањати. Желео сам да и они гледају лице оног којег смрт прождире, јер ја таквих видех много, и од тога лепше ствари на овом залуталом свету нема. Била је то моја лабудова песма.

Када се уже затегло над мојом главом, киптућа лица сваколикних абоминација непознатих човечанству почела су да врште равно у моје лице. Као да су сви присутни променили обличје у тренутку, и у виду распомамљених авети јуре ка мени. Никада нисам видео толико злих лица на једном месту, а опет, било је у њима истинске привлачности, и нечег познатог. Додир њихових храпавих дланова моја кожа је осетила не-

колико година раније. Овог пута су ме вукли ка земљи, трудећи се да уже буде што затегнутије – да ме боли. Врео канпа се усецао у моју кожу, жарећи је попут гвожђа за жигосање. Напукли врат још увек ме је одржавао у животу и осетио сам сваку секунду агоније којој сам био великодушно предат. Учинило ми се – траје вечно. Дошли су по мене, као што су и обећали. Болно грцање у потрази за ваздухом последња је ствар које се сећам за живота – са мном је било свршено.

Неколико сати висио сам беживотно, а када се руља разишла, не показујући више садистичке склоности прикривене осећајем за правду, чувари су ме скинули са конопца и закопали у хладну, голу земљу. И ту осташ – неозначен, сам, напуштен. Мом мртвом телу било је удобно. Барем тако је изгледало. Ја сам, пак, знао да је за остатак мог бића скројен другачији план, па сам убрзо напустио дрво и иловачу.

Понекад се вратим на ово усамљено гробље отпадника да посетим свој распаднути леш. Црви су свету учинили велику услугу. Ипак – кости се још држе. Овог пута, у посету сам дошао са својом истинском породицом, састављеном од окота црних еона и још црних материја које их сачињавају. Чекају ме недалеко од рупе у којој сам давно покопан. Дали су ми све што сам желео. Колосалност, и рђаву форму вечности. Наш договор је заказао у појединостима.

Убеђују ме да живот који сам водио никада не би био довољан да обузда моју неутољиву глад. Зато ми се указала нова прилика, која, да будем искрен,

није она којој сам се надао, али је свакако вреднија од конвенционалности које робовима чине оне које прогањам. И сада, док стојим над ониме што сам некад био, не могу а да се не запитам да ли неко заиста живи живот пре него што умре, или је све таштина и лаж нашег унутрашњег бића које нас држи под робовском контролом убеђујући нас да радимо праву ствар. Ако је ово друго истина, драго ми је што сам свог анђела чувара прогутао сировог, пре него што ме је претворио у пајаца ужасне чаршије, коју неки називају живљењем.

Истина је једна – истина ван времена. А време, због његове безначајности, није потребно прецизирати. Као да је битно када бејаш жив? Истина о којој зборим је истина црва. И најмање биће на крају може да се домогне врха ланца исхране, макар на тренутак. Све је ствар контекста – барем док жив ходиш земљом. Истина гладних црва – све што добијамо на крају овоземаљског пута. Штета што не могу да прождиру душе. Штета што нису прождрали моју.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Милан Ковачевић рођен је 1996. године у Новом Саду. Аутор је спекулативне фикције са фокусом на егзистеницијални и психолошки хорор. Његова прозна дела заступљена су у „Бесан 3“, „Ауто стоперски водич кроз фантастику“, „Рефестикон“ и другим жанровским антологијама. Објављиван је и на енглеском језику у склопу антологије TRAIL XIII – Path to Perdition, која је номинована за престижну награду The Bram Stoker Award. Уређује и води страницу Рецензије из Пакла и стални је дописник портала Дотком. Сувласник је издавачке куће Memento Mori Productions која на инострано тржиште пласира регионалне графичке новеле хорор усмерења. Као главне узоре наводи Томаса Лиготија, Клајва Баркера и Адама Невила. Ускоро му излази збирка прича „Враговести“.

НОВИНЕ

Неколико година после Другог светског рата, једног пролећа, војник који је служио редовни војни рок у Ратној морнарици путује возом на редовно одсуство.

Време је летњих одмора. Воз препун људи. Војници и цивили. Ври као у кошници пред ројење.

На једној железничкој станици воз се задржава нешто дуже како би путници добили прилику да купе јутарњу штампу или неко освежење.

Један од путника у нашем купеу је млађани војник у морнарској униформи. Касније сам сазнао да се зове Јанко. Осећао се непријатно, једино он није купио приперак јутарњих новина, а сви његови сапутници у купеу су то већ одавно учинили. Зато је одлучио да новине купи, иако је био неписмен.

Позва продавца новина, испружи руку кроз отворени прозор купеа и новине се нађоше у његовим рукама. Врати се на своје седиште, а у међувремену је у купе, на њему суседно седиште већ села једна млада и дотерана девојка.

Момци из купеа почеше да је онако из прикрајка загледају упирући, без превише снебивања, погледе у њеном правцу. Јанко се трудио да остави утисак да је равнодушан и да га не тангира ништа од онога што се збива око њега.

Поготову, да га не занима пристигла госпођица.

Отворио је тек купљени примерак јутарњих новина и поче тобоже да помера усне. Кобајаги и он нешто чита. Девојка, која је седела до њега, поче крадом да се осмехује и онако да га испод ока с времена на време погледује. Коначно није могла да издржи и запита га: „Извините, војниче, али чини ми се да сте новине окренули наопако?“

Јанка ово изненадно њено обраћање и неочекивано питање на тренутак збуни. У новинама тада није било фотографија па му ни на крај памети није пало то да је новине окренуо наопачке. Али се убрзо прибра, лагано се окрену према младој дами и мирно рече: „Знам, госпођице, то сам учинио намерно. Путовање ми је дуго и досадно па овако доста спорије читам. Када бих читао онако како то сви чине, новине би брзо биле прочитане и ја бих се после тога само досађивао.“

Девојка, изненађена одговором прошапутала. „Господа ми Бога, ја писменијег и паметнијег момка у животу нисам видела!“ А Јанко ће у себи. „Нити си га видела, нити ћеш га видети. Ни слова нисам знао, али некако се извукох.“

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Голуб Јашовић (Пећ, 1960). У Требовићу завршио осмогодишњу школу, а у Пећи средњу економску школу. Филозофски факултет, Одсек за српски језик и југословенску књижевност, завршио је у Приштини. Од 2018. године редовни је професор изабран за научну област Филолошке науке, ужу научну област Савремени српски језик и шеф Катедре за српски језик..

За свој научни и књижевни рад више пута је награђиван. Добитник је награде КПЗ Србије „Ђорђе Лекић“ за допринос науци и култури, награда на Видовданским песничким сусретима у Грачаници, „Григорије Божовић“ за најбољу књигу објављену 2013. од Књижевног друштва Косова и Метохије, „Соколичко успеније“ у Звечану, „Србољуб Митић“ у Малом Црнићу.

Објавио је више од 30 књига, једанаест монографија из своје уже струке: „Пастирска терминологија Пећког Подгора“, „Лексика оријенталног порекла у приповедној прози Григорија Божовића“, „Лични надимци са Косова и Метохије“ и многе друге.

Објавио је десет књига поезије: „Док смо гризли камен“, „На хвосну кост Исток“, „Смртчевито опстајање“, „У сенци Проклетија - В тени Проклетиј“ (песме упоредо штампане на српском и руском језику), „На Бистрици пир - Am bistricafluss festmahl“ (песме упоредо штампане на српском и немачком језику), „Песме (на српском и енглеском језику), „Заветнице“ (упоредо на српском и француском језику), „Под Пакленом песма“.

Славиша Павловић

ОСВЕТНИЦИ

Краљ Петар се неколико пута поче-шао по коси читајући писмо пристигло од мајора Димитријевића. Схватао је он и раније да млади српски официри имају много више жара у свом срцу – због тога их шаље на специјализације од Немачке до Русије – али тек сада разуме речи генерала Путника који каже да ће ускоро сви генерали и пуковници морати у пензију заједно с политичарима. Он верује да нове генерације официра поред храбрости и војничког знања поседују и више мудрости и више духа.

То је, уосталом, жеља сваког владара и родитеља – да га наследи бољи.

Али, овог пута краљ је изненађен садржајем писма. У њему ништа не пише о војничким стварима, нити мајор има наредбу да прикупља и доставља такве информације. Шта више, он му пише о музејском примерку, његовој симболици и историји.

Ипак, све то што је у писму наведено, Петра погађа право у срце.

Да ли је истина? И ако је истина, онда... Шта? Да један краљ послуша мајора и упусти се у авантуру?

То, додуше, Петру није страшно, сећа се он Херцеговачког устанка.

Али сада је краљ! Авантуризам је за младог човека који нема шта да изгуби.

Послао је секретара по генерала Путника. Са њим ће се консултовати.

Мудар је, храбар, увек отворен за нове идеје, што није случај са људима његове генерације, али обазрив и хришћански одмерен. Због тога и јесте начелник генералштаба.

Убрзо, генерал је стигао. Након поздрава, краљ му је пружио писмо.

„Погледајте, господине генерале. Занима ме ваше мишљење.“

Путник се спустио на столицу. Извадио је наочаре и почео да чита. Краљ га је посматрао. Неколико пута је прстима прошао кроз седу, густу браду, застајао би на тренутак и подизао поглед према Петру, који му је климањем главе давао знак да настави.

Генерал је уздахнуо, а потом спустио папир на сто.

„Можете ли да поверујете?“, обратио му се краљ.

„На шта мислите, величанство? На ово што пише у писму или на мајоров предлог?“

„Господине генерале, знамо да је мајор човек који је гладан акције и одмеравања снага, али се питам шта ви мислите о идеји?“

„Мислим да би могла да нам поквари ратне планове уколико се упустимо у ову пустоловину, али“, застао је и ћутао неколико тренутака, „да имам новаца, лично бих га купио.“

„Ако га ми не откупимо, купиће га неко из Европе; неки богати Енглези или Немац, за музеј, или ће га Турци намерно уништити ако сазнају за њега. Као што знате, новац из државне касе одређен је за куповину наоружања.“

„А замислите, ваше величанство“, усхићено изговори генерал Путник, „да звоно које је најавило почетак Боја на Косову поново зазвони поводом његовог ослобођења.“

Краљ Петар се насмејао. Срце му је почело да лупа као у младости, када се под именом Петар Мркоњић борио против непријатеља.

Устао је и погледао према топографској карти на којој су руком уцртавани путеви којима се пребацују потрештине за ослободиоце. Приближио се, спустио прст на место где је уцртано Косово поље. Генерал Путник га је пратио.

„Звоно које су слушали кнез Лазар и војвода Милош...“, изговорио је с много поштовања, „скинуо бих круну с главе да га чујем на слободном Косову.“

„А ја генералске еполете, величанство.“

„Онда да позовемо младог мајора и чујемо шта то још има да нам саопшти“, изговори Петар.

Драгутин Димитријевић Апис, млади и нашироко познати мајор, ушао је у краљеву резиденцију. Висок, крупан, дубоког погледа у ком као да се крије хиљаде тајни, салутирао је испред краља и генерала.

„Седите мајоре“, рече му краљ, „Изненађен сам вашим открићем. Баш

причам генералу да бих се одрекао круне само да чујем звук тог звона на ослобођеном Косову, а он ми каже да би се одрекао чиновна због тога.“

„Ваше величанство, вредност ваше круне, као и генералових еполета зависи шта бисте за њих и због њих урадили, а не чега би се одрекли.“

„Мислите?“, заинтересова се краљ.

„Ја мислим да ви заслужујете круну, као и генерал еполете, јер схватате вредност ослобођења Косова. Требало би да их се одрекнете у супротном случају.“

„Или бисте нам их ви одузели?“, насмеја се краљ. „Занимљива филозофија, мајоре. Не могу рећи да ми се не допада. Међутим, генерал и ја бисмо желели да сазнамо више о детаљима како сте дошли до звона.“

Тог тренутка мајор Димитријевић из кожне торбе, коју је увек са собом носио, извади неколико листова папира. То су били извештаји из Старе Србије, читко писани руком његових обавештајаца. Краљ је узео један лист и почео да чита.

Ништа му није било јасно.

Текст је личио на љубавно писмо, у коме се помињу воћке, понеки европски град и трговачка посла. Погледао је у мајора, који га је озбиљно посматрао, док се генерал Путник насмејао и рекао:

„Видите, ваше величанство, писмо је писано у шифрама, послато редовном поштом. Само неколико људи разуме његов садржај.“

„Шта су вам онда ови штапови?“, упита краљ Аписа.

„Пушке, величанство.“

„А јабуке?“, радознало настави краљ.

„Бомбе. Венеција је Велес, а рођаци које хитно треба послати у болницу су турски војници.“

„Одлично мајоре, одлично. Дакле, нека тако и буде.“

Млади мајор поче да упознаје краља са свим појединостима.

Звоно из цркве надомак Косова поља, које је звонило за почетак Косовске битке, узео је један потурица током 15. века, након што је спалио цркву.

Мислио је да ће га добро продати или претопити.

Међутим, убрзо је пао с коња и умро након неколико дана боловања. Његов син, схвативши вредност звона, одлучио је да га сачува у породици, како би у злим временима, када шејтан стигне и до њихове куће, имали шта да понуде у замену за несрећу. О томе никада јавно нису говорили, већ је породична тајна скривана од државе као богатство од порезника.

Осман, једини потомак потурице, због сујеверја не жели звоно да прода Турцима. Мисли да би доживео сличну судбину, попут далеког претка, а можда би му га чак и одузели.

Са Србима не жели да преговара. Страх од освете превазилази његову жељу за новцем.

Али га је зато понудио британском конзулу у Скопљу.

Мудри трговац добро познаје одлике једне колонијалне расе. Све вредно што се могло пронаћи у свету, од мумија до злата, бродовима су однели на острво. Зашто онда не би и хришћанско звоно изливено почетком 13. века?

Ипак, конзул, као и сви пословни људи, довео је стручњака из Лондона,

који је, без икакве сумње, потврдио старост звона. Међутим, како би утврдио аутентичност, обратио се српском посланству. Милан Ракић, тамошњи отправник послова и угледни српски песник, одмах је известио мајора Димитријевића. Од тог дана, српски конзулати у Скопљу и Приштини, свакодневно прикупљају податке и шаљу их у Београд. Посланик Ракић самоиницијативно је изнајмио кућу са великим подрумом у који планира да сакрије звоно све до тренутка када српска војска умаршира у Приштину.

„А колико је тежина звона?“, упита краљ.

„Око 100 килограма“, одговори мајор Димитријевић. „Ништа што неколико наших војника не могу ставити на кола. Имам више планова, а ви, величанство, и ви генерале, одлучите који ћемо спровести.“

Прва идеја била је да пошаље групу од неколико људи који ће ноћу изненада упасти у кућу, везати га заједно са члановима породице и напослетку однети звоно. Након што га сместе на унапред одређено место, јавиће турским властима да их одвежу. Мајор је говорио одлучно, споро, сигуран у успешност акције. Чак је и нацртао комплетан план Османовог дома и појаснио начин на који би заварали турске жандарме.

Краљ Петар се поносно насмејао и погледао у генерала, који је климнуо главом.

„Леп план, мајоре, али сваки ризик морамо искључити. Спремамо се за рат и ослобођење. Не смемо дозволити да нам Турци виде карте пре него што дају улог.“

„Скупићемо новац, некако. Замолићемо наше пријатеље Луку Ђеловића, Пупина и друге“, изусту краљ. „Али, колико сам схватио, он Србима не жели да прода звоно?“

„Имамо доста младих и образованих официра који говоре турски и француски. Послаћемо их Осману. Нека се представе као француски колекционари и понуде прихватљиву суму.“

Генерал је климнуо главом, а након њега и краљ. Дискретно, а ефикасно.

Мајор им је испричао детаљан план, начин како ће прибавити оригинална француска документа, чак и трговачку потврду француског конзулата. Показао је и места на топографској карти куда ће, ван знања турских власти и арбанашких банди, пребацити златнике намењене за откуп.

Међутим, тада је и напоменуо да ће исте одузети Осману првог дана када с војском уђе на Косово и вратити је даодавцима, што се генералу није допало.

„Не журите, мајоре! Прво извршите овај задатак!“, укорио га је Путник. „Постоје виши циљеви од освете!“

„Господине генерале, с каматом, заветујем вам се. Он нам продаје оно што је наше. И свето.“

„Биће времена за доказивање младићу“, убаца се краљ. „А кога сте намерили да изврши један овако деликатан и опасан задатак?“

„Капетана Воју Танкосића, зар не, мајоре?“, изговори Путник и погледа у Аписа, који је потврдно климнуо главом.

Краљ Петар зна да је Танкосићева ратна биографија беспрекорна. Он важи

за најбољег стрелца у српској војсци, а добио је и чин комитског војводе захваљујући ратним успесима у Старој Србији. Говори француски, турски и арбанашки језик. Косово познаје боље од Београда, где има раширену мрежу јатака и ухода.

„Једини проблем, понекад, може бити његова незгодна, пргава нарав“, рече Путник и застаде, „али да, он је најбољи за овај задатак. Чак иако дође до проблема, он ће пре погинути него одати тајну.“

„Слажем се, не можемо га контролисати“, рече Апис, „бар не у потпуности. Међутим, сваки задатак изврши, додуше, најчешће на свој начин.“

„Онда имате мој благослов, мајоре. Припремите све, за који дан, капетан може на Косово, а ви дођите сутра у исто време по златнике.“

Капетан Танкосић двогледом посматра гранични прелаз. Срце му снажно лупа, а око му радосно заигра кад схвати да би могао да погоди Турчина са веће удаљености.

Једва чека да се надмудрује с непријатељем. Да се он пита, војска би одавно била на путу ка Скадру.

Али, мора да послуша наређења.

Донекле.

Још током детињства пожелео је да подигне српску заставу у Приштини и пронесе је кроз слободно Косово. Сад верује да се и Бог умешао, па му даје шансу да звоном објави победу. Као што владика жели да постане патријарх,

кардинал да буде папа, тако и српски официр своју земаљску светост може остварити ослобођењем Косова.

Све време су му у глави речи Николе Велимировића: „Косово се не свети, већ просвећује.“

То га спутава.

Иначе би он све турске војнике набио на колац, као што су они Србима радили вековима.

Каје се што му је уопште говорио о задатку. Мада, тражио је благослов.

И добио.

Али, уз одређене савете и услове.

„Шта је Танкосићу, као да оклеваш“, зачуо је глас мајора Симића.

„Оооо, Божине, касниш“, узврати Војислав и загрли мајора. „Оклева војска, ја никад.“

Божин се насмеја, узе двоглед и погледа преко ка граничном прелазу.

Он је војни начелник Врањског округа задужен да штити српску границу. Неретко, попут Танкосића, својевољно, али никад исхитрено, организује шпијунске акције унутар Старе Србије.

Био је обучен у сељака, што је Добривоју, младом седамногодишњем Танкосићевом војнику, било чудно.

Виђао је мајора у Београду и увек се дивео његово ставу. Мршав, висок, жилав, увек у униформи, коју је додатно уређивао код најбољег београдског кројача, како би изгледао као да креће на параду.

Ово је Добривојев први задатак у Танкосићевом одреду. Низак и мршав, није се истицао од осталих регрута, осим по томе што је сваку наредбу извршавао с пуно страсти.

Он не зна због чега је војвода баш њега изабрао, неретко помисли да је то због младости, како би се челичио, али чак иако није тако, он се осећа поносно.

Добривоје се прибојавао борбе када је кренуо из Београда, али му је током путовања страх одагнао Мустафа Голубић, причајући му о првим данима четовања у одреду војводе Танкосића. И њега је Воја издвојио из гомиле храбрих младића који су били спремни на највеће изазове.

„Дакле, само вас тројица“, рече мајор Симић, након што се поздрави са Мустафом и Добривојем.

„Нас тројица на целу Турску“, одврати Мустафа с осмехом.

„Па теби је лако, они су твоји“, нашали се Симић.

„Зато смо га и повели“, узврати војвода заразним осмехом након што поново погледа у двоглед, „овог пута нећемо радити по наређењу.“

„Значи, опет си смислио нешто боље од генералштаба?“, одврати Симић.

„Исплативије“, окрену се и погледа у кола на којима је било натоварено сено, а затим приђе коњу и помилова га нежно. Као да је, према животињи, у том тренутку постао други човек. Његова строгост је нестала, а продоран поглед у ком се назирала нестрпљивост постао је умилан.

„Златнике врати у касарну“, обрати се Танкосић мајору, „доста су злата Турци однели из Србије.“

Добривоје га збуњено погледа, изненађен, док се Мустафа насмеја и намигну Добривоју.

„Добио сам опкладу“, поскочи мајор Симић. „Не једну, него пет. Било је војника из касарне који су веровали да ћеш испоштовати наредбу. Зато сам се и кладио.“

„Наредба је да узем звоно!“

„Али, да га не платиш?“

„Платићу га! Својом муком и снагом... Не и златом.“

„Зар је злато вредно толиког ризика и твог живота Танкосићу?“, упита мајор.

„Напротив! Звоно које нам припада не може се измерити вагом, златом или нечијим животом. Његова мера је жртва коју смо спремни да направимо!“

„А ти баш решио да се жртвујеш?“

„Не“, љутито ће Танкосић, „ја сам решио да жртвујем Турке! Што више њих, то боље. Него, ти ово злато носи у касарну, а пушке пребаци до конзулата. Ми крећемо“, изговори и пружи му руку.

Танкосић се кретао кроз шуму дугим кораком, као да ће закаснити негде, иако њихов план није временски ограничен. Омален, хитар и енергичан, померао је само зенице лево и десно, посматрајући околину, како га неки турски граничар не би приметио.

Али, и у том скривању, Добривоју се чинило да војвода једва чека сукоб, јер се по његовом духу дало закључити да је жеља за борбом, одмеравањем и победом снажнија од сваке наредбе.

Мустафа Голубић га је пратио у стопу. Смирен и тачан, широких леђа и средње грађе, повремено би деловао као супротност војводи, али је сваку његову реч и задатак беспоговорно прихватао и усвајао као најбоље решење, с необ-

ичним дивљењем које никако није било улизиштво, већ посебно поштовање.

„Овде ћемо преспавати“, застаде Танкосић на једном узвишењу и запали цигарету. „Добривоје, сине, ти ћеш први на стражу.“

Добривоје климну главом. Танкосић из торбе извади ћебе и баци га на земљу.

„Ако видим нешто сумњиво да подвикнем или да...“, збуни се младић. „Да звиждим...“

Мустафа се насмеја и погледа у Танкосића, који преврну очима, љутито, али онда повуче дим и узврати осмехом.

„Пуцај“, изговори.

Обојица су сакупили лишће, преко њега пребацили ћебе, покрили се капутима, шајкачу навукли преко очију и убрзо заспали.

Добривоје је сатима посматрао околину. Након што је пао мрак, ослушкивао је звукове, баш онако како му Танкосић говорио у регрутном центру у Прокупљу. Осим птица, понеког шума, вероватно веверице или пуха, ништа га није узнемирило. Ипак, све време је држао прст на окидачу пушке.

Заспао је након што га је Мустафа заменио на стражи.

„Дужи се, мали, ево баба скувала тарану“, будио га је војвода вукући га за руку“. Неће посланик Ракић да чека цео дан. Морамо да кренемо док се Турци не разбуде.“

Отворио је очи, изгледало је као да је тек свануло. Одмах је поскочио, да испоштује наредбу. Мустафа је и даље лежао у полуотворених очију, као да му је потребно више сна.

„Не гледај у њега“, насмеја се војвода, „рекох ти да морамо да кренемо док Турци још спавају.“

Мустафа се насмеја на упадицу, али пребаци ћебе преко очију неколико секунди, али онда устаде. Протрља очи и спакова ћебе у торбу. Обојица разбацаше лишће, како не би изгледало да је неко ту заноћио.

У кући Лазара Алимпијевића, која се налазила на самом улазу у Приштину, Танкосић, Добривоје и Мустафа су се одморили и окрепили, а потом обукли господска одела.

Лазар, омалени и хромии педесетогодишњак, коме су Турци приликом једног испитивања тако сломили бутну кост да се никада није опоравио, запослен је као коњушар у српском конзулату. Повезао их је фијакером кроз град, као какве угледне трговце или стране дипломате на путу за састанак у српском посланству.

„Видиш ону заставу, Добривоје“, рече Танкосић и показа ка балкону српског конзулата где се вијорила српска застава.

Добривоје климну главом.

„Знам да ћу дочекати да се она завијори на целом Косову“, рече и уздахну усхићено.

„Али, на вама млађима је задатак да застава ту остане занавек. Док год се наш барјак буде виорио овом светом земљом жртва наше браће неће бити узалудна.“

Добривоје климну главом, а у том моменту фијакер се заустави испред конзулата. Воја се окрену у десну, Мустафа у леву страну. Погледаше се и климнуше главом обојица. Танкосић се, потом, на силу закашља. Лазар настави напред.

„Води нас у кафану док не падне мрак“, рече Танкосић.

Скренули су у малу улицу, где се налазила кафана. Сиђоше с фијакера, а Лазар продужи даље пешке.

Добривоје тада схвати да је конзулат под присмотром.

Чим су ушли у кафану, Воја показа конобару да дође. Мустафа промрмља нешто на француском, али га Добривоје и конобар нису разумели. Потом војвода проговори на арбанашком и започе разговор с конобарем.

Касније, након што су добили ракију и мезе, Танкосић рече Добривоју да не говори на српском.

Од сада, па док звоно не буде било сигурно, за све у Приштини, осим за посланика Ракића, Мустафа је француски колекционар, Танкосић његов преводилац, а Добривоје возач фијакера.

Након два сата, чим је пао мрак, изашли су из кафане.

Добривоје је остао у фијакеру, посматрајући Мустафу и Танкосића како се дискретно осврћу, а затим добро увежбани, прескачу високу ограду која је штитила српско посланство у Приштини. Чуо је само продоран лавез пса из дворишта и његов покушај да покида ланац којим је везан.

Ту ноћ преспавали су у кући коју је посланик Ракић, преко својих веза, изнајмио наводно за потребе француске фирме за извоз жита.

Испод куће се налазио огроман подрум у који се улазило из главне просторије. Врата од подрума била су скривена испод огромног ормара, прављеног од куване буквине, толико тешког да су сва тројица морала да га гурају како би га померили и отворили врата у поду.

Посланик Ракић је набавио и два француска пасоша. Један с фотографијом Мустафе Голубића, који је гласио на име Франсоа Жили, док је Танкосић постао Ролан Муте.

Пешачили су до Османове куће. Чим су стигли испред високе капије, која је била ограђена зидом високим око два метра, обојица су извадили пасоше и кренули према вратима, док их је Добривоје чекао испред улаза.

Имао је стриктну наредбу од Танкосића – уколико чује пуцањ или свађу, да отрчи напред неких три стотине метара и баци бомбу у празно двориште, а потом побегне другим путем према кући Лазара Алимпијевића.

Осману је био најављен долазак француског трговца. Отворио је врата и упутио им осмех, неискрен, типичан трговачки, пажљиво погледао у пасош који му је Мустафа показивао, а онда благо одгурнуо Мустафину руку.

„Господине, молим вас, толико тога сам о вама чуо. Не морате да ми показујете ваше исправе“, рекао је на турском.

Танкосић је преводио са турског на француски.

Убрзо су ушли у кућу.

Добривоје је приметио два сељака, обучена у албанску ношњу, с таљигама пуним сена, како му се приближавају. Пратио их погледом, дискретно, онако како је научен.

Зауоставили су се неколико десетина метара од њега. Упалили су по цигарету.

Ставио је руку у џеп и обухватио дршку од пиштоља. Њих двојица га нису посматрали, па је помислио да можда неког другог чекају баш на том месту.

Али, одлучио је да буде пажљив.

Наједном, након што је један од сељака погледао у сат, почео је да се приближава Добривоју. Он се померио корак ближе капији, како би се закљонио иза стуба у случају да дође до пуцњаве. Након што му је пришао ближе, препознао је мајора Божица Симића.

„Време је“, рече му, „Уђи у двориште и отвори капију да Косовац утера таљиге. Ја остајем овде“, рече и упали цигарету.

Добривоје је брзо отворио капију, а други младић је утерао коња у двориште.

„Затварај одмах“, рече Симић показујући на капију.

Поново је извадио сат и погледао, док је младић везивао коња за капију.

„Ово ти је Коста Војиновић, звани Косовац“, рече Симић и показа на младића, „он је из одреда Војводе Вука.“

Младић снажне грађе, аристократских покрета, учтиво га поздрави, а потом разгрну сламу на таљигама.

„Шта им је, шта чекају“, рече Косовац, након што и он погледа у сат.

„А сигурно Танкосић опет држи слово. А и боље, таман да падне мрак. Иди Добривоје да видиш...“

Он без поговора крену. Када је дошао до врата, покуца четири пута, баш као што му је мајор Симић рекао.

Убрзо врата отвори Мустафа.

Чим је видео Симића, одмахнуо му је руком.

„Проблем?“, тихо упита Симић.

„Војводи не одговара цена“, одврати Голубић.

Симић показа руком да крену за њим и уђу у кућу.

Осман је седео на тепиху, везаних ногу и зачуђеног погледа.

Престрашен.

Није могао да умири руке, које су дрхтале као да је добио напад падавице. На трношцу, испред њега, седео је војвода, с цигаретом у руци.

„Шта ћеш с њим, Танкосићу?“, упита Косовац.

Осман је погледао у мајора, потом у Добривоја.

„Знао сам да ће шејтан доћи по своје“, изусту Осман на српском. „Узмите све, само ми немојте...“

„Доста!“, подвикну војвода. „Што си дошао у цехенем ако нећеш да имаш посла са шејтаном!“

Потом поскочи, дође до прозора и показа прстом Симићу ка шупи.

„Звоно је у шупи иза. Натоварите га на таљиге. Одмах“, рече Танкосић и окрену се према Осману. „А ти, Османе...“, застаде, погледа га и извади каму, „ти ћеш платити цену прародитељског греха.“

Сви су изашли напоље, а Воја остаде у кући с Турчином.

Брзо су пронашли звоно, натоварили на таљиге и прекрили га сламом.

Добривоје је поново отворио капију, а Симић и Косовац изађоше на улицу и наставише без чекања.

Он затвори капију и крену за Мустафом у кућу.

Дубоко је уздахнуо, помисливши на призор који ће видети.

Изненадио се видевши Османа како се захваљује и осмехује, иако му је лице било црвено и умазано сузама.

„Имаш ти среће, мој Османе, што по црквено звоно не долази шејтан. Ја сам војвода Танкосић. Јеси ли чуо за мене?“

„Јесам“, одговори Осман страшљиво.

„Онда и знаш шта ће ти се десити ако неко сазна за ово.“

Осман климну главом.

„Дакле, ко је однео звоно?“, упита војвода.

„Арбанаси“, одговори.

„А јесте стварно, онај Симић са кечетом је пљунути Арнаут“, изговори Танкосић озбиљно, па се потом насмеја.

Мустафа му тада поново завеза и руке и ноге.

„Не брини, ујутру ће те пронаћи неко и одвезати. Јавиће им из француског конзулата.“

Генерал Путник седео је у краљевој резиденцији у друштву мајора Димитријевића. Краљ је задовољно гледао у шифровану депешу коју је послао Милан Ракић.

„Браво. Без жртве, без испаљеног метка, а и капетан Танкосић је обуздао своју плаховиту нарав“, рече краљ. „Имамо чему да се надамо у будућности.“

„И без плаћања, величанство“, одговори скромно генерал и погледа у мајора Димитријевића, који климну главом.

„Да, да“, изговори краљ радосно. „А где су златници сад?“

„Потрошени, величанство“, изговори мајор Димитријевић.

„На шта, мајоре“, љутито изговори Путник.

„На бомбе, пушке и један митраљез.“

„Ко је издао наредбу за то?“, поскочи Путник. „То је сигурно Танкосић сам одлучио?“

„Ваше величанство, господине Ђенерале, ја сам вам већ предочио да увек морамо рачунати на његову...“, застаде и погледа у краља, „како сте рекли... плаховиту нарав. Он каже да се држава већ одрекла тог новца, а он неће да вуче злато у Београд као неки пандур, него је купио оно што војсци фали и треба. А ја, као његов претпостављени, подржавам његову одлуку.“

Генерал Путник се намргоди, али као да му се на моменат, да краљ не види, помоли благи осмех на уснама. Краљ Петар устаде, приђе прозору, помери завесу и погледа на улицу. Уздахну.

„Ех, и ја бих тако“, изговори поносно, потом се окрену. „Господо официри, одлично обављен задатак!“

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Славиша Павловић (1982). До сада је објавио романе „Завет“ (2010), „Нема шансе да не успем“ (2012), „Завет хероја“ (2014), „Аписов апостол“ (2016), „Химерина крв: роман о Дучићу“ (2020) и историјско-документарну књигу „Ратници Црне руке“ (2017).

Део је групе писаца који бојкотују Нинову награду.

Превођен је на руски језик. Његов роман „Завет хероја“, објављен поводом обележавања стогодишњице почетка Великог рата у Русији био је два месеца на топ-листи бестселер романа у Москви.

Сценариста је серија „У клинчу“ и „Феликс“, где је и кокреатор прве сезоне.

На позив Руског историјског друштва и Асоцијације „Француско-руски дијалог“ говорио је на више међународних научно-историјских скупова посвећених Првом светском рату.

Годинама се бавио новинарством. Био је главни и одговорни уредник месечника РеСтарт, извршни уредник магазина Софија, а писао је за Српски глас из Мелбурна, руски портал Југослово, француску мрежу Волтер, Водич за живот...

Био је аутор и водитељ неколико телевизијских емисија (Клуб књижевника, ТВ Скупштина, На раскришћу, Арена).

Учесник је Међународне конференције младих новинара Европе и Азије „Крим. Поглед из другог угла,” одржане у Јалти и Севастопољу 2015. године.

Активан је спортиста. Био је фудбалски судија, а и дан-данас се активно бави трчањем, фудбалом и боксом.

Живи у Београду.

Димитрије Дисо Јаничић

РЕЧ

Мој пријатељ Мића био је рођени приповедач. Волео је да прича, а чини ми се да је уживао у свом гласу, којим је владао као прави глумац. Као професор филозофије увек је имао и дуге теоријске тираде. Често сам бележио његове приче. Признајем, и ја бих их мало „досолио“ да боље звуче. Посебно сам ценио његову особину да теорија у његовим приповестима увек има на крају – праксу. Када прича о тржишту, онда је ту прича о трговцу. Додатак филозофском разматрању љубави обавезно је љубавна прича. Прошле јесени, када сам га посетио јер је био имао грип, испричао ми је причу о речи. Питао сам га зашто тако прича, а он ми је одговорио да је био новинар, иако му је стручно звање било професор. Уосталом, то је и прича из мог новинарског живота. Добро је знати.

Када сам дошао кући, забележио сам по сећању његову причу и уобичајену причу у причи.

У међувремену, корона је одвела професора Мићу на ону страну, „надајмо се у неки лепши свет“, рече ми, тешећи ме, наш заједнички пријатељ Прибислав.

Ово је сећање на њега, његове теоријске тираде и његове приче у причи.

„Присетим се оног времена које смо звали социјализам. Нисам смео да псујем власт, нисам могао да пишем шта хоћу, али ни мој уредник није могао да ми дадне отказ, као овај данас. Да ли је данас добро што неколицина има све, а много нас једва животаримо, нисам баш сигуран. Али, кад размислим, разумем зашто су та времена била *добра стара времена*.

Знам да већ она данас јесу *стара*. А да ли су заиста и *добра* – е, ту морам да застанем. Бејех млад, чинило ми се да све могу. Бејех здрав. То што сам био понекад гладан, што често нисам имао кошуљу да пресвучем, нисам имао ауто, што нисам путовао у иностранство, све то заборављам. Имао сам своје зубе, могао сам да проведем целу ноћ са неком девојком, а да ујутро идем на посао, могао сам потрчати и стићи, нисам посећивао лекара, нисам имао чак ни здравствени картон, давао сам крв да бих више људи могао назвати побратимима, учио како се снимају филмови, скакао падобраном, завршио курс за возача мопеда и возача трактора, за кинооператера и ваздухопловног моделара. Уплата за те курсеве била је симболична, па сам их ја користио као летовање. Био сам задовољан, нисам много више тражио, па ваљда сада за та времена кажем да су *добра, стара времена*.

Можда је то и варка мога сећања. Сећам се да сам једном, богами у нешто зрелијим годинама, на неком хумористичком конкурсџ добио признање за песму коју сам заборавио (то је из времена пре компјутера), а која је отприлике гласила:

Погрешна је прича добро старо време, то је бивше време, сада лако, јер нема то више, о њему тек понеко пише, било је, не вратило се, шта год се о њему трућа, далеко му лепа кућа.

Нешто слично сам стихоклепачки забележио о њему. Данас бих био блажи, јер сам у времену које баш и није моје. Ето, опет хоћу да уздахнем: *ех, добро, старо време!*

Мој алат су речи, јер сваки занат има и алатке. Новинар, значи, има речи као алатке. Али, ако тако гледам, размишљам даље, идем на руку овоме уреднику, који ће да ме отпусти, враг га однео, јер занатлија није стваралац, а ја сам сматрао да сам стваралац.

Сећам се Андрићеве беседе на примању Нобелове награде: тада је говорио о причању, рекавши да се *на хиљадама разних језика, у најразличитијим условима живота, из века у век испреда прича о судбини човековој, коју без краја и прекида причају људи људима... И том причању нема краја*, вели Андрић.

Е, у тој причи ја видим свој посао, али не баш као занат који мора да се држи неке технологије, крутих правила. Празне речи нису алатка.

Присетим се да Јеванђеље Јованово почиње: *У почетку беше реч. И реч беше у Бога. И Бог беше реч.*

Све кроз реч постоји. И живот. И светлост. И тама. Бити разуман значи знати говорити. Знати речи. Рече наш народ: говори да видим ко си! Човек је реч. Реч је светиња. Не рекоше наши стари узалуд: човек се за реч веже, а волви за рогове.

Реч главе вреди. За реч се гине. Због речи се образ губи. Није лако сачувати и испунити реч. Народ каза и: речи треба мерити, а не бројати.

Не просипај речи узалуд.

Човек разговара са другима, а често и сам са собом. Да процени себе и оне око себе. Његош, који за све има реч, каза: *причање је души посласаница!*

У речима је и мед и пелин, увреда и утеха, бол и оздрављење. Пази на речи.

Кинези промишљено веле: имаш два уха, а једна уста! Преведено на свакодневни језик то би значило: више слушај, а штедљивије причај. Ако је реч процеђена, промишљена, просејана – онда свака златни дукат вреди.

А она зла, ако је прејака, може и да убије. Не кажу залуду Црногорци: свака му батине вриједи! Ваља бежати од таквих речи. Вук је записао и ону народну: ко мудро ћути, лијепо говори! Јер и ћутање је реч. Понекад гласнија од вике. Поштуј своје речи! Да би их и други поштовали.

Ако је ово о речима заиста овако како га ја разумем, онда, хтео не хтео, човек који држи до себе мора да поштује своју реч. Своју поготово. Ако се већ бави писањем, онда је та обавеза тежа, мора се доследније поштовати. Можда папир трпи све, али човек не трпи, ако хоће да остане човек. Када се

неко не бави политиком, онда би његов рад и његов говор требало да буду у складу. Иначе, поверење се лако губи, а тешко задобија.

Давно, пре овог нашег времена, када би млад човек у младалачком бесу направио грешку (убио окупатора или припадника другог племена) и морао да бежи у непознатом правцу, родитељи би га испратили само с једном поруком: пошаљи нам реч! И ништа више. После две, пет и више година дешавало се да у њихову кућу бане непознат човек и исприча им причу: сретох у том и том крају, те и те покрајине човека који је некако сазнао да пролазим кроз ваш крај, па ме замоли ме да вам предам реч да је добро.

Тада су путеви били слаби, путовања опасна, али се добра реч, реч утехе и охрабрења, слала и примала, пазила и чувала. А речи су добре и зле, као и људи. Често сам размишљао о речима које у свом корену садрже *добро*: добар, доброћудан, добронамеран, доброжељећи, доброслутница, добростојећи, добросуседски, добродошли, добротвор, добротворан, доброта, добричина, доброгласник, добродочекница, добротинство, добрица, добровољац...

Но, ни *зло* не заостаје. Ту су: злоба, злобан и злобник, зловоља и злогласан, злогук и злодух, злојутро и злокобник, злокрп и злоок и злослут, злодело и злонамеран, злоћудан и злопоглеђа, злоћа и злочест, злопамтило и злосрећа, злурадо, злочин. И много речи још.

Вредност речи мери се вредношћу човека који их изговара. Не може поган судити о добром човеку. Да би су-

дио о некоме тај који суди мора бити неко. Наши стари су избегавали ружне и тешке речи. За покојника се говорило „веселник“. За рак (болест) или некада туберкулозу рекли би „тамо он(а)“ или „далеко било“. Не вели се да је неко умро, него „отишао Богу на истину“, „променио свој свет“, „бацио кашику“. Чувајте се злоговора и зломисли. Будите доброслутни и добромишљеници. Или, савремено – мислите позитивно.

Имали су наши стари и реч за то како се ко односи према сопственом обећању, колико држи до своје речи. За таквог би рекли: држи реч као решето воду. Још гора је она: бољи је блекнут, него помусти. Него, стално ме мисао одвлачи, а мислио сам испричати што ми је недавно комшиница, коју одавно познајем, испричала. Та њена прича некако је везана и за ову причу о речима.

Тако и треба да буде.

Сада да чујеш причу моје познанице Мире, сада већ удате госпође. Причаћу ти је онако како је она мени испричала.

Пази добро, то је прича о томе шта значи права реч.

То је прича о човеку који држи до себе. Јер, човек је реч.

„Моје детињство, морам да признам, било је заиста не обично“, почела је она ту своју причу. „Да будем умеренија, чудно, у најбољем случају. Замислите, молим вас, дете које је највећи део раног детињства провело око одељења за онколошке болеснике. Знаш да је мама остала рано удовица, а радила је као медицинска сестра на том одељењу.

У изнајмљеном стану, без места у обда-ништу, а без пријатеља у великом граду, једино решење мајка је видела у томе да ме води са собом. Тако сам ја као трогодишњакиња упознала болнице и тешке болеснике, срела људи на самрти, склапала пријатељства са децом која су била свесна своје болести и свога краја, али су се као и сва деца играла као да ће живети вечно.

У току маминог радног времена ја сам се дружила са ким бих стигла. Имала сам ја у њеној соби кутак, оловке, бојице, увек се неко мотао туда, али нисам била велики пријатељ затвореног простора, налазила сам начина да тумарам околу, да се упознајем са разним људима.

Тако сам упознала једну девојку која се звала Славка. Имала је она неке невоље са ногом, лечили су је, али не баш успешно, па ми она једнога дана у поверењу рече да се плаши да ће јој откинути леву ногу. Помињала је она некакву болест која се звала сарком. Мени је то име личило на чудовиште из мочваре. Зашто, е, то вам не бих умела објаснити, ваљда ми је остало у памћењу из неке приче коју ми је мајка читала или ми причала тих година.

Славка је била ведро девојка, црвенкасте косе која је на сунцу прелазила у боју пламена. Била је средњег раста, а лица дугуљастог, на коме су до изражаја посебно долазили округли образи, увек румени, који су јој читавом лицу давали округао и весео изглед.

Не знам какве је болове трпела, никада о томе није говорила, али знам да је излазила испред болничке собе

кад год је могла. Тако смо се упознале и почеле се дружити. Ово *дружити* ја говорим условно, јер ја сам ипак била дете, а она завршавала средњу школу и размишљала о удаји, али то је њој давало слободу да говори гласно оно што мисли, обраћајући се мени. А ја сам несвесно упијала те њене речи, јер она ми је говорила тако озбиљно, док су сви други гледали у мени само неразумно дете коме су тепали, донели би неки слаткиш, дали ми нешто да се забављам. Та девојка је, иначе, била пуна духа, а са мном је разговарала као са својом другарицом. Она ми је објаснила да је њена болест ушла у неку кост на ноzi, да не могу никако да је истерају, да се плаше да би се могла раширити, па се она боји да ће јој откинути ногу.

Њен младић, звао се Никола, беше нешто старији од ње, сличне природе, увек ме је нешто завитлавао и обећавао да ће довести неког дечака да се игра са мном, па и да ме уда за њега. Он ми је доносио неке чоколадне бомбоне умотане у сјајни папир. Но, знао је да се завитлава са мном. Донесе ми велику картонску кутију и каже да је у њој поклон за мене. Онда ја отворим велику кутију, а у њој друга кутија, па у тој опет кутија. Ја се тако уморим отпакујући пет-шест, можда и више кутија да бих у последњој, најмањој, нашла чоколадни бомбон.

’Није занимљиво имати само једну кутију, много је узбудљивије распакивати десет кутија, па тек у десетој наћи поклон’, објашњавао је он мени, весео због мог узбуђења док сам распакивала гомилу кутија, а смејући се мом разочарању када бих нашла само бомбон.

Својој девојци је често доносио чоколаду, коју је она делила са мном. Она ми једнога дана рече да ће морати на операцију. Рече да доктори кажу да ће можда морати да јој откину ту ногу до колена. Била је мање уплашена, а више тужна. Онда ми је рекла:

’Живот је баш суров. После пет година забављања, мораћу да се одрекнем везе са Николом.’

Није ми било јасно зашто би се одрекла те везе која је, колико сам ја својом децом памећу доконала, баш како ваља. Осим тога, Никола је и мени често говорио колико воли Славку.

’Нема смисла да му се намећем. Ја ћу да будем ћопава, без једне ноге, шта да тражим са Николом који је здрав. Осим тога, плашим се да би он продужио везу из сажаљења, а ако нешто мрзим, мрзим сажаљење. Љубав из сажаљења не постоји’, обрисала је сузу која јој је нехотично склизнула низ онај округли образ.

Мени је било занимљиво бити са њима. Он се увек шалио, обећавао Славки кућу са двориштем и у дворишту дрво, а на дрвету завезану љуљашку. Обећао је да ће у дворишту направити и базен. Још је рекао да ће њих двоје имати троје деце – два сина и кћерку. Онда је предлагао имена: Иво, Иван и Иванка, онда се на њен предлог предомислио па рекао да ће се деца звати Јово, Јован и Јованка. Онда сам и ја помагала па смо се сагласили да буду Миле, Милан и Миланка. Онда сам ја на једној страници папира, мојим невештим рукописом, исписивала низ од по три имена, па смо онда бирали број, јер је на страници било тридесетак комбинација.

Онда су Славку оперисали.

Најпре нисам могла да уђем да је видим, а онда су ми после неколико дана рекли да не жели никога да види, па ни мене.

Тако сам ја дочекала Николу, уплакана и тужна, а била сам нацртала леп цртеж за Славку.

Но, Никола ме је утешио. Рекао је да је сада Славка у посебној соби, да то зову интензивна нега и да тамо нису дозвољене посете, али ће она ускоро да добије другу собу. Онда ћемо ми моћи да уђемо код ње. Међутим, захваљујући мојој мајци, ја сам ушла код Славке раније, али сам морала да ставим маску, обучем неки зелени мантил, папуче. Ништа ми од тога није одговарало, све је било велико, али то није битно. Славка јесте била мрачно расположена, али ми се изузетно обрадовала:

’Ево, моја Мацо’, она ме је тако звала, ’моју леву ногу до колена некуда су однели.’ А мени се чини као да ме сврби мали прст на тој нози коју немам...

Славка се смешкала, откривши испод покривача патрљак ноге. Видела сам да јој није до смеха.

Кажем јој да је Никола долазио и да је рекао да ће је посетити чим је преместе у нормалну собу.

’Знаш, Мацо’, објашњава ми она, ’раније сам планирала живот са Николом. Сада сам ја инвалид. Девојка без ноге. Какви су моји изгледи за будућност? Ја немам право да кварим Николину срећу! Боље је да идемо свако својим путем.’

’Али, Славкице, Никола каже да те воли. И каже да он држи до своје речи.

Он је обећао да ће с тобом да гради даљи живот и он од тога неће да одустане. Он каже да само лоши људи не држе своју реч. А ви сте иланирали чак и децу: два дечака и једну девојчицу, сећаш ли се?’

Њој засузише очи, па их обриса рукавом од пицаме:

’Нећу ја да му будем терет!’

’Али он је рекао да ти ниси терет, већ да си његова срећа, изазов, да сте рекли да ћете заједно да поправљате овај свет.’

’Добро, Мацо, реци му да дође! Не морамо да се свађамо, шта год да се деси у будућности.’

Никола се обрадовао и донео ми велику чоколаду, коју сам ја, разуме се, поделила са Славком. Он јој је тада рекао да је реч важна, али да он са њом не остаје због дате речи, већ зато што је воли. Њихова љубав траје већ годинама, много тога су заједно претурили преко главе, па ће сигурно и у будућности...

Они су ускоро отишли. Обећали су да ће се јавити, али мајка је добила неки станчић на коришћење од болнице, ми смо се преселиле, а и ја сам одрасла, више ми није била потребна пратња до школе и при повратку кући. Нерадо сам одлазила до маминог посла. Тужан је то свет, најчешће љут на себе и на све око себе, највише њих не верује у оздрављење, а онда некако мрзе и себе и цео свет. Треба их избегавати, ако већ не морате да будете тамо. Као одраслија сам то схватила, али никада нисам забрављала Славку и Николу, јер они беху ведра лица у том свету огорчених и тужних.

Завршила сам основну школу и две године средње. Много тога ми се деша-

вало и дешава ми се стално. Можда несвесно, али то дружење са болесницима створило је код мене неку врсту неповерења према људима, тешко сам склапала пријатељства, била сам се прерано уозбиљила, како су ми многи од друштва говорили.

Славка и Никола су ми ретко падали на памет, али нисам забравила ону Николину чврстину и његово објашњење да је човек *оно што каже, поготово оно што обећа*. Још тада сам схватила велику вредност дате речи, па сам ваљда несвесно по том калупу мерила и своје другове, а поготово оне са којима сам склапала дужа пријатељства.

Тако ми је један од дечака са којим сам се дуго година дружила постао младић. То је дошло постепено. Најпре смо као комшије радили понеки задатак заједно, онда је он понекад увече долазио у наш стан да заједно вежбамо задатке из математике, доносио ми неке ситнице за рођендан, а признајем, нашао ми се при руци више пута, када је мени била потребна помоћ. Онда је један обичан догађај све преломио. Пошли смо једног викенда на излет заједно са планинарима. Неки из друштва беше нападан, а онда му се овај мој другар, Пера, Петар му је име, а зовемо га Пера, рече да сам ја под његовом заштитом и да би било другарски да ме остави на миру. Он је то изговорио тако смирено и озбиљно, није у томе било никаквог надгорњавања, свађалачког тона, била је то чврста, тада сам схватила и ту реч *мушка* констатација. Пера је деловао тако смирено, готово назинтересовано, али некако чврсто и сигурно, да се онај

младић извинио, рекао да није знао да смо у вези и променио понашање према мени, не замерајући Пери. Признајем, мени се свидео тај наступ, па сам му ја, када смо се враћали, рекла да можда треба да размислимо да будемо у вези. Онда, опет, као да смо се договорили, рекосмо мојој мајци, а он својим родитељима, да смо сада момак и девојка. Сви су то прихватили као нешто нормално, као да се то и раније подразумевало.

Викенде смо често проводили са планинарима, на излетима у околини Града. Волели смо да се пењемо на Авалу. Беше прва половина маја, ми пошли на Авалу, па приметисмо брачни пар са троје деце. Два дечака су нешто разговарали са мајком, а девојчица, очигледно очева љубимица, нешто је убеђивала оца. Када се мајка оних дечака окрену мушкарцу, учини ми се позната.

’Боже, чини ми се да је оно Славка!’, рекох Пери. ’Хајде да их сустигнемо!’

’Славка, јеси ли то ти?’

’А да нисам сигурно ти!, одговори она пажљиво ме загледајући. ’Боже, Мацо, јеси ли то ти?’

’А да сигурно нисам ти!’, вратих јој истом мером, срдачно је грлећи.

’Никола, Никола, види кога нам је донео чисти авалски ваздух!’

Када се Никола окренуо, одмах сам га препознала. Беше некако очврснуо, ојачао, пустио неке брчиће, смех му игра на целом лицу, али мене није препознао.

’То је Мира, наше болничко друштво, она што је носила твоје љубавне поруке мени, како је не познајеш!?’

’Како да је препознам кад је тако одрасла, згодна девојка од оног болничког мишића ижђикљала’, срдачно ме загрли Никола. ’Еј, клинчадијо, дођите да упознате девојку која је својевремено кумовала нашем браку!’

Дотрчаше деца и почеше да се поздрављају са мном.

Најодраслији пружи руку и рече: ’Ја сам Миле!’, и стисну ми чврсто руку.

Онај средњи рече: ’Ја сам Милан!’, гледајући ме заинтересовано.

’Ја сам Миланка!’, изјави девојчица рукујући се са мном.

’Заиста сте остварили игру коју смо играли оних давних дана у болници!’, рекох ја с дивљењем гледајући децу.

’Па ја сам човек од речи’, смешкајући се рече Никола, док му је Славка пружала руку да му раскуштра косу. Он отрча са кћерком, а Милан ми шапну: ’Моја мама је терминатор! То знате, зар не?’, рече гледајући је како хода уз узвишицу, где се примећивало да има протезу.

’Твоја мама је херој! А твој отац је човек од речи. Такви су само прави људи!’, рекох му, испраћајући га, а онда се вратих Петру који ме је чекао да идемо на Авалски торањ да попијемо кафу.

Било ми је пуно срце.“

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Димитрије Дисо Јаничић, новинар у пензији. Завршио је журналистику на Факултету политичких наука у Београду. Радио као новинар и уредник више листова и часописа у Црној Гори и у Београду. Аутор је неколико књига и два енциклопедијска речника међународног језика есперанта. И даље активно пише и објављује текстове на српском језику и есперанту у земљи и иностранству. Живи у Београду са супругом и доста времена проводи са унучићима.

Сања Савић Милосављевић

КАО ДА НЕ БИСМО

Стара јој је увијек говорила да њен будући момак мора да ваља, мора да чува, мора да ради, мора да буде лијеп на око, вољен у друштву, љековит за ране, аеродромска писта широких рамена за плакање (иако суза бити неће, ал' за сваки случај), из добре фамилије, очуваног здравља, пристојних година, адекватног морала, истакнутих обрва, исправљених леђа, замишљених вјеђа. Неда се питала: шта то значи да мора да чува, јербо њу отац чувао није, а матер то није могла да приупита јербо би у поноћи на помен његовог имена исукала мачету, карабин, троцијевку, двоцијевку, чакију у три величине и револверче. Неда је стога читала: шта то значи мушкарац љековит за ране, јербо рана у њеном животу није било, јер онај ко прође кроз мајчину стражу поред уснуле мачете, троцијевка ће га пробуразити све и да карабин буде празне цијеви. Неда је много читала и – ишла по списку тестирајући ликове у књигама као да су стварни.

Да

Да

Да

Да,

Не.

Овај није имао адекватан морал.

Прећи ће на следећег.

Књига по књига, низали су се ликови у њеној глави, од Вронског до Монте Криста, од Јарца Мудријаша до Пилипенде, од Акакија Акакијевича до Јозефа Ка. Искуство је личило на венце планина које су окруживале њено мало мјесто у којем је радила као библиотекарка. Вијенце планина искуство је стезало као учкур врећу, сужавало небо, клело се да ће да га прогута.

Кад је мати умрла, кроз рупу геле-ра коју јој је тај губитак нанио, понекад је знала да укачи и неко лице стварног типа. Тај процјеп окруживао је шалтер на њеном радним мјесту. Није да није било мушких читалаца. Па ипак.

Да

Да

Не.

Да

Не.

Да

Да

Да

Да

Не.

Не.

Не.

ли. Свлагчили, па оговарали видјевши да је другачије свући неће.

Никога за разговор, па чак ни онај мајчин глас који с времена на вријеме одзвања док чита часопис, гледа водитеље јутарњег програма или куваре из југоисточне Азије док спремају храну међу чијим састојцима је чула једино за со.

Погледала се у огледало. Видје и неке нове боре.

Кад би...

Када би само.

Да би само.

Када бисмо само...

Све јој одједном би мало и биједно. И посао који воли и мајка која ју је вољела, и познавање свих већих фаца у свјетској књижевности. Ту ноћ је пробдјела. Слушала је мајку како звоца. Али је у глави смислила други план. Када је свануло, назвала је шефицу, по први пут у животу и рекла јој да не долази на посао.

Не.

Јербо – требаће јој читаво јутро да се спреми.

Нашла је нешто старе шминке. Ископала је заборављену купљену крему. Опрала је косу, појела два двопека и изашла из куће. Чула је глас мајке како звоца док је затварала врата.

Посљедњи тренутак дилеме одиграо се пред улазом у задимљену кафану. Још није стигао. Сјела је за сто и наручила лимунаду. Ништа друго јој није пало на памет. Док је гледала конобара како искупља исјецкане комадиће предвиђене за убацивање у киселу воду и циједи их у неком чудном авану, ушао је он.

Мајчин алгоритам крену да ради.

Да

Да

Да...

Он је примијети.

Да

Да

Да

Имао је све компоненте, ово око морала јој није било најјасније, али доби пролазну оцјену на невиђено или по жељи.

Устаде. Ноге јој заклецаше.

Пружи му руку.

Неда.

Учини јој се да он жели да побјегне.

Учини јој се да га је изненадила.

Учини јој се да је то једина ствар коју није очекивао.

Учини јој се да му је драго.

Дане.

Пружи му руку.

Да?

Упита га дрхтаво.

Да.

Нокат по нокат, фалангу по фалангу, преко шаке, груди па до доље, није и требало више од пола сата. Звјери се њушиле па нањушиле, изгладњеле, прегладњеле, стиснуте и отиснуте у ко зна које море, а држећи се за обалу.

Оставили су упитане погледе, сведено небо, звоцаве родитеље, бабу и тетке. Ма није се чуло ништа осим шкрипе ексера.

Недина другарица је била радозна. Све јој је било чудно. И Недина нова

фризура и Недин улов у стану, на другом спрату, у згради у којој је са мајком провела добар дио живота.

Ипак, Неда је одговарала кратко.

Да...

Не.

То није сметало њеној другарици која се није стидјела кад је требало завући главу под нечији јорган.

Да?

Да.

Неда бјеше стидљива, али директна.

Не?

Да.

Да?!!!

Другарици није сметало то што су одговори кратки. Напротив. Китила је питања као новогодишњу јелку, као божјињи бадњак и славски колач заједно. Па још по три, четири орнамента.

Да, да, да? Не не... Да – не?

Да.

Да??? Не...

Не.

Другарица у својој знатижељи није била зловна. Знала је то Неда. Хајд' глдан види другог како глоцка плећку па чик ћути... Само што... Код Нене, Недине другарице, није био проблем у омршћивању. Напротив. Радила је као шанкерица јединог кафића, ни пред ким не порекавши имена ликова чију је дјецу из себе знала почистити, онако с јесени, послије љета, врућине, нервозе, зноја. То није била тајна чак ни за Недину мајку која Неди није бранила да се дружи с Неном из једног јединог разлога. Којим ријечима би могла Неди да објасни то да се њена некадашња другарица из клупе продала, распустала, прокурвала, зада-

ла, обдала, скинула, живот разјебала, пропала, изредала, све их заредала и сви је отпустили, запустили, штапом одгурнули и мотком преврнули. Стога, као што се Неда питала како може бит да се и с ким будиш, чудиш, лудиш и жудиш, тако се Неда питала да ли можеш да се, док се то дешава, ни за ким другим не залудиш.

Слушала је зато Неду како јој одговара док не гледа у друге типове како пролазе, зуре, буље и ништа не говоре што би до Неде дошло, а Нену да не ољушти није могло.

За Неду и Данета ствар је била јасна.

Прстен.

Свадба.

Кола.

Бебу су одлучили да почакају док се мало слободе не издовоље и док Дане не нађе посао у струци која му и није била струка већ жеља.

Наиме, посао на фабричкој траци у којем је ручно осликавао очи, уши, усне и обрве луткама јер газда није имао лове да купи механички три де штампач, доживљавао је као увертиру у своје бављење скулптуром, углавном концептуалном. Рупе су платом биле попуњене, а незадовољство због понижавајућег посла (искључиво у умјетничком смислу) знао је да зачепи ауто-часописима, видео играма и понеком љутом или чак пивом кад је добре воље.

Неду са мајком није упознавао.

Да?

Не.

Био је изричит сваки пут.

Но добро. Пошто је Недин стан био празнији од Данетовог, а резервоар кола

пун, одлучили су да први талас огова-
рања што се мушко жени на кауч (читај:
папучу) доселило, проведу на мјесецу
меда.

Први пут је Неду неко возио.

Први пут на годишњем одмору.

Први пут је писала књигу, а није је
читала.

Со, врућина, зна се како то већ иде.

Да?

Први пут јој неко други осим Дане-
та понуди превоз. Одзвони јој у ушима.

Да?

Не.

Била је одлучна. Тип одустаде, али
њој остаде његово питање у ушима.

Вратили су се у своје мјесто.
Заштитне маске од зрака сунца који су
пробили кроз заштитни фактор биле су
довољно јаке да издрже:

Његову породицу

Њену другарицу

Рендгенске погледе пролазника
који су примјећивали да је Неди:

Порасла коса

Скраћена сукња

Продужене трепавице

Трбух увучен

Прса на готовс

Неди све више пуцале границе.
Осјећала је, доста јој да такне зид па да
га сруши. Први пут рекла

Не

Шефици.

Први пут намигнула пролазнику.

Први пут се насмијешила узалудном
читаоцу.

Први пут се на њега сажалила.

А Дане полако од Нединог расту-
рања граница почео да вене.

Како она крене према његовој мај-
ци, он се испријечи па јок.

Видјела да је упоран, па дигла руке.

Али јој је стога чешће зујало у гла-
ви.

Видјели људи као се њој границе
помјериле, па јој мало мало неко приђе
да извиди каква јој је геостратешка си-
туација.

Данета то почело да нервира, али
ћути, трпи.

Једног дана, Неда лежала у кревету
па видје нешто пресијеца јастук на два
дијела.

Помисли, пукла брука, па се
насмјеши својој досјечи, али не задржа
јој се осмијех дуго на уснама, како длаку
што је сјекла згужвану бјелину подиже
пажљиво и привуче очима да је боље
види.

Дане тамо пјева из купатила. Туши-
ра се.

Да да

Да

Да да

Да

Да да.

Опасно добро расположен. А Неда
гледа.

Длака свијетла, ваљда само њена
сјенка раскол прави. Истргне једну
своју длаку. Искине и једну своју сиједу
длаку. Не одговара ова длака ни једној
ни другој. Неда гледа, па јој мука.

Дане пјева, Неда кључа. Та длака јој
не припада.

Бори се са собом, Неда.

Не

Да

Не

Да.
Можда је случајност.
Била је она једна плавка на мору, на
плажи, сигурно је она.

Зашто тражи длаку у јајету?
Можда му је и она бивша цура,
с краја села, с косим очима и равном
сукњом.

Јест, она је.

Можда је...

Не, не.

Можда је...

Не...

Можда је...

Да.

Нена.

Можда су се срели у пролазу?

Недо, глупа си.

А Дане пјева.

Да да

Да

Да да

Да

Да да

Пјева, зато што је срећан. Двије
повалио, двије претурио, ако једна не
буде, биће друга, ако га сви покуде, утје-
шиће треће.

А ти, Недо, испусти понуду.

Можда је возио ферари.

Испусти ти, глупачо.

Једног, другог, трећег.

Тридесет петог, осамдесетог, хиља-
дитог.

Глупачо.

Ко ће сада да ти намигује?

Нико.

Однекуд се и мајке глас појави.

Не

Не

Не

Не

Не

Не.

Па он заправо не испуњава ниједан
твој захтјев, Недо! Зашто си га држала
на казану, зашто си пила с њим из исте
чаше, зашто сте исту пасту за зубе до-
диривали?

Неда брзо обриса руку.

Дане провири на врата, као да то
осјети.

Да?

Пита је ли све у реду.

Да.

Неда слага, не би ли га се прије рије-
шила. Из видног поља, из купатила, из
живота.

Али, чек, чек. Па Неда не зна како
се неко избацује из куће. Отјераће га
мржњом, осветом, загорјелим јелима,
црвима у фрижидеру, мишоловком у
гаћама, бичем по прстима, другим! Тако
је! Отићи ће са другим.

А овај што јој капа водом по пло-
чицама? Овај, што не зна да пјева? Шта
ће с њим?

С њим ће исто као и до сада. Само –
као да не постоји.

И поче Неда да припрема свој план.

Дане, истини за вољу, није примије-
тио да је избачен из њеног живота. Ње-
гова тромост му је покоји пут знала спа-
сити живу главу, али сада то неће бити
случај.

И Неда је – почела да плете! Почела
да вози! Почела да се распитује, гдје су
најбољи фрајери, који од њих најбоље
озноји женску, који најмасније прича о
оној коју је најмање ознојио.

Није чак дуго ни чекала.

Док је покупила првог није јој требало више првог црвеног на семафору које ју је зауставило.

У стану, Неда је ћутала.

Чекала.

Да гласови до Данета дођу споља.

Али се гласови некако успорише. Није што су били тихи, него се Дане све више повлачио, ваљда осјећајући да ће да га погоде, повлачио се да избјегне метак.

Коначно, шеф заустави производну траку.

Позва га на пиће.

Ти си једини који то не види. Прави те за будалу.

Да?

Да.

Коначно разумједе шефа. Не због тога што се шеф свео на његове ријечи, него због тога што му потврди оно чега се сам плашио, виђајући Недине подеране чарапе, загорјеле ручкове, црве у фрижидеру и мишоловке у гаћама.

Дане без ријечи напусти Недин стан.

Неда остаде сама.

Настави да сања исти сан.

Престаде да шири границе.

Схвати да је затрпана циглама.

Схвати да се зајебала.

Оде код Данета.

Заплака.

Заплака и он.

Више није било тајни међу њима.

Баш зато, не имадоше куд.

Неда предложи ауто, он одмахну. Замоли га још једном да је упозна са мајком, он одби.

Неда се врати кући.

Настави с помијерањем граница.

Док није срушила све.

Поново је сањала исти сан. Кад се у сну спусти низ степенице застаде пред затвореним вратима.

Није се пробудила.

Покуца на врата.

Нико не отвори.

Отвори их сама.

Уђе.

Мајка је чекала с друге стране ринга.

Била је толико велика да је није могла сагледати. Неда стога поче да удара насумице. Ударала и је бола, штитала и гризла. Врискале су и једна и друга док се нису сасвим измориле.

Запалише цигарету заједно, по први пут. Неда јој уплакана показа плаву длаку. Не рече да је то боли.

Мајка извади комплет длака које су припадале најразличитијим женама из села.

Неда се пробуди.

Све је још мирисало на дуван.

Неда је била исцрпљена.

Сјетила се сцене када су у супермаркету пролазили поред плавке - Нене. Дане је, до ушију заљубљен у Неду, није ни примијетио.

Пустиња је била пуна књига, али је сада на полици стајала једна исписана Недином руком.

Крену да је ишчитава, па пошто не нађе други обележивач, у књигу стави картон типа који је затурила тамо, потпуно заборавивши да га сортира. Прочита име и презиме.

Дане је ишао истим путем.
Ни следећу женску није упознао са
мајком.

Та следећа женаска то није ни тра-
жила – Нена.

Почео је да сања онај исти сан који
је ономад мучио Неду. Прешао је с ње на
њега као куга.

Никад није помислио да врата могу
да се отворе. Ако и јесте, то би био раз-
лог више да никад не додирне штеку.

БЕЛЕШКА О АУТОРКИ

Сања Савић рођена је у Сарајеву 1988. године. Дипломирала је и завршила мастер студије на Факултету драмских уметности у Београду. Године 2019. одбранила је уметнички докторски пројекат под називом „Прича о Мики мраву: Функције филмског сценарија у процесу адаптирања прозе у анимирани филм“ на ФДУ у Београду.

Објавила је збирке приповедака „Кад жирафа проговори“ (2010), „Вријеме ваша-ра“ (2013), „Брда“ (2020), „Приче лопова поштењачине“ (2021), романе „Неоштри-не“ (2016) и „Туђа кост“ (2019), драму „Сребрни цар“ (2017) и збирку драма „Птице и друге драме“ (2019). Сценаристкиња је и редитељка два кратка анимирано-играна филма, те дугометражног играног филма „Наши очеви, мајке и њихова дје-ца“ (2017). У Установи културе „Вук Стефановић Караџић“, изведена је драма „Код шејтана или Једна добра жена“ (2018), а у Академији 28 драма за децу „Црвена капа и вукова шапа“ (2018).

Сценаристкиња је телевизијских серија „Време зла“ (2021) и „Време смрти“ по романима Добрице Ћосића.

Жељка Башановић Марковић

УКРАДЕНА КЊИГА

Она је атрактивна. Лепо обучена и у високим штиклама.

Била је свесна тога. Из тих разлога учила је у читаоници. За кога би се сређивала да учи у свом стану?!

Долазила би увек у исто време, театралним ходом и уздигнуте главе. Помало је врцкала боковима.

Кад би дошла до свог места и сместила се, главу више не би дизала са књиге.

Забављало ме је да је посматрам, иако није било реалне шансе да ћу јој прићи.

Временом, постала је моја опсесија. Била је моја и док сам ходао, купао се и јео.

Моја, свачија и ничија.

Лутао сам улицама града тражећи је када не би дошла у читаоницу.

Не тражи је, говорили су ми да би ме смирили. Ако треба, сресћете се. Нисам одустајао.

Једном је падала јака киша и расквасила благо по оближњем градилишту, кад сам угледао како иде.

Коса јој се виорила испод кишобрана, имала је црвени капут. Трчао сам без душе за њом.

Низ улицу до парка, био сам мокар до голе коже. Пратио сам трагове њених штикли које као да су се забадале у асфалт.

Незауостављив траг водио ме је, трчао сам међу људима, дрвећем и радницима који су на паузи за топли оброк стајали у групи.

Била ми је надокхват руке, испружио сам је не би ли је ухватио.

Књигу коју је држала под мишком усмерила је ка небу и винула се као птица, полетевши за њом. Осврнула се ка мени и осмехнула.

Стајао сам задихан и срећан јер сам знао да ме је чекала, да постоји и да је нисам измаштао.

Викао сам на сред улице: „Моја је, моја!!!“

Људи су ме обилазили.

„Склони се будало!“; добаци ми радник са шлемом осорно. Гурнуо сам га тако јако да се затетурао.

Погледао сам у своје блатњаве ципеле, усмерио украдену књигу ка небу и полетео. На крилима књиге летео сам за њом.

Овај лист био сам одцепио да јој обришем благо са штикли.

„Платићеш ти овај лист, дебело!“; претио ми је библиотекар и шаком ударао о сто док нисам поскочио из сна.

Несрећан и постиђен гужвао сам тај лист хартије у руци као једино што ми је остало од ње.

БЕЛЕШКА О АУТОРКИ

Жељка Башановић Марковић (1973) живи у Београду. По занимању је грађевински инжењер. Кратке и сатиричне приче, као и афоризме, објављује у зборницима и књижевним часописима.

Лауреат 2020. године награде „Извор“ за најлепшу причу о завичају.

Андрија Јонић

РУЖА БИБЛИЈА И ЧУВАР СТАРОГ СВЕТА

(...)

Тих година уметност је коначно испустила своју душу. Први пут у историји појавили су се правилници о стварању уметничких дела. Како су уметници почели да следе правила, тако су престали да буду уметници. Постали су живи правилници.

Што се тиче књижевности, једна од првих фаза била је да се људи удаље од читања дотадашњих књига како би избрисали из себе старе навике и осећања. Одабрана дела су морала да се прекроје и изнова напишу, само на другачији начин, лишена појединих размисљања и ставова. За писање нових дела морала су да се прате нова правила, а правилник је био доступан на виртуелном шалтеру Министарства културе.

И књижаре какве је свет познавао почеле су да се затварају. Библиотеке су проглашене ризницама застарелих текстова и готово све су угашене у веома кратком року. Паралелно са гашењем старих, отворане су нове, виртуелне књижаре и библиотеке. Оне су нудиле само садржаје који су добили одобрење Министарства културе.

Већина је ћутала и трпела. Већина то обично и ради. Била је то једна од шапа чудовишта званог смак света, чу-

довишта које је одавно дошло по нас, али не онако тренутно и апокалиптично како смо сви замишљали. У томе је варка - смак света не долази из ведра неба, он се годинама шуња. Биће да га нисмо приметили. Или нам је лакше да тако мислимо.

Међутим, испод снежног прекривача који је прекрио уметност један цвет је још увек чврсто стајао и пркосио.

У јединој преосталој библиотеци на свету, за коју су говорили да је стара као *Библија*, радила је библиотекарка Ружа, позната као Ружа Библија. Под старе дане, Ружа је отишла у пензију, али када је схватила да нико други не жели да је замени и да је библиотека остала без чланова, вратила се и наставила да ради бесплатно. Тако је стара библиотека наставила да живи, скривена у дубокој сенци околних небодера.

Ружа Библија је тврдила како правила новог света нису ту само да произведу једноумље већ да обесмисле уметност, тако да се људи од ње у потпуности удаље, и то заувек. И била је у праву. Нове књиге готово да нико није читао јер су све личиле једна на другу, из њих није имало шта да се научи, била

су то празна слова на екрану. С временом, људи су престали да разматрају туђе ставове, мисли и осећања. Речник је постајао све сиромашнији, а новим генерацијама је размишљање почело да представља напор. Ружа је то непрестано понављала, али безуспешно, на крају су је прогласили за луду жену из прошлог света.

Из Министарства културе је допирао прикривен бес. Јавно су бодрили стару Ружу, а заправо су чекали да она умре како би коначно срушили трошну грађевину и искористили земљиште за изградњу нове хале за манифестације. Након више покушаја да је подмите или напросто избаце из библиотеке, умешао се покрет отпора који је запретио изазивањем нових сукоба уколико дође до рушења библиотеке. Суочен с тренутним притиском, министар је одлучио да библиотеци пружи још мало времена, што је нагласио пред наредне изборе, када је самог себе прогласио за племенитог *чуvara старе културе*.

Тако су се ствари наизглед смириле, а Ружу су наставили да спомињу углавном уз кафу, онако успутно.

„Шта је са Библијом, да ли је жива?“, питао би заменик министра.

„Вероватно јесте, још увек нико није пријавио да су је пронашли мртву.“

„А ко да је пронађе, тамо нико не залази“, добацио би неки шаловица.

„Истина, ускоро ће пет година како нико тамо није ушао, осветили се људи, лепо су рекли на *Светском форуму* да нам је боље без старих прича и књига.“

„А шта она уопште ради тамо?“

„Седи и чита, пркоси, ето шта ради.“

„Можда бисмо могли да је обиђемо“, излетело би повремено младом саветнику.

„Јеси ли ти луд, па видиш колико посла имамо“, узвратио би заменик министра читајући новине.

„Али можда можемо да јој некако помогнемо“, наставио би овај.

„Чуј њега, да помогнемо, па нисмо ми овде да помажемо, ми смо министарство.“

„Кажу да седи тамо да би доказала пророчанство“, одјекнуло је једног јутра усред расправе.

„Какво пророчанство, па зар та реч још увек постоји, где си ти то чуо?“

„Причају људи да је у једној књизи пронашла поруку да буде стрпљива и причека новог члана библиотеке.“

„Луда жена.“

„Шта све нећу чути“, смех се орио канцеларијом.

„Пренећу министру за сваки случај“, рече заменик.

„Ах, куда иде овај свет!“, завршило се нечијим чуђењем.

А стара Ружа је сваког јутра изводила исти ритуал. Отворила би библиотеку тачно у осам часова и подигла ролетне. Отворила, не откључала, јер књиге нико није желео да чита, а камоли краде: свет се одавно побринуо да подигне цену небитним људима, стварима, и занимањима, а оно највредније је потценио.

Зачарани круг који само отима, а ништа не пружа, па се људскост не

гради, већ осипа, мислила је Ружа једног топлог јесењег јутра, гледајући кроз прозор библиотеке. Затим је бацила поглед ка радном столу и кутији са чланским картицама. Била је празна. Откако су уведени нови закони о култури, већ годинама се нико није учланио. И не само то, нико чак није ушао ни да пита за чланарину, што ју је додатно болело.

Ипак, Ружа није губила наду, она се никада није предала. Тога дана кроз прозор је угледала непознатог младића како прилази платоу испред библиотеке. И раније су долазили свакојаки мугупи, гађали врата, жврљали по зиду и смејали се Ружи, али овога пута се дешавало нешто сасвим ново и другачије. Младић је загледао два мала излога са књигама, нећкао се да ли да уђе и повремено би се осврнуо преко рамена, да се увери да га нико не посматра. И таман када је изгледало да ће ући у библиотеку, из даљине су га дозвали родитељи, па је брзо променио путању и кренуо им у сусрет.

„Где си ти то пошао?“

„Нигде, само разгледам“, правдао се он.

„Деловало је као да ћеш ући у библиотеку, па смо се уплашили, знаш ли да је знање донело свету само ужас и бол.“

„Знам, знам“, узвратио је младић погнуте главе и нестао у даљини.

Ружи је заиграло срце. Да ли је то неко заиста пожелео да уђе у библиотеку, питала се читавог дана. Или се то можда загонетни стихови обистињују баш сада када је то свету најпотребније. Те ноћи је заспала, као и обично, с књигом на грудима, али овога пута оснаже-

на некаквом додатном снагом која јој је ведрила снове.

Наредног дана се припремила да га чека. Одвукла је столицу у угао поред прозора, сакрила се делом иза завесе и наместила тако да види готово читав плато. У рукама је држала књигу с необичним пророчанством у које је сада још чвршће веровала.

*Појавиће се изненада и биће млад,
уписаће име, презиме и датум
и добиће први број, али неће бити
први.*

*Његов потпис означиће крах,
а датум годину чудовишта
за које долази ново доба,
у којем ће чудовиште почети да се
гуши
и удише сопствени страх.*

*Чекај га, Ружо, сањао сам чак 33
пута како долази.*

Након што је по ко зна који пут прочитала стихове, склопила је књигу осетивши познати мирис прашине уткане у папир који стари, али се не предаје, већ издржава сва слова и приче на себи.

На њену радост, поново је угледала младића како кришом прилази библиотеци. Овога пута правио се да тражи нешто што је изгубио, гледао је час ка вратима, час преко рамена, међутим, таман када је пружио руку да отвори врата, појавило се његово друштво из угла, па је брзо променио путању и пошао им у сусрет. Ружа је тада начула како му добацују:

„Ниси ваљда хтео да уђеш у библиотеку...“

„Нисам, нисам“, правдао се он, „само сам пролазио.“

„Деловало је као да ћеш ући“, чикали су појединци. „Хајде са нама у виртуалну реалност да играмо игрице.“

„Хајде, наравно“, пристао је младић истог трена, како им се не би замерио, и нестало са видика.

Ружа се смушила, завалила се на траг у столицу и уздахнула. Веровала је да ће поново покушати да дође, и била је у праву.

Сутрадан младић се прикрадао, само овог пута с неком још јачом и не-савладивом жељом да истера своје. Изгледало је да ће сигурно ући у библиотеку, међутим, таман када је хтео да пружи руку ка вратима, појавила се његова симпатија, пришла му и узела га за руку. Ружа је тада начула како му прича:

„Рекли су ми да си пошао овамо, глупане, хајде води ме да гледамо борбе робота.“

„Хајде“, било му је драго што је види, мада се неколико пута осврнуо преко рамена и погледао ка библиотеци. Отишли су брзим кораком, стопивши се са остатком света.

Ружа се ухватила за главу од муке, придигла се и смислила нешто важно за наредни дан.

А наредног дана су младића дочекала отворена врата библиотеке. Ружа је приметила да је овога пута он још одлучнији да оствари свој циљ. У једном тренутку као да је преломио. Уместо да се шуња и прикрива, он је убрзао ход право ка улазу а да се ниједног трена

није осврнуо. „Браво момче“, изговорила је Ружа себи у браду, стискајући песнице од среће. „Браво, само напред, можеш ти то.“

И таман када је младић хтео да закорачи и прође кроз врата, пред њим су се испречили промотери видео-игрица:

„Младићу“, показаше зубе и осмехе, „још само данас нудимо попуст на све нове игрице у виртуалној реалности, ту је и попуст на *Нови свет*, а омладина врло добро зна шта је то!“

„Нисам заинтересован сада“, промумлао је покушавајући да их обиђе.

„А да ли би ишао на виртуално путовање за двоје? То је најновија понуда коју ћеш, ако сада пођеш са нама, добити гратис!“

„Ух, то би било лепо“, осмехну се младић, „али можда неки други пут“.

„Нема другог пута“, загрлише га лепе промотерке дугих ногу и блиставих зуба. „Пођи сада са нама и изненади своју нову девојку.“

„Како знате да имам девојку?“, питао је док су га гурали даље од библиотеке. Уместо одговора, добио је прегршт кључева за онлајн игрице, улазнице за спортске арене и наградно путовање.

Гледајући га како се удаљава, Ружа је заплакала први пут након дужег времена. Одлучила је да остави врата отворена и преспава у библиотеци, за случај да се младић врати ноћу. Међутим, тачно у осам часова, полиција ју је позвала напоље и наредила да затвори библиотеку. Радно време државних установа мора да се поштује, тако су рекли.

Наредног дана је падала ретка киша. Ружа је седела покрај прозора

испијајући чај од мешавине неколико преосталих планинских биљака. Негде око поднева угледала је познато лице у даљини. Овога пута, младић је трчао ка библиотеци с таквом жељом и снагом да су се пролазници окретали за њим. Видевши ово, Ружа је одложила чај, устала са столице и пожурила ка вратима што је брже могла. Међутим, како се приближавао, младић је угледао групу новинара, који су долазили са свих страна, и неколицину људи како брзим кораком носе велики пано. И таман када се Ружа појавила на вратима да га дочека, светлост је нагло згаснула и она је испред себе угледала црну плочу. Застала је покушавајући да схвати шта се то управо догодило, покушала је да одгурне пано својим крхким рукама, али су га радници са друге стране већ ушрафили и спојили са унапред припремљеном црвеном бином. Младић је застао у неверици, посматрајући како радници брзим покретима постављају црвени тепих и пуштају мале дроне да лебде и снимају. Убрзо се појавила и црна лимузина, најновији модел без возача. Из ње су изашле звезде недавно снимљеног шоуа, а убрзо су им се придружили глумци, певачи и остале познате личности. Водитељ се попео на бину и зачула се музика. Маса људи је потрчала и потиснула младића уназад, далеко од библиотеке.

Тада се појавио министар културе са својим саветницима. Пришао је младићу, загрлио га преко рамена и одвео у страну.

„Момче“, рекао је, „чујем да желиш да се учланиш у библиотеку како би

читао застареле књиге. А шта ће ти то? Зар ти није лепше да читаш књиге које приређује министарство, и то преко екрана? У старим књигама се налазе старе вредности, а ми сада имамо нове вредности! А види и ону лепоту, познате личности су стигле, слободно им приђи да се сликате, усмерићемо све дроне на тебе, да будеш важан“, намигнуо је.

„Нисте разумели“, одговорио је младић, „ја не идем у библиотеку да се учланим, нити да читам старе књиге.“

„Не идеш?, збунио се министар, „ја сам чуо да ти свакога дана покушаваш да уђеш унутра.

„Покушавам, али не да бих се учланио“, извадио је књигу из јакне и показао је министру. „Ја хоћу да вратим последњу стару књигу и да никада више не читам. Знате ли ви да је знање донело свету само ужас и бол? Тако моји родитељи кажу.“

Министрово лице се укочило од среће. Саветници се погледаше међу собом па почеше тихо да се смеју.

„Овај ће сахранити стару Ружу“, излетело је некоме.

„Крај библиотеке“, повикаше многи.

„Било је време“, одјекнуло је.

„Момче“, рекао је министар, „у знак захвалности, добићеш од Министарства први примерак *Речника упрошћеног језика*, најновију књигу из које ћеш схватити колико има сувишних речи и израза у свакодневном говору. Одлична је то књига, видећеш, таман да се припремиш, ускоро ће читав свет усвојити један језик, једноставан и разумљив свима.“

„Хвала вам“, рече младић, „радујем се томе. А када ћу моћи у библиотеку да вратим књигу?“

„Одмах“, повика министар, „отерајте оне клоновне оданде, не требају нам више!“

И време као да је почело да се одмотава уназад: познате личности су се вратиле у лимузину, утихнула је музика а са њом и водитељ. Видевши ово народ се смушио и полако почео да одлази, а радници су већ почели да растављају бину. У трену је нестала сва бука и плато испред библиотеке вратио се у своје првобитно стање.

„Хајде момче, трк у библиотеку“, узвикнуо је министар, па је сав срећан наложио да позову једну особу, с којом је он кратко причао, преносио лепе вести, правдао се што није раније сазнао истину о младићу, обећавао да ће бити послушан и пратити план. Пошто је завршио разговор, пришао му је млади саветник коме улога Министарства није била баш најјаснија.

„Господине министре“, обратио му се, а због чега ово радимо? Зар ми нисмо Министарство културе? Старе књиге јесу непожељне, али треба их чувати, библиотеку можемо да претворимо у музеј.“

„Шта то причаш“, пресече га министар, „ми смо министарство, ми следимо план, а то што имамо додаток *културе*, то није важно, могу сутрадан да нас преместе у *Министарство здравља*, радили бисмо исто, додаци су ту само да изгледамо подељено. Чујем ја да се ти нешто стално бунуш и запиткујеш, али, ако ти је лакше да разумеш,

одаћу ти оно што се спрема, ускоро ће и министарства нестати, прича се већ о томе да ће бити само једна државна управа под једном светском управом“, намигнуо је. Саветника су прошли трнци по телу. Тек тада је схватио да се налази у стрељачком воду који прети да стреља читав свет, без милости и кајања. Међутим, убрзо се прибрао и испричао себи ону чувену причу које се многи држе, а која каже да појединац не може да промени ток света, да је свет јачи, и да узалудно покушава да се опире, те да ће, ако се у то упусти, највероватније изгубити посао, стан и нормалан живот који тренутно живи. Парадоксално је, али истинито, помислио је млади саветник, теже ми пада губитак сопственог комфора од урушавања света у којем живим у том истом комфору. Због тога је одлучио да се препусти, подржи нове идеје и да обавезно прочита *Речник упроишћеног језика*.

Ружа је седела за столом слушајући кораке како прилазе. Нови знаци живота у библиотеци били су веома значајни јер су неговали мисли да њена жртва није била узалудна. Када је коначно угледала младића испред себе, учинило јој се да су књиге оживеле и да га прате погледом. Он се осмехнуо, поздравио Ружу и сео на столицу прекопута.

„Дечаче“, изговорила је тихо, „драго ми је што си коначно стигао. Како си успео да прођеш оне преваранте?“

„Преварио сам их“, насмејао се младић, показујући Ружи књигу, „рекао сам

им да сам дошао да вратим књигу и да не желим више да читам.“

„А они, шта су рекли?“

„Радовали су се“, погнуо је главу и наставио: „Кажу да ће вас ово сигурно сахранити.“

Ружа се насмејала и испила још мало чаја.

„Неће се они мене отарасити, нарочито не сада када си ти дошао,“ нагласила је прстом. „Дошао си да се учланиш, зар не, због тога си овде“, обрадовала се. Уместо одговора, младић јој је пружио књигу коју је понео са собом.

„Отворите је“, изговорио је тихо, устао и почео да шета околу разгледајући књиге. Како је збуњена Ружа отворила књигу, тако је угледала познати рукопис и нове стихове.

*Тамо где нико не иде
ти ћеш тамо поћи,
чекаће те стари цвет који вене;
упиши своје име, презиме и датум,
добићеш први број, али ти нећеш
бити први
већ ћеш бити наследник и чувар;
цена ће бити велика, то знај,
стари цвет ће већ сутрадан увену-
ти,
твој долазак значиће његов крај.*

*Покушаће да те спрече, тако ћеш
знати, али ти буди упоран, сањао сам
чак 33 пута како си успео.*

Ружа је у трену нагло затворила књигу и тај звук је одјекнуо библиотеком.

„Ја не верујем да ће бити тако“, рече младић, „дошао сам из радозналости

када сам схватио да је у питању библиотека и да сте ви тај цвет. С друге стране, књиге су ме одувек привлачиле, нарочито књиге старог света, то је истина.“

Ружа је откључала фиоку, извукла своју књигу и ставила је на сто, тик поред његове.

„И ви имате исту књигу“, зачудио се младић, отворио је и застао на првој страници, тамо где је место за посвету. Погледао је у Ружу не кријући страх у очима.

„Не брине, биће све у реду“, осмехнула се и отишла до прозора. „А ко ти је дао ту књигу дечаче?“

„Не... не знам одакле ми“, муцао је од страха, „појавила се једнога дана на мом кревету. То... то је све што знам.“

„Баш као и у мом случају“, одлутала је Ружа у сећања. „Само се појавила на једној од полица, помислила сам да су ме стигле године и да сам је ја ту оставила, али књига никада није била заведена у библиотеци.“

„Ви заиста верујете да ће се ово остварити“, младић је био видно узнемирен.

„Наравно да хоће, ти си дошао, још само да се учланиш.“

„Али ви ћете онда умрети.“

„Видиш ли да читав свет умире дечаче, морамо да му помогнемо, ко год да је писао те стихове зна о чему говори.“

За то време, скривени у паркираним колима, министар и саветници су осматрали библиотеку.

„Ено Руже на прозору“, повика неко. „Министре, погледајте колико је забринута.“

„Изгледа баш лоше“, добацивали су редом.

„Што ли се момак толико задржао, шта ли причају тамо?“

„Сигурно га убеђује да се учлани, али видео сам ја да је он одлучан младић“, закључио је министар. „Судећи по њеном изразу лица, ускоро крећемо у зидање хале. Идемо на ручак, министарство части!“

У библиотеци је неко време владао мук, па је младић одлучио да прекине непријатну тишину.

„Шта ћемо сада?“, питао је.

„Оно што морамо“, одговорила је Ружа, дошла до стола и извукла члански картон. „Погледај како је диван“, рекла је, „овакве више нигде нећеш видети.“

„Али ако се учланим можда ће се пророчанство остварити.“

„Дошао си, већ се остварило“, спустила је пенкало и картон пред њега.

„Али шта да радим ако вас сутра заиста не буде? Куда ћу са књигама? Знам да ће доћи да сруше библиотеку.“

„Желиш ли да сачуваш знање старог света? Ако желиш, онда немој сумњати у себе, ти ниси овде послат узалудно.“

„Желим, али сам још увек млад, а напољу су чудовишта која вребају, сви ће ме напустити: и родитељи, и другари, и девојка.“

„Шта ти говори унутрашњи осећај, дечаче?“

„Говори ми да је ово мој позив, и да ћу, ако ово не урадим, заувек бити несрећан.“

„Е, видиш, тај унутрашњи осећај, то је право пророчанство. А непознати песник, пророк који нам је послао ове стихове, само је записао оно што је већ у нама. Ја сам свој осећај послушала, ти размисли још мало, али знај да немамо још пуно времена.“

Тога дана, иако се опирао, младић је знао да ће се читав његов живот променити и да ће већ сутрадан почети нови рат за библиотеку и књиге. Али они који имају позив у себи знају да је он јачи од њих самих, па чак и од света. Тога дана младић је узео пенкало у руке и попунио пожутели картон старе библиотеке. Уписао је своје име, презиме и датум.

Ружа Библија сутрадан није дошла у библиотеку. Градом је одјекнула вест да је последњи чувар књига напустио свет, у свом кревету, с књигом на грудима и осмехом на лицу. Али нису знали да се неко други родио, и то баш у библиотеци, неко ко је преспавао на тепиху, међу полицама.

Младић је отворио очи, придигао се и отишао до прозора. Размакнуо је завесе и угледао министра и његове саветнике на платоу. Около њих је било распоређено јако полицијско обезбеђење, заједно са једним од првих робота за сузбијање нереда. Смешкали су се и заједно са министром грађевине гледали у план нове хале. Међутим, када је министар спазио младићево лице на прозору, престао је да се смеје јер га је обузео чудан унутрашњи осећај који до тада није имао. Схватио је да се у младићевим очима крије нешто веома дубоко и значајно, нешто што је будило страх и неспокој. Био је то ратник будућности који тек што је пошао у лов на чудовиште звано смак света.

Његова појава означила је почетак новог великог рата, у историји познатог и као *Први рат за душу*.

(...)

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Андрија Јонић рођен је 1983. године у Београду. Објавио је роман „Рефрен“ (Лагуна), који је за кратко време освојио бројну публику, као и награду „Пегаз“ за роман године Књижевне омладине Србије на 58. Међународном сајму књига у Београду.

Аутор је *online* збирке кратких прича и текстова „Дневник видљив чуднима“. За само две године и свега неколико објављених текстова ова збирка је постала најчитаније књижевно дело у *online* форми, праћено кратком причом „Иди пробуди осталу децу“ која је на подручју бивше Југославије доживела до сада незапамћен одзив читалаца.

Његове кратке приче су објављиване у више различитих збирки, као и на многобројним *online* порталима широм земље и региона.

Санела Анкић

РЕЧ, КЊИГА, ЧОВЕК

„Ваљда, човек, реч, књига? То ми је некако логичније, зар не?“, рече неко или нешто што уметници називају музом или инспирацијом, а неки пак кажу да су то само гласови које чујемо када се осамимо. За неке постоје анђели чувари које осећамо за вратом или, далеко било, ђаволи који искушавају и терају на зло. Не знам шта је ово што ми се меша у „везу“ са поменутом темом, али ме страшно нервира, а немам начина да се ослободим овог пискавог гласа, до да све пренесем на папир.

„Човече, или шта год да си, пусти ме да завршим, обећала сам да ћу написати текст на ову тему, мало ми време цури, да знаш... Зар је битан редослед, уопште? Ионако нас Библија учи у *почетку беше Реч*, тако да је наслов у реду. Иди, нервирај неког другог“, рекох, помало љутито, надајући се да ће господин Никоганијезвао схватити и прећи на неког другог, жељног дружења и приче.

„Нисам ја крив што ти немаш ништа паметно да кажеш на ову тему. Видим да си, како ви то овде кажете, *прави дудук* за те ствари, па ево дођох да ти помогнем, добра си душа. На теби је да ли ћеш овде водити дубоку философску расправу о настанку језика, његовом значају за, рецимо, наше претке и

нас, језичким породицама и слично или ћеш писати писмени задатак из основне школе са пуно граматичких грешака и без закључка на крају”.

Глас добија лик неког античког бога, рекла бих грчког, седи наспрам мене у фотељи, ноге је подигао на округли сто. Да ли то његове кожне сандале имају крила? Не могу сад да лупам главу да ли сам ову појаву већ негде видела, чека ме пуно посла, а ово чудо ме зачикава и неће да иде. Да је вампир, лако бих га отерала провереном методом „белим луком лупити га што јаче у главу, а распећем га докусурити“, али та метода код овог овде неће упалити.

„Можда да против мене употребиш бели лук у праху, предлажем методу: дунути му прах у очи, а докусурити га ориганом или мирођијом“, гласно се насмеја и лупи се руком по колену. Видим ја, лепо се он забавља, зна сваку моју мисао. Нема ми друге до да прихватим овог створа и, шта знам, понудим га кафом, колачима, нектаром...

„Хајде сад престани да се смејеш и помози, ако си због тога дошао“, сад ја подигох глас.

„Прво изабери да ли ћеш све гледати из тог религијског угла, видим помињеш Библију, или ћеш све посматрати кроз призму науке и онога што чика

Дарвин каже, његове теорије еволуције? Сећам се тог брадатог човека, само да знаш, он је слушао моје савете, дуго смо диванили на броду, док је ишао у разне експедиције”.

„Како да не, био си са Дарвином на Биглу и разговарали сте о животном веку корњача...Шта ли сам ја згрешила, па ме ово снађе, мајко мила?”, већ почињем да губим нерве.

Мој незвани гост се и даље смеје и видим да се добро забавља, неће отићи док не уђем са њим у расправу, то схватам. Прсти ми тек дотакоше тастатуру, а он се одједном створи иза мене, наслањајући главу на моје лево раме, као божемепрости да ми је љубавник. Лепо је мирисао, чини ми се, на невен. Прсти почеше да ми лете по тастатури, као да их неко други покреће. Погађате и ко...

„Када се наш предак усправио на две ноге, ослободио је неке битне органе, рецимо дијафрагму, и произвео је неке њему чудне гласове, узвике, уздахе, нешто што личи на отегнуте вокале, а касније је имитирао звукове које чује око себе: ветар, водопад, гласове животиња, птица. Будући да је живео у заједници, био је занимљив осталим члановима, па су почели да га имитирају, док се женски део утркивао да му буде љубавни партнер, све у сврху репродукције.” Чула сам како ми шапуће на ухо: „Много је теорија о настанку језика, али је овај след некако логичан. Како се цивилизација развијала, тако се и језик развијао, прво унутар једне скупине, а потом и шире.”

„Нећу овако да пишем. Нити сам ја научник, нити је сигурно да се све овако

збило. Немој да ми кажеш да си био тамо и све гледао својим очима. Хоћу да кажем да је језик средство комуникације, нешто што нас дефинише, нешто чиме можемо да искажемо мисли, осећања, било да говоримо или пишемо. Много је језика на овом свету и лепо је кад неко научи што више тих језика, па успе да прочита рецимо Гетеа на немачком или Бодлера на француском. Да осети сву магију коју један језик носи...”

„Е јеси тврдоглава ко тај твој Бодлер, али и у праву си за све што кажеш. Три дана да пишеш, не би могла да се осврнеш на све теорије о језицима и њиховом настанку, а о митовима и легендама да ти не причам. Знаш ли да једна теорија каже да се језик развио из мајчинске љубави и бриге према свом детету. Видиш, наше прамајке нису своје бебе остављале код баба и деда док оне испијају кафу с другарицама и одлазе на третмане лица. Оне су ловиле заједно са мушкарцима, прерађивале кожу животиња, ратовале, а за све то време су своје бебе носиле са собом. Док су имале крзно, лако је било детету да се ухвати за исто и ушушка се. Касније, кад се том еволуцијом крзно изгубило, а руке су им наравно биле заузете, те мајке су невољно остављале своју децу на сигурном. Да би умирале њихов плач, тепале су им, користећи неке умилне гласове и измишљале неке умирујуће речи, како би детету рекле: Буди миран, мајка се брзо враћа!”. Сад га већ слушах са занимањем, а она нервоза и nelaгода полако нестају.

„Опет, ко може са сигурношћу да тврди да је ово тачно, али признајем да лепо звучи. Ти запиши то што сам ти ре-

као, сигурно ће се свидети онима који читају, а за истину ко мари. Шта све људи данас пишу и о чему расправљају, ово твоје му још дође као освежење.”

„Добро, осврнули смо се на човека и речи, они су повезани од првог гласа који је тај алфа мужјак изговорио, па ево све до данас. А шта даље? Да је тај прајезик постојао, то стоји, али касније су се из тог једног језика развили многи други, читаве језичке породице које и данас постоје, разни народи, обичаји, писма, културе. Ух, превише је то пода- така за један текст”.

„Шта ти фали да се мало осврнеш и на религијске списе, на легенде и приче с колена на колена. Помири науку и религију, јер као што за ове прве не можеш да кажеш да су потпуно у праву, тако и за ове друге нема доказа да лажу. После потопа је постојао један језик којим су сви говорили и док су градили град, са- градише и једну кулу, толико велику да је досезала до неба и самог Бога. Овај да би их казнио што хоће тамо где им није место, одлучи да им помете језик, да не би разумели један другог. И тако су на- стали различити језици”.

„Да, да, прича о Вавилонској кули, сећам се. Видим ја да ће ово бити својеврсна мешавина бајки и рекла-ка- зала... Стварно не знам ко те је послао и зашто, да ли да ми помогнеш или да ми упропастиш посао?”

„Ради како хоћеш, видим ја да цабе трошим речи. Најбоље би било да напи- шеш: некако настаде човек, онда је из- говорио ту неку реч, е после је то насли- као по разним пећинама, јер га је нешто терало, касније је настало писмо, па је почео да записује оно што мисли и жи- вео је срећно до краја живота. Мислио сам да си занимљивија, а ја само губим време”.

„Добро, де, шта се љутиш, хвала ти, мислим да ће ми твоје знање користи- ти, а читаоцима ће бити занимљиво ово наше прегањање. Него, ти си ми одне- куд познат, људе ће интересовати ко си ти, ред је да се представиш.”

„Ја сам баш то, реч, човек или књига, неко ко нагони вас без идеја да размишљате. Е сад, да ли има смисла све оно што кажем или је то део игре, на вама је да верујете или да осуђујете. Идем, чекају ме још неки безнадежни случајеви, а ти види шта ћеш”.

Нестао је, као да је одлетео оним крилцима на кожним сандалама. Хер- мес, убеђена сам да је то он, онај кога на- зивају „божанским преварантом”. Лепо ме је насамарио, али то му је посао, не љутим се. Писани траг је остао, вама на вољу да ли ћете веровати или бацити на њега циглу из Вавилонске куле... Ако је Хермес лагао мене и ја лажем вас.

БЕЛЕШКА О АУТОРКИ

Санела Анкић (1987, Пожаревац), дипломирани филолог и наставник немач- ког језика у ОШ „Вељко Дугошевић“ у Турији. Писањем се бави од малих ногу, као и прикупљањем предања, митова и легенди источне Србије. По њеном сценарију снимљен је документарни филм „Баба Коана“, а приче је објавила у збиркама „Чува- ри златног руна“ и „Приче из доба короне“.

Ана Милош

КРАЈ РАСПУСТА

Кад смо се вратили с мамине даће, тата је већ био пијан. Једва погађајући двосед у дневној соби, изговорио је речи које никад нећу заборавити: *Винисте моја деца.*

Стојан, мој брат близанац, и ја нисмо знали шта то значи, али смо се договорили да не питамо њега, већ стрица, који је радио као инспектор у градском МУП-у.

Стриц је био изненађен пошто смо се појавили код њега у канцеларији, дан после сахране. Мислио је да се нешто десило, а кад смо му потврдили да није и рекли шта смо чули, пребледео је.

Вртео се по канцеларији, покушавајући на све начине да нас избаци напоље, али Стојан је био упоран, не престајући да поставља питања. Моја ћутња је, рекла бих, деловала још горе на стричеву савест.

Стриц је однекуд извукао флашу жестине и чаше. Сипао је, кад му је зазвонио мобилни. Морао је хитно да се јави због случаја. Видело се да му је лакнуло што су неког убили. Рекао нам је да га назовемо увече да ћемо тад да попричамо о свему.

Цео дан смо провели у стану, размишљајући и расправљајући чија смо то деца.

Тата се вратио кући тек око шест увече. Целог дана је био недоступан.

Није нам ни поруку послао. Овлаш се поздравио с врата, затворио у спаваћу собу и појачао тон телевизора.

Стојан и ја смо се нашли са стричем у девет увече, у кафићу близу полицијске станице. Стриц је нервозно вртео паклицу цигарета, пушио и пијуцкао ракију. Било је лето. Дан се тек смиривао.

Покушао је да прича о нечем другом, али наша мртва лица дала су му дознања да не може да врда.

Потврдио је, најзад, оно за шта смо се плашили да је истина. Рекао је да наш тата није наш тата. Прави отац нам је неки Милош Лишин, који станује у другом граду. Живи далеко, у... Али то је све што зна. Мени се учинило да крије још много догађаја из прошлости. Стојана је занимало зашто нам то раније нису рекли? И ко је тај Лишин? И где тачно живи? И да ли стриц може да нам набави адресу?

Кад смо се вратили кући, тата је спавао, а Стојан и ја смо искористили његову одузетост да причамо целу ноћ. Пре него што се сасвим разданило, договорили смо се да ћемо наћи Милоша Лишина и сазнати истину.

Тата је престао да се обезнањује по цео дан, почео је да одлази на посао. Пио би само увече, умерено.

Стојан и ја смо сачекали прву суботу. Шпарали смо новац за сладоледе целе недеље. Уз нашу слабу уштеђевину, то је било довољно за храну, пиће и карте до...

Сва срећа, презиме Лишин није често, па смо преко интернета нашли само тројицу људи, наших могућих очева. С једним смо контактирали и пристао је да се нађе с нама пошто смо слагали да пишемо чланак о његовој поезији. Други је нестао. Иза њега је постојала само гомила погашених профила на разним друштвеним мрежама. Трећи је био поносан на свој посао, довољно да целом свету открије где ради. Њега ћемо лако наћи.

Аутобуска станица била је близу кафане у којој је требало да се састанемо с првим Милошем Лишином. Стојан је пратио упутства с телефона и брзо смо доспели до локала. Келнер и пијанци су нас гледали знатижељно, али нико нам ништа није рекао. Пошто смо наручили сокове и порцију помфрита, сви су наставили са својим устаљеним пословима; превртали новине, пиљили у празно, пили.

Милош Лишин је каснио. Стојан и ја смо причали о томе да ли ће барем мало личити на нас. Односно, ми на њега. Обоје смо повукли на маму. То је било очигледно свима који су познавали њу и нас. Стога није било шансе да га препознамо по сопственим ликовима.

Низак, проћелав човек с црним ранцем на леђима бојажљиво нам је пришао. Нисмо га ни приметили док није прегласно питао да ли смо ми Стоја и Стојан.

Упознали смо се, наручили пиће, па се необавезно запричали с Милошем Лишином, лупетајући нешто о његовој поезији. Из ранца је, кроз пет минута, извукао десетак својих књига, поделио нам их и рекао да је све потписао. Стојан и ја смо вртели листове, овлаш прелазећи очима по посветама, презентовајући се од питања које је требало да поставимо.

Милош Лишин је отворио уста као да ће нешто да каже, па се насмејао. Када га је напад прошао, наручио је још једно пиво и дуго нас гледао. Стојан је био одлучнији, па га је први питао да ли је икад био с нашом мамом. Лишин нас је убеђивао како никад није упознао нашу маму. Тврдио је и да никад није био у...

Одмах сам му поверовала. Стојан није. Желео је да зна како можемо да будемо сигурни да нас не лаже. Милош Лишин је слегнуо раменима, смешкајући се:

„Не можете.“

Попио је пиво, а кад се уверио да смо ми њега лагали, бесно је покупио књиге са стола, потрпао их у ранац и отишао. Ми смо седели збланути. Нисмо знали како да реагујемо.

Стојан и ја смо платили, па се запутили ка геодетској фирми у којој је радио други Милош Лишин.

Секретарици смо објаснили ко нам треба, а кад нас је питала зашто, ућутали смо. Није хтела да нас пусти док јој не кажемо. Утом, човек је прошао ходником, причајући телефоном. Изговорио је свој мејл у слушалицу: *miloslisinetmejltačkakom*. Потрчали смо к њему, а секретарица је кренула за нама.

Милош Лишин је збуњено гледао час у нас, час у секретарицу, која нас је ухватила за мајице и покушала да изгура напоље. Стојан је урлао, а ја сам заплакала. Ако смо могли нешто са сигурношћу да кажемо тог дана, то је да је Милош Лишин био слаб на женске сузе. Одмах је рекао секретарици како је све у реду. Повео нас је са собом у канцеларију, тешећи нас миловањем по потиљцима. Пожелела сам да нам је он прави отац.

Дао нам је воде да се смиримо, а онда нас питао да ли желимо још нешто да попијемо. Уместо одговора, Стојан је испричао зашто смо се нашли у...

Милош Лишин се завалио у столицу. Загледао се у сто пред собом, а онда је устао, затворио прозор и упалио климу. Коментарисао је како му је вруће, вртећи се по канцеларији све ужурбаније. Клима уређај је брзо охладилу малу просторију, али Милош Лишин и даље није могао да се смири. Ишао је горе-доле, укруг око стола; час би се налактио на полицу с фасциклама, час би сео на сто, све време трућајући како му је вруће и питајући се да ли је и нама тако топло.

Мени је, чак, било хладно.

Наједном, Милош Лишин се ухватио за главу. Постао је тежак, сваки покрет деловао је као успорен филм. Једва се довукао до столице и сручио у њу. Онда је пао на сто и није се померао.

Стојан је отрчао по секретарицу, а ја сам тупо гледала у тело пред собом. Нисам знала да ли је и даље жив. Помислила сам како личи на маму. Затекла сам је у сличном положају.

Хитна помоћ је одвела Милоша Лишина, а секретарица је сиктала на Стојана и мене. Желела је да зна шта смо му то урадили. Претила је да ће звати полицију. Стојан ју је одгурнуо, повукао ме је за руку и кренули смо низ улицу, даље од геодетске фирме. Секретарица је ишла за нама и претила, показујући мобилни телефон којим је, као, хтела да позове полицију. Мени је дозлогрдило. Била сам уморна и уплашена. Хтела сам да већ једном сазнам истину, по коју сам дошла. Окренула сам се ка секретарици, отела јој мобилни из руке и зафрљачила га иза ње. Секретарица се осврнула за мобилним, вриснула кад је видела како се ломи, а то је било довољно за Стојана и мене да побегнемо.

Примирили смо се у паркићу. Сели смо испод дрвета, крај мале фонтане. Хладовина и хладна вода су нам пријали. Стојан је отишао до пекаре и вратио се с пецивима и још воде. Кад смо се окрепили, проверили смо где се налази хитна помоћ и отишли тамо.

У хитној помоћи су нам рекли да су Милоша Лишина одмах одвезли у болницу. Отишли смо до градске болнице и лагали да смо деца Милоша Лишина. Иако то нико није довео у питање, рекли су нам да сад не можемо код њега јер је под седацијом. Имао је слаб срчани удар.

Испред болнице нас је зауставио човек који се представио само као Миљковић. Питао нас је да ли смо ми деца Милоша Лишина. Ја сам зинула, а Стојан је спремно наставио да лаже. Пошто је чуо потврду, Миљковић се широко осмехнуо. Рекао нам је да су деца Мило-

ша Лишина одавно мртва. Стојан је био упоран. Казао је да можда нисмо деца тог Милоша Лишина, али да смо свакако деца неког Милоша Лишина из... Очекивала сам да ће Миљковић да се наљути, да ће бити груб с нама. Напротив. Њега је све то забављало, тако ми се барем чинило. Рекао је да је он из полиције и да нас је Лишинова секретарица пријавила. Положио је шаке на наша рамена и повео нас до полицијских кола, паркираних испред болнице.

Сели смо на задње седиште, а Миљковић је закључао врата. Клима је радила, па је у колима било пријатно.

Преко радио-станице, Миљковић је јавио да нас је нашао и да нас доводи у станицу. Погледао нас је преко ретровизора и упитао колико имамо година. Испалила сам лаж, и не размишљајући да ли је то у реду или не. Рекла сам да смо пунолетни. Истина: бићемо пунолетни за недељу дана. Ја минут пре Стојана, иако се он увек понаша као да је старији.

Миљковић нам је рекао како ништа нисмо погрешили и да нема разлога да се плашимо. Интересовало га је само шта ми радимо ту. Ћутала сам, а Стојан је уместо одговора рекао да нам је стриц полицајац. Стричево име је на Миљковића деловало попут *Сезаме, отвори се*. Окренуо се у седишту и погледао нас, па скупио уста. Пошто није веровао, Стојан му је показао слику с мобилног телефона, где смо стриц, он и ја у забавном парку, с руменом шећерном пеном у рукама.

Миљковић је узео мобилни и задубио се у слику. Није могао да верује да

је то наш стриц – њих двојица су заједно били на академији. Вратио је Стојану мобилни, па јавио преко воки-токија да нас неће довести у станицу јер нема потребе.

Одвео нас је на пиће у оближњи кафић. Разговарали смо о стрицу. Питао нас је како је, шта ради и да ли се ожењено. Устаљена, досадна питања људи који имају више од двадесет пет година. Онда се уозбиљио. Нагнуо се к нама и тихим гласом нас питао шта ми то тачно радимо.

Пошто је Стојан објаснио кога и зашто тражимо, Миљковић је закључао главом, па нас понудио с још једном туром. Одбили смо и одмах кренули.

У колима је Миљковић, преко црног монитора закаченог за контролну таблу, пронашао адресе све тројице Лишина. Миљковић је знао адресу Лишина који је лежао у болничкој постељи. Преостале су две. На једној је био песник, а на другој наш могући тата.

Довезли смо се до обода града, где су махом биле ниске, старе куће. Већина их је била оронула. Она која је нама била потребна изгледала је пристojно. Видело се да људи који живе у њој брину о свом дому.

Миљковића смо замолили да не иде с нама. Он је климнуо главом и рекао да ће нас сачекати ту где нас је и оставио.

Трећи Милош Лишин био је много старији од прве двојице. Имао је сигурно преко шездесет пет година. Седе, масне косе и коже посуте старачким пегамма, тешко се кретао помоћу штапа.

Понудио нас је кексом и соком. Седели смо у великој дневној соби коју су

испуњавали звуци телевизора и воњ мачака. Прозор је био одшкринут, а шалони затворени, тако да је било мрачно.

Мачке су се мувале око Стојана и мене, а Милош Лишин је сео у фотељу, погледао нас, па се окренуо телевизору, као да нисмо ту. Стојан и ја смо се гледали, ширили очи и мрдали главом, немо се договарајући. Стојан је преломио и призвао Милоша Лишина из телевизијске коме. И њему је казао нашу причу, а Милош Лишин је слушао, трепћући очима увећаним стаклима наочара. Покушала сам да нађем сличности. Да ли су то биле и моје очи?

Наједном, Миљковић се појавио у кући. Мачке су фркнуле и разбежале се по ћошковима собе. Лишин се тешко придигао и пружио руку да се упозна. Миљковић је прошао поред њега, пришао Стојану и мени и наредио нам да изађемо. Стојан се побунио, али Миљковић је био одлучнији.

У колима нам је објаснио да је овај Милош Лишин био у затвору два пута, а да му је суђено још пет-шест пута, само што није био осуђен. Хтела сам да знам зашто је робијао, али Миљковић се направио да ме није чуо. Рекао је да је позвао нашег стрица и да нас води на ручак, а да стриц већ креће из... Јалово смо се побунили како није имао права да то уради. Прокоментарисао је како тај монструм сигурно није наш отац и одвезао нас до центра града.

Стриц и Миљковић су причали дуже од сат времена, све време се тапшући по раменима и ударајући по грудима. Договорили су се да ће остати у контакту, па да ће се већ на миру видети. Онда смо отишли из...

Стриц је био бесан, али није урлао на нас. Стао је испред зграде, па се договорио с нама: он неће рећи тати за наш излет, а ми нећемо да пријавимо одакле нам име Милош Лишин.

У стану је била пријатна промаја. Сви прозори су били отворени, а између рагастова и врата тата је ставио по папучу, како их промаја не би залупила.

Тата је спавао у дневној соби, испред упаљеног телевизора. На сточићу крај њега биле су три флаше пива. Био је обучен у боксерице и раскопчану кошуљу. Стојан га је погледао, па отишао у собу. Шутнуо је папучу и залупио вратима. Тату је то тргло, назрео ме је кроз сан и крмеље, промрмљао нешто, па се окренуо и наставио да спава. С улице је допирала дечја граја. Небо се нећкало између љубичасте и наранџасте. Све је то на мене оставило снажан утисак. Не знам зашто.

Пришла сам фротиру сложеном на наслону двоседа, расклопила га и покрила тату. Склонила сам флаше пива, а из фрижидера узела ново. Села сам у столицу крај тате. Отварачем сам смакла металну капицу с врха боце и попила мало. Није ми се допало, па сам одложила флашу на сточић. Угасила сам телевизор и слушала татино тешко дисање. Пробала сам поново да попијем пиво, али ни тад ми се није допало. Просула сам га у судоперу, па изашла на терасу. Град је био жут. Изгледао је као стара фотографија.

Размишљала сам о том дану и свему што се мени и Стојану догодило. Који од три Милоша Лишина је наш отац? Лош песник, геометар слабог срца или

сенилни преступник? Или пијанац на двоседу?

Налактила сам се на ограду терасе и загледала у семафор. Аутомобил на рас-

крсници је прошао на црвено светло. Сад смо сви имали своје тајне.

БЕЛЕШКА О АУТОРКИ

Ана Милош рођена је 1992. у Београду, где и даље живи. Објавила је збирку приповедака „Крај распуста“ (2019), збирку поезије „Говори град“ (2020) и допуњено реиздање „Крај распуста и друге приче“ (2021).

Добитница је награда „Миодраг Борисављевић“ (2016) и награде „Ђура Ђуканов“ (2019). Збирка „Крај распуста“ нашла се у ширем избору за Андрићеву награду, као и у ужем избору за награду „Едо Будиша“.

Приче и песме објављивала је у часописима: *Повеља*, *Поља*, *Политика*, *Београдски књижевни часопис*, *Летопис Матице Српске*, *СЕНТ*, *Домети*, *Рукописи 39*, *Best Book*, као и на порталима: *strane.ba*, *eckermann.org.rs*, *libartes.rs*, *booke.hr*, *lupiga.com*, *astronaut.ba*, *kritichnamasa.com*.

Гала Одановић

РЕЧ-ДВЕ О ДЕДА МРАЗУ

Свакога дана бака је свом унуку причала приче. Некад их је читала, а некад и измишљала. Неке су му се свиђале кад је био мањи, сада их је прерастао (имао је већ 7 година), али и даље их се сећају са љубављу и причају нове.

Волели су да позајмљују сликовнице из библиотеке. Каквих је све цртежа ту било! А тек колико прича се скривало на свим тим полицама, да ти се заврти у глави! Неких се плашио и једва чекао да се заврше. За неке је желео да се никада не заврше.

А бака је знала како свет функционише и да треба причати и једне и друге. И завршавати их. И почињати опет из новог угла. Јер магија прича тако живи и делује.

„Бако, а да ли је зла вештица из приче стварна? Да ли постоји негде?“

„Мишу, то није једноставно питање. Све бајке и приче представљају неки ниво стварног живота, као неко чаробно огледало које увеличава одређене добре или лоше особине људи.“

„Али зашто има толико лоших створења у причама? Вештице, бабароге, вампири, бауци, зли духови, вукодлаци, цинови...?“

„Зато што нису сви људи добри. Али далеко од тога да су сви зли. Кроз причу учиш како све могу да се понашају и ко

су они које желиш да заобиђеш у стварном животу. А и није баш тако, да има само лоших створења. Свакодневна је борба између Доброг и Злог. Понекад и у једном истом лику. У причама постоји и много бића која нас чувају и чине лепе ствари за децу и одрасле. Ту су различите виле и вилењаци, добри духови, па рецимо и Деда Мраз са својим малим помагачима.“

„Како то мислиш и Деда Мраз? Зар он живи у причи?“

„Па мишу мој мали, замисли како би приче биле тужне и празне без Деда Мраза! Колико деце која живе у причама би остало без поклона! Деда Мраз нам је потребан са оне стране чаробног огледала приче.“

„Зато што мора постојати равнотежа?“

„Да. Деда Мраз може да прође кроз димњак јер се налази са друге стране, у причи. Ми можемо да откријемо тај чаробни свет када отворимо странице књиге. Али Деда Мраз не може да прође до нас кроз чаробно огледало јер овде важе другачија правила. Овде би се у димњаку заглавио, његови ирваси не би могли да полете или би му врећа са поклонима била претешка. Побркао би му се списак жеља са поклонима, па би нека мала хоботница добила дечје рука-

вице са 10 прстића или мала змија нове ципеле уместо кошуљице. Можда би се чак и прехладио на леденом ветру! Да не причам о мукама са временским зонама. Не би стигао да обиђе сву децу као у причама.“

„Али ко обилази стварну децу?!“

„Па сви ми које је некад дотакла његова чаролија. Ми који знамо колико је тешко да у једној ноћи свако дете добије поклон. Зато нас има много, а када много људи поклони и врло мали поклон, резултат је много поклона који доносе осмехе и пуно срце – и оне ко поклон доноси и оне ко га добија. У сваком од нас налази се зрно Деда Мраза.“

„Хоћеш да кажеш да су сви људи који деле поклоне у стварном свету у ствари Деда Мразови мали помагачи?“

Бака се насмејала.

„Па, на неки начин би се и тако могло рећи. Лепота даривања се кроз чаролију приче преноси и у наш свет.“

„Да ли то значи да ћу и ја моћи да будем као Деда Мраз?“

„О, да, мислим да магија на тебе делује.“

*

„Него, бако...“

„Молим, душо?“

„Шта ће змији кошуљица?“

„О, па змије често мењају кошуљице. Само њихове никако не смеју бити са дугмићима. Знаш једну која је желела и добила баш такву, али то је већ друга прича, а сада је време за спавање.“

БЕЛЕШКА О АУТОРКИ

Гала Одановић рођена је у Београду 1987. Дипломирала је Српску књижевност и језик са општом књижевношћу. Поред књига воли и животиње и море. Кад у рукама нема књигу или мачку, хекла амигуруми.

Катарина Николић

ШТА СЕ КРИЈЕ НА КРАЈУ РЕЧЕНИЦЕ

*Рејмонду Карверу,
који ми је показао пут*

Откључао сам врата породичне куће и ушао. Обишао сам све собе, кухињу, чак сам завирио и у купатило и претурао по фиокама. Застао сам крај прозора своје некадашње собе и погледао двориште. Ништа нисам видео ни чуо. Нисам био тужан, само нисам знао шта да радим. Стајао сам тако неко време, а онда сишао у дневну собу. Та просторија је била изузетно светла, са малом библиотеком украшеном гипсаним стубовима и стилским намештајем. По полицама су се низала дела југословенског издаваштва, књиге штампане у милионским тиражима, цепне књиге, Маркс и Енгелс, веома старо издање Капорове „Уне“, пожутелих листова, Аристотел, те Карл Мај и библиотека Ластавица. Пришао сам и загледао се у корице Хандкеовог романа „Голманов страх од једанаестерца“. Нисам знао да су моји родитељи волели ту књигу, нисам чак знао ни да та књига постоји. Била је жута и непривлачна али сам је ипак узео и спаковао у ранац. Међу свим тим стварима, истицао се један свећњак, гипсана фигурица Буде и корњаче и два месингана слона. Поред страних уметничких књига, углавном италијанских

каталога о уметности, приметио сам и мини књигу из 1971. године: „Канзашки вукови“ Џима Келога. То ме је развеселило. Била је толико мала да је могла да стане у шаку.

Напољу је прошао шлепер и зидови су се затресли. Тај сусрет са кућом у којој више нико не живи био је отрезнујућ. Пролазио сам сваки дан поред ових књига и предмета. Проводио сам сате и сате у гледању филмова у овој дневној соби, вечерао сам испред ТВ-а, смејао се и плакао. У недостатку гласова, окренут стварима које су биле део нечијих живота, почео сам да стрепим да ништа не знам. Загледан у гипсане фигурице, питао сам се: откуд сад Буда? Откуд? За слонове сам знао да доносе срећу, али зашто Буда? Мој отац је сликао и правио фигуре од гипса, украшавао сводове станова, ширећи своју љубав према грчкој архитектури и дизајну, према јонским стубовима. Одакле све ово, питао сам се.

Прошлост се надвила нада мном, остао сам немоћан, без одговора. Кад сам одлазио, проверио сам да ли су сви прозори добро затворени, навукао тамне драперије преко балконских прозора и кренуо ка излазу. Тада сам, не знам ни сам зашто, у том мраку, скенуо поглед ка слици у браон масивном раму, уље на

платну настало средином осамдесетих, неколико година пре мог рођења. Била је то *Жена у плавом велу*. Мајка ми је рекла да је отац имао изложбу 1986, али заборавио сам у којој галерији. Ништа од свега тога га нисам питао док је био жив. Он је за мене био отац, то и ништа друго. Давно, док смо живели у мањој кући, у дну ходника била је окачена ова слика. Ужасавало ме је присуство те непознате жене, чији поглед излази из кадра, тако благ а опет помало застрашујућ, у тој плавом велу или марами. У глави ми је слика како стојим, у вуњеним чарапама на бродском поду, у мрачном ходнику, на прагу своје, тад дечје собе, парализован, уплашен, чекам да неко дође по мене и ослободи ме. Можда је то моја подсвест. Можда то и није сећање, али је дубоко укореењено у мени, убележено. Кад сам одрастао, слика је постала део простора у којем смо живели. Пратила је наше животе, тихо, ненаметљиво, а ми се никад нисмо запитали – зашто.

Окренуо сам кључ два пута, притиснуо кваку како бих се уверио да су улазна врата закључана и пошао назад, у град.

Прошли су месеци и, увучен у свакодневицу, престао сам да мислим о свему томе. Једног дана, прелиставао сам новине и за око ми је запала једна фотографија. На свечаном затварању ФЕСТ-а, у мају 2021. године, у Комбанк дворани био је приказан документарни филм „Крека: Ловац на снове“ Слободана Иветића, о чувеном сценографу Миљену Кљакловићу Креки. Текст је пратила фотографија, кадар из филма,

студио Виторија Сторара, чувеног италијанског сниматеља, препун уметнина, слика, енциклопедија, скулптура и венецијанских лампи. Загледан у Сторара, у дубини кадра, приметио сам њу, *Жену у плавом велу*. На тренутак сам престао да дишем. Дланови су ми се ознојили, био сам ван себе. Откуд *Жена у плавом велу* у студију Виторија Сторара или, још битније, откуд *Жена у плавом велу* у мојој породици и да ли је могуће да постоје две тако сличне слике. Ко је био тај мој отац, запитао сам се. То очигледно није био онај човек којег сам виђао уморног од посла увече. Да ли је то био исти онај који ме је подизао увис са земље и говорио ми да „ништа у животу није исто, па чак ни твоје две шаке?“

Можда *Жена у плавом велу* није толико страшна, помислих. Врло брзо сам је пронашао на италијанском сајту. Њен прави назив био је *Virgin Annunciate*, слика ренесансног сликара са Сицилије, Антонела Да Месине. На слици је насликана Марија, Исусова мајка, прекинута у читању, док слуша арханђела Гаврила који најављује Благовести. Па да, помислих, *Жена у плавом велу* не гледа у мене, никада и није гледала у мене, она не гледа у посматраче, никако, она нама не узвраћа поглед, не сме. Та слика је већа од свега, од живота.

Пожурио сам тај дан назад породичној кући. Скинуо сам слику са зида, прегледао рам, платно, тражио сам трагове било чега, али нигде ништа. Бивао сам све очајнији. Љут. А онда, готово вам себе, угледао сам каталог ренесансних репродукција слика. Микеланђело, Да Винчи, Рафаело, Ботиче-

ли... сви су ту. Италијанска архитектура, палате, галерије. Све је ту. Све сем Жене у плавом велу.

Седео сам у мраку кад је моја жена ушла у кућу.

„Шта се дешава?“, упитала ме је.

„Заборавио сам да затворим прозор“, одговорио сам.

„Скоро су све сијалице прегореле?“, наставила је.

„Да“, рекао сам.

„Хајде, закључај све то, па да идемо.“

Устајем и спуштам књигу на сто. Остављам све и излазим. Бес ме полако попушта, коначно удахнем дубоко, и док ходам осећам да је камен на мојим плећима све лакши, чини ми се да бих можда могао некад... и да заволим Жену у плавом велу...

БЕЛЕШКА О АУТОРКИ

Катарина Николић рођена је у Панчеву 1988. године. Дипломирала је драматургију на Факултету драмских уметности у Београду 2011. године. Као коценариста радила је на филму „The Pond“ који је 2021. године премијерно приказан у Сједињеним Америчким Државама. Коауторка је монодраме „Петар“ (2014), која је играна у земљи и иностранству. Свој први роман „Казабланка“ написала је са деветнаест година. Убрзо су уследиле и друге књиге, збирке прича, филмски есеји. Њени романи су филмични, готово сценаристички тачни, а многи садрже и директне алузије на одређене догађаје у окружењу као и познате филмске наслове. Катарина искључиво пише у мушком роду.

Милка Колунџић

ТРИ РИЈЕЧИ

Сакупљала сам све до чега сам могла доћи: потписе на легитимацијама, особним исказницама, у блоку записане датуме вртларских и пољских радова у винограду и маслињаку, сплетове имена, презимена, пребивалишта, датума рођења и смрти унутар породичног родослова, листове са назначеним и подвученим датумима, на којима је мисао о записивању прича остајала у тачки на крају низа редних бројева. Тражила сам флаше домаће лозе и ораховаче, тегле са наљепницама исписаним датумима стављања ораса на сунце и флаширања текућина.

Преписивала сам упутнице за лијечење, шифре са дијагнозама, невеликом историјом велике болести и кратким записом о понашању пацијента, издвајајући три од стране медицинског особља међу наводнике затворене ријечи: „спасити се треба“.

Читала бих сваког четвртог јануара, у старом Матичином издању „Песама“ Бранка Радичевића, најчешће отворане странице и стихове цитиране тако и толико да не може да се изведе закључак другачији од оног да их је најприје он изговорио, да би се - упућене времену ранијем – младом пјеснику саме од себе на хартију из пера просуле.

Рука је навикла да троши креду по плочи, па се тај притисак временом пре-

нио и на оловку. Она је у папир прије урезивала линије него писала, па је са контра стране остајао рељеф, који је и по јагодици остављао траг оштрина. Слова уредна и повезана на за то предвиђеним мјестима, нигдје слово није испустило свог претходника или сљедбеника. Без напуштања тамо гдје је потребно држати руку, та сигурност се учила на грешкама. И без облина: сва слова, осим оних чија природа другачије није могла, имала су своје углове, оштре ивице, линије које су почињале ушанченом тачком. Тек понекад и понегдје, линија је нестајала у празном простору. Не код одређеног слова и не увијек на истом мјесту. Вјерујем да то нестајање није имало много шта са рукописом или оловком. Па чак ни са бјелином папира.

И нигдје тог мјеста на које је оловка улазила мекше од из биљежнице истргнутог комада папира. Три ријечи још одзвањају шапатом и спуштају се на једну, па другу страну образа и, на крају, на чело. „Сретан рођендан, кћери!“

БЕЛЕШКА О АУТОРКИ

Милка (Мимић) Колунџић, рођена 1979. године у Бенковцу. Ауторка је збирке кратке прозе „Камените приче“ у издању издавачке куће Имприматур из Бањалуке. Збирка је добила награду „Чучкова књига“, коју додјељује ЈУ Народна библиотека „Бранко Чучак“ из Хан Пијеска. Живи у кућици у шуми недалеко од Котора.

Мухарем Баздуљ

БИЈЕГ ОД КУЋЕ

Ah La Luna La Luna
The night that we fell under the spell of the moon
Ah La Luna La Luna
Белинда Карлајл

Луна парк би обично долазио у другој половини августа. Локација је увијек била иста: ливада између гимназијске спортске дворане и клуба радио-аматера. Ту би увијек били рингишпил и аутодром, а у посљедњих неколико година било је и нових атракција. Тог августа, између нашег седмог и осмог разреда, стигло је нешто што се звало Хали-Гали. Из моћних звучника свуда око Луна парка брујао је разглас с поруком: „Хали-Гали, возња која жари, пали!“ Година је била 1990. Још нас је држало разочарање због несретног испадања на Свјетском фудбалском првенству у Италији. Шампион је на крају била Њемачка, а сви смо били сигурни да би, да смо само прошли Аргентину, титулу освојила Југославија.

Најнесретнији због нашег испадања, најнесретнији због њемачке титуле био је Шојка. До прије неколико година сви су га звали Цвија јер се презивао Цвијановић. Онда је, међутим, у серији *Сиви дом* глумац Зоран Цвијановић играо Шојку, па је и мој друг, његов прези-

мењак Роберт, постао Шојка. У вријеме док је Шојка био Цвија, Вања Вулевић је био – Вања. Кад смо, међутим, у петом разреду почели да учимо француски, пак кад је наставница Сњежана свако мало почела да говори „*Вуле ву ово*“ па „*Вуле ву оно*“, Вања Вулевић је сасвим спонтано постао Вуле Ву. Мене су до тог љета звали Харе, а онда је Шојка у *Темпу* прочитао да се вођа навијача Звезде зове Аркан. Шојка је био звездаш, Вуле Ву и ја смо били партизановци, а Шојка је, да би ме нервирао, почео да ме зове Харкан. Вуле Ву му се из неког разлога придружио тако да сам ја напрасно постао Харкан.

Шојка је био несрећан због пехара који је отишао у Њемачку зато што је за двије недјеље и он полазио за Њемачку. Његови родитељи су били разведени већ годинама, а сад му се мајка преудавала за неког типа у Франкфурту. Вијест о новом браку и селидби његова мајка је скривала до задњег тренутка, све негдје до средине јуна, до краја школске године. Онда је сазнао случајно, јер је његовом оцу, као, излетило пред њим да ће он, ако треба, долазити и у Њемачку, само да га види. Па је Шојка истовремено попиздио и на оца и на мајку и на Њемачку. Вуле Ву и ја смо га убјеђивали како ће горе да му буде супер, боље него

овдје, али он није вјеровао. Мислим, није да нама није било криво што одлази, али смо покушавали да га утјешимо, но никако нам није ишло.

Ја сам са својима био на мору задњу декаду јула, а Вуле Ву опет у првој декади августа. Шојкина мајка је свјесно прескочила море уз помоћ рачунице да је и њој и сину јој сада драгоцјен сваки дан у завичају. Сваки дан у завичају у Шојки је, међутим, потицао унапријед пројектовану носталгију.

Кад смо се једанаестог августа, послије три недјеље раздвојености, изнова заједно нашли сва тројица, атмосфера је била напета. Сви смо знали да нам вријеме истиче. То је, међутим, био разлог више да се правимо да је све у реду. Долазак Луна парка нам је свима добро дошао. Све је, значи, било као и ранијих година. Нема ничег новог ни друкчијег. Нема лажи, нема преваре.

Пар година раније сви смо се ложили на *Топ Ган*. Филм смо прво сви гледали у биоскопу, а послије и на видеу. Сви смо се ложили на романсу Тома Круза и Кели Мекгилис и на пјесму *Take My Breath Away*. Ложиона на Тома Круза учинила је да се те године сви наложимо и на *Дане грмљевине* и његову романсу са Никол Кидман. Такође, сви смо вољели пјесму *Show Me Heaven*. По тој рајској линији вољели смо и пјесму од Белинде Карлајл *Heaven is a Place on Earth*. Објете пјесме су се стално вртале из звучника у Луна парку те фамозне хиљадудеветстодеведесете.

Дани грмљевине је био филм о Формули 1. Били смо пет година далеко од могућности да полажемо возачки

испит, али сви смо триповали да знамо да возимо. Очеви би нам понекад на неком великом паркингу или крај викендице допустили да упалимо кола, да мало возимо напријед-назад, а то је било довољно да почнемо да замишљамо властите тријумфе на великој награди ове или оне земље. Ипак, једна је ствар то бојажљиво управљање великим аутомобилом, а нешто сасвим друго – стопут боље и стопут забавније – заједанција са аутићима на аутодрому.

Момци старији од нас само годину или двије већ су почели да долазе на аутодром са дјевојчицама, често и из наше генерације, односно разреда. За њих је Луна парк већ имао углавном псеудоромантичну конотацију. Сједили би заједно у аутићу, додиривали се кољенима, шапутали си нешто на ухо, а на повратку кући, мрачном цестом иза Лашве, вјероватно су падали и први пољупци. Ми још нисмо били у том фолу. Аутићи су нас занимали као симбол слободе. Били смо дупло млађи од Тома Вејтса у моменту кад је написао и отпјевао пјесме са албума *Closing Time*, али то је отприлике оно осјећање из прве пјесме са овог албума: *Freeway cars and trucks, freeway cars and trucks, freeway cars and trucks... Stars beginning to fade*.

Звијезде би се обично тек почеле указивати на још увијек дневном небу, кад бисмо стигли до Луна парка. Нисмо одмах куповали жетоне, одгађали бисмо задовољство, али погледи су нам спонтано летели према импровизованом киоску у којем је сједила сисата плавуша од неких четрдесетак година

који су звали Дада. Она је продавала жетоне. Десетак година касније, интернет и филм *Америчка пита* прославиће скраћеницу МИЛФ. Дада је била то, само што за то још увијек није постојало име.

Осим Даде, Луна парк су водили још и Гоца, Дино и Сеско. Гоца је била Дадиних година, али претјерано мршава и испијена, са више маља по лицу него смо их ми у то доба имали. Дино је изгледа био Гоцин муж. У потаји смо га звали Гоци, не због Гоце, него зато што је био тамнопут, цигански тамнопут, а нама је шатровачка пермутација надимка Циго дјеловала духовито. Сеско је био у раним двадесетим и радио је као нека врста фактотума: са Гоцијем је управљао рингишпилем и Хали-Галијем и још је функционисао као обезбјеђење у цијелом Луна парку пазећи да се неко не потуче или да се не направи нека пијанска фрка.

Кад би пала ноћ, купили бисмо најприје по четири-пет жетона за аутиће. Испуцали бисмо их за по петнаест-двадесет минута, и не излазећи свако из своје омиљене машине. Онда би изишли, прошетали мало околу, вратили се и купили још по два-три жетона. Сада бисмо, међутим, одвезли једну возњу, па паузирали три-четири, па опет одвезли једну и тако. На крају, прије него је било вријеме да се крене кући, узели бисмо још по један жетон и одвезли ту посљедњу возњу тихо и замисљено, трудећи се да се не сударамо, држећи волан једном руком, док би друга била наслоњена на браду. Онда бисмо се шутке вратили кући.

Једне ноћи, након што смо истрошили сав џепарац за то вече, нисмо кренули кући. Отишли смо до клуба радио-аматера, наслонили се леђима на зид и сјели на асфалт. Било је врело вече, ведро, с пуно мјесечине. Гледали смо свјетла Луна парка пред собом, а Шојка је рекао: Не иде ми се у Њемачку. Вуле Ву је уздахнуо, а ја сам рекао: Има ли шансе да останеш код Старог? Шојка је рекао да му је то пало на памет, да је чак нешто покушао и да извиди код Старог, али да му је овај рекао да се не зајебава, него да се пакује и све се од среће удара ногом у гузицу. Рекао му је да ће овдје бити срања и да је њему као оцу драго што му син иде, мада ће му пуно недостајати. Шојка је рекао: Како би било добро да сам одрасла особа, мислим, не, да сам овакав као сада, али да могу да живим сам. Насмијали смо се сви заједно. Рекао сам: „Треба нешто да урадимо.“ Вуле Ву је рекао да не можемо ништа да урадимо. Шојка је рекао да је ово једна од оних ноћи кад ти се чини да је све могуће. Било је касно кад смо кренули кући. И у Луна парку су свјетла већ била погашена. На клупици поред рингишпила, Сеско и Дада су сједили, пушили и пили пиво.

„Брате, како је супер овом Сеску“, рекао је Вуле Ву. Ја сам рекао: „Тако ти је то, неком је живот мајка, а неком маћеха.“ Шојка је рекао да су његов живот мајка и очух.

Моји су се наљутили што сам касно дошао кући. Рекли су да сам премлад. Надурио сам се и отишао у своју собу.

Кад смо се сутрадан око поднева сви нашли пред Шојкином зградом, ис-

поставило се да су синоћ и њих двојица попили родитељске придике, а Вуле Ву је изгледа добио и батине. Сва тројица смо остали и без џепарца. Лутајући бесциљно градом, видјели смо да је ледина на којој је још синоћ био Луна парк празна. Вуле Ву рече како је ових дана чуо Гојица да помиње како за који дан иду у Бугојно.

Ја сам рекао: „Одлази циркус“. Шојка је рекао: „Хајмо за њима“. Није прошло ни петнаест минута, а план је био спреман. Идемо пјешнице према Бугојну, у неком тренутку ћемо почети да стопамо, тамо ћемо да се договоримо с Гоцијем да нас прими у Луна парк, радићемо шта год треба, само за смјештај и храну.

Нисмо се враћали кућама по ствари. Бојали смо се да родитељи по томе не схвате да смо отишли. Кључ успеха је био у томе да што више времена прође прије него почну да нас траже.

Прошли смо касарну, попели се уз Калибунар, па изишли на главни пут. До Доњег Вакуфа је било 29 километара. До Бугојна је онда још петнаест-двадесет. Треба да ходамо док се не уморимо, то је била идеја, а тек онда крећемо да стопирамо.

Већ негдје изнад Госпиног врела, послје можда пола сата хода, схватио сам да ми се иде кући. Нисам се усудио да то кажем гласно. Шојка и Вуле Ву су већ фантазирали о томе како их Дада поучава оним стварима.

„Еј, Харкане, што си се ушутео,“ питао је Шојка. Рекао сам како размишљам хоће ли Гоци уопште да нас прими. Вуле

Ву се навио и почео да прича како сигурно хоће, како њима заправо фали радне снаге, а како смо им ми супер јер не тражимо пуно. Слегнуо сам раменима.

Сад смо сви ходали шутке. Појма нисам имао шта се њима двојици врти по глави. Претпостављао сам да је Шојки сад све драже од Њемачке, а да је Вуле Ву због батина бијесан на своје.

„Питам се кад ће моја стара окренут милицију,“ рекао је наједном Шојка. Вуле Ву рече: „Ваљда ће чекати до сутра“. Шојка је рекао да нема теорије и да ће бити добро ако не окрене прије десет увече.

Кад се наоблачило, Вуле Ву је рекао: „Неће ваљда киша“. Помислио сам да можда и хоће, близу је септембар, кише само што нису, али сам шутио. Шојка као да ми је читао мисли. Рекао је: „Камо среће да је мај, имали бисмо три-четири мјесеца лијепог времена пред нама.“

Ходали смо већ три сата па смо стигли пред Турбе. Код џамије на улазу у мјесто била је чесма на којој смо се напили воде. Вуле Ву рече: „Хајде да стопамо.“ Ја и Шојка смо се погледали. Чинило ми се да ни њему није до тога, да би се најрадије вратио, али да не зна како да то наглас каже. А док смо се ми тако гледали, Вуле Ву је већ дигао палац. И ми смо невољно дигли палчеве, но кола су само шибала мимо нас. Знао сам да то баш није неко типично аутостоперско осјећање, али било ми је драго што је тако.

И док смо ми узалуд стопирали с десне стране цесте, на лијевој страни нам је стао један црвени голф. Возач

је отворио прозор и повикао: „Вања!“.
Вуле Ву је испод гласа рекао: „Јебига,
чика Јаско“.

Чика Јаско је био његов први
комшија, врата до врата. Добацио је:
„Момци, стопате с погрешне стране“.
Шутке смо прешли цесту и згурали се
на задње сједиште.

Запричавао нас је тих неколико ми-
нута вожње, а одговарао му је углавном
Вуле Ву. Оставио нас је пред музејом,
а ми смо се разишли кућама. Било смо
гладни, чекао нас је ручак.

Шојка је отишао у Њемачку, а Вуле
Ву и ја смо се интензивно дружили и

идућих годину и по дана, све док није
почео рат. Он је тада с породицом пре-
селио у Војводину. Луна парк никад
више није дошао на ледину између гим-
назијске спортске дворане и клуба ра-
дио-аматера. Послије рата, ту су почели
да зидају неку новоградњу, али је никад
нису завршили.

Шојка данас ради у маркетингу,
Вуле Ву у невладином сектору, а ја пи-
шем за новине. Видимо се сваких неко-
лико година. Питам се понекад шта би
било да смо оног августовског дана ус-
пјели доћи до Бугојна.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Мухарем Баздуљ (Травник, 1977) је писац, новинар и преводилац. Објавио је петнаестак књига, највише романа и збирки прича, од којих су се у последњих неколико година издвојили „Лутка од марципана“ (2016), „Квадратни корен из живота“ (2018) те „Посљедњи мушкарац“ (2019). Књиге су му преведене на енглески, немачки, пољски, украјински, бугарски и македонски језик, а поједине приче и есеји на још десетак језика. Добитник је неколико књижевних и новинарских награда, међу којима су „Станислав Сташа Маринковић“ дневног листа „Данас“ те „Богдан Тирнанић“ Удружења новинара Србије. Са енглеског језика превео десетак књига, између осталог: изабрану поезију В.Б. Јејтса, сабрану лирику Боба Дилана, преписку Џека Керуака и Алена Гинсберга те биографију Данила Киша „Извод из књиге рођених“ коју је написао Марк Томпсон. Живи у Београду.

Борис Мишић

НЕБЕСКА БИБЛИОТЕКА

Пре него што смо из таме испузали на светло, пре него што смо угледали лица, боје, облике и ствари, пре свега тога бејаше Реч. Пре рођења, пре постања, пре искре живота која нам је бљеснула у свести, пре свега била је вера, снага и благотворна сила речи. Та сила нас је створила, пратила кроз цео живот, обликовала нас, нас и живот наш, а сада, на завршетку животног пута, барем оног у материјалном, телесном облику, пре него што поново утонемо у таму непостојања из које смо изашли у свет, осећам обавезу, жељу и заповест да испуним завет и генерацијама које ће доћи после нас оставим запис, траг у времену о божанској, благотворној светлости и моћи која сија кроз речи, слова, књиге. Библиотеке. Јер слова и речи беху наше молитве, књиге наше цркве, катедрале и цамије, а библиотеке беху наша небеса.

Мислите да је ово што пишем само плод маштарија уморног старца? Како би без речи могли да опишете вољено лице своје мајке, оне која вам је подарила живот? Чему градити цркве, храмове, школе, болнице, путеве, када за њих не бисте имали имена? Без речи, они би остали празни, неупотребљиви појмови без смисла и суштства. Шта би биле најсјајније звезде на небу, када не бисмо

знали њихова имена? Само вриштећи, бездани ужас из таме, уместо трепераве лепоте у које су их претвориле речи.

Сећам се прве прочитане књиге, првих прочитаних књига. Били су то свечани тренуци, озбиљно и мило лице мајчино озарила је моја радост, док сам халапљиво проучавао садржај тог највреднијег од свих поклона на свету – књиге. Шта сам ту све открио? За сваки појам, за сваку ствар, за сваки живот, ту је постојала реч која га је именовала, дочаравала и објашњавала. Од најситнијих честица до џин-звезда, од кочија до авиона, од диносауруса до слонова, за све је постојала и све је објашњавала – Реч.

И материјални, и нематеријални свет, анђели, духови, микро и макрокосмоси, све то беше садржано у књигама. Читајући приче о вилама, змајевима, прохујалим временима и далеким, будућим световима, схватио сам да се права магија не крије у садржају, него у самој форми књига. Магија, дах божанског етра, била је садржана у самим словима. Прачовеку би се можда точак чинио магичним. Човеку из доба фараона аутомобил. Сељаку из средњег века авион, акцелератор честица или свемирска станица чинили би се као чиста магија, плод рада највећих чаробњака. Али шта

је најчаробније што смо икада измислили, шта је изум пред којим бледе сви други изуми, пред којим су сва чуда технике само пролазна прашина на ветру?

Слова – онај магични, појавни облик речи, највећи је изум у историји човека и човечанства.

Уистину, каква је то сила произвела те мистичне знаке, црте и кукице, које без проблема могу да именују и објасне милијарде појмова, како је било могуће да та мала, шарена чудеса обухвате све, од најситнијих атома до дивовских космичких размера, како је било могуће да знају и садрже све, живот и смрт, прогицање времена, и вечност?

Без слова, без речи, без књига, без библиотека, ми смо ништа. Без њих човечанство не постоји, и неће постојати. Речи су наши космички бродови, слова су наше свемирске црвоточине, књиге звездана јата, а библиотеке бескрајне димензије васељене, одраз Онога који је све створио. Само су оне су залог наше будућности, и ако их одбацимо, одбацићемо цео живот, одбацићемо и Земљу и свемир, одбацићемо чак и Бога, јер књиге су капија, не само васионе, не само микро и макро света, већ и оног вишег и ширег, бескрајног света духовних сфера.

Читао сам књиге за свога живота. Писао сам књиге. Са осмехом сам се присећао како су ме многи одвраћали од тог пута. Неуки, непросвећени људи, који су ми говорили: ах, шта ће ти то, прави живот је ван књига, књиге су лажљиве, неважне, заморна маса ником потребних информација.

Каква заблуда, каква грешка. Управо је у књигама био заступљен сав

живот, онај стварни и онај измишљени, онај прошли и овај садашњи, као и онај што ће тек бити. Сва времена, све проживљено и доживљено, и оно што ће тек бити, било је, и биће записано у књигама. Сви животи који су икада постојали и који ће бити. Сва рођења, детињства, одрастања, старости, смрти. Да ли постоји нешто што сте доживели, проживели, или што ће вам се тек догодити у вашем животу, а да већ није записано у књигама? Не постоји. Књиге су учитељице живота, учитељице смрти, путеви постојања и непостојања, ходници испуњености и празнине бескраја.

Кључеви времена.

Слова се нижу у речи, речи у књиге, а књиге се уздижу у библиотеке, попут бескрајне литургије која почиње од ситних и усамљених гласова, да би се временом винула у плаветнило божанског, стваралачког бескраја. И не само живот и смрт, слова, речи, књиге, библиотеке, подариле су нам и лепоту. Да није њих, данас не бисмо могли да изговоримо Мајка. Отац. Син. Ђерка. Бака. Сестра. Брат. Тетка. Вољена. Не бисмо умели да изговоримо Хиландар. Бели анђеоло. Мирослављево јеванђеље. Бог. Христ. Житије светих. Милешева. Студеница. Жича. Грачаница. Дечани. Ђирилица. Морава. Тара. Рајац. Хомоље. Динара. Србија. Крајина. Звезде. Светлост. Љубав.

Љубав.

Лепота тих речи нема цену. Сада, када ме на крају животног пута питају да ли жалим како сам живео, да ли жалим што сам цео живот посветио речи, књигама и библиотекама, прво као чи-

талац, затим као писац, и на крају као библиотекар, преписивач и сакупљач ретких књига, могу са сигурношћу да потврдим – не, не жалим. Не постоји ништа лепше, ништа часније, ништа племенитије ни животније него посветити свој живот оном најлепшем што нам је Бог подарио да створимо. И не, не плашим се таме која ме чека, јер знам да иза ње долази светлост. Знам редослед корака, знам које су степенице до небеса. На самом врху тих степеница налази се библиотека. У њој су сабрани сви претходни кораци, све претходно пређене степенице, сва знања, искуства, лепоте, појмови и представе о свету. Сада, док ова слабачка старачка рука дрхти, смешим се, без страха, срећан и испуњен, остављам вам у завет, завет

свог срца и душе- тајну и лепоту света коју сам доживео и проживео.

Памтите моје речи, и живите их. Волите их.

Слова и речи су наше молитве.

Књиге су наше цркве и храмови.

Оне су наша песма, наша божанска литургија.

Библиотеке су наша небеса, степенице за небо, наша стаза до Бога.

И сада, док замире последња треперава свећа у манастирској библиотеци, а моја душа хита да се сједини са светлошћу, упућујем вам своју завршну вољу, жељу, надање:

Закорачите тим небеским степеницама, закорачите том божанском стазом Речи.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Борис Мишић рођен је 06. 5. 1974. године у Ријеци. Детињство и део младости провео је у Пећима код Босанског Грахова. Живи и ствара у Новом Саду, где је и дипломирао на Правном факултету. Обожава фантастику, планине и птице. Приче фантастике, научне фантастике и хорора су му објављиване у више домаћих и регионалних збирки и часописа („Гвоздена капија“, „Чувари златног руна 2“, „Нешто дише у мојој торти“, „Омаја“, „Супернова“, итд.). Објавио је и три самосталне збирке прича: „Вилу шаторицу“, „Небеска звона“ и „Срце Динаре“, све три у издању Пресинга из Младеновца. Тренутно ради на свом првом роману.

Оливера Недељковић

КАД СЕ ТАМА СПУСТИ НА ГЛАВНИ ГРАДСКИ ТРГ

Кад се спусти на главни градски трг, тама се лагано ушуња и у библиотеку. У тој тишини, одједном, из књиге чије су корице облепљиване и много пута лечене руком књиговесца, зачује се звонки глас: „Библиотека је место не које ретко свраћам, тек да ме преместе из руке у руку. Овде није угодно спава-ти као испод дечјих јастука“, жалио се мали чаробњак из Хогвортса. „Просто не знам како ви јунаци из школске лек-тире уопште не мрдате са тих полица!“, са чуђењем је упитао.

„Не прави се важан, Потеру! Изла-зимо и ми, али су наши изласци унапред предвиђени школским календаром“, ув-ређено подиже танак нос госпођа Поли из романа на средишњој полици. „Ти си као онај мој сестрић, Том Сојер, мора да га знаш. И он скита по цео дан... А биб-лиотека је баш дивно место за чајанку! Кроз пару од камилице или дивљег ши-пурка најбоље се виде редови који лече душу. Какви лекови, какви апотекарски рецепти, кад речи привијеш на душу, бол нестане као кад дланом пљеснеш о длан!“

На пљесак њених дланова, отуда, из ормана у коме су сложене бајке, зачу се дремљив Пепељугин глас: „Библиоте-ка је, у ствари, опсерваторија. Кад сам једном чистила прашину са енциклопе-дија, на главу ми је пала *Астрономија*,

тешка тачно 302 стране. И без читања сам видела све звезде!“

„Да, библиотека је дивно место. Можеш да уђеш и наглавачке, нико се не чуди“, млатила је ногама у великим цокулама Пипилота Виктуалија Заве-сић, звана Дуга Чарапа. „Дођеш, они ти дају бомбоне од малине и књигу. Мени књига не треба, довољне су ми само бомбоне!“, узвикну она и отрча да се бр-чка у Јужном мору.

„У целој васиони нема ничега чега нема и у библиотеци. А у библиотеци има онога чега нема у васиони!“, уздах-нуо је Мали Принц. „Ту сам, међу листо-вима једне збирке, нашао испресовану и своју ружу“, додао је тихо плавокоси дечак.

„Е, зна библиотека да буде и опас-но место!“, зацијука миш из рупе иза радијатора. „Зачас из неке књижурине излети онај проклетник Тоша, или онај пустолов Чарли, а за њима ево и Мачка у чизмама! Више мачака има у књигама, него на свету, а то значи: збогом сиру, збогом животе!“

„Их, ти се стално жалиш. Нема бољег ресторана од добре библиотеке, нити укуснијег obroка од знања“, преко залогаја јави се и књишки мољац.

„Ма само отвориш књигу и балон већ полети! Каквих осамдесет дана, мо-

жеш у часу да обиђеш свет!“, гласно узвикну Филс Фог, али га прекиде Билбо Багинс, мали хобит, прислонивши кажипрст уснама:

„Тихо, чују се неки кораци... Сви на своја места, авантура опет почиње!“

Шкљоцну брава и у библиотеку уђе најпре млада лепа девојка, а потом и господин проседих бркова, а за њима хрупише деца са књигама у рукама.

„Добро јутро“, осмехну им се библиотекарка.

„Добродошли! Без вас је библиотека најгужније и најтише место у граду!“, дочека их библиотекара.

И читаву библиотеку испунише смех, жагор и светлост.

БЕЛЕШКА О АУТОРКИ

Оливера (Вуксановић) Недељковић рођена је 19. јуна 1973. године у Чачку. Након завршене Гимназије у родном граду, дипломирала је на Групи за српскохрватски језик и југословенске књижевности на Филозофском факултету у Нишу. Од 1999. године ради као библиотекар у Градској библиотеци „Владислав Петковић Дис“ у Чачку. Аутор је бројних стручних радова из библиотекарства публикованих у стручној периодици и зборницима. Бави се библиографијом и књижевном историјом. Поред бројних прилога за библиографије српских песника, објавила је и књигу „Светиљка за Александра Ристовића: прилози за биобиблиографију“ (2012).

Објавила је збирке поезије „Водени цвет“ (рукопис награђен на 33. Дисовом пролећу, 1996), „Прибор за читање“ (2002), „Сувласници белине“ (2006) и збирку поезије у прози „Постељица“ (2015). Добитник је Награде „Перо деспота Стефана“ (Грачаница, 2018).

Објавила је књиге прича за децу: „Причино дете“ (2013) која је награђена књижевном наградом „Момчило Тешић“, „Успаванка за Месец“ (2021) и „Наша Нада“ (прича о детињству Надежде Петровић, 2021). Сарадник је емисије Радио Београда „Добро јутро, децо“, а награду на традиционалном конкурс у ове радио станице за кратку причу намењену деци добила је 2011. године.

Стамен Миловановић

СКРИБЕНСМАН

Књижара у којој сам се први пут за-
послио, у то време била је у улици преко
пута градске гимназије. У приземљу су
се продавали уџбеници, школски при-
бор, најновија, актуелна и у тренутној
моди издања неких издавачких кућа, а
у сутерену, некадашњем подруму, ан-
тикварница, у коју се из продавнице
силазило спиралним дрвеним степени-
цама. Неколико полица са старим раз-
новрсним књигама купљених од оних
који су желели или морали да их про-
дају, омањи сто и две дрвене столице
крај њега, јасно су показивале колики је
промет и зараду антикварница власни-
ку доносила.

У ову просторију у току лета зала-
зе ретки библиофили, а зими и понеки
докони пензионер. Мало се ко у њој
дуго задржава. Први погледом прелете
преко наслова, узму одабрану књигу,
прелистају је, провере годину издања,
враћају је назад или донесу горе, плате,
и озарена лица журно одлазе као да се
боје да ћемо се предомислити и тражи-
ти да нам књигу врате. Ови други до-
лазе углавном да загреју кости. Силазе
низ степенице тромо, узимају с полице
насумице књигу, седају на столицу, от-
варају је и као читају, не примећујући да
је светло пригушено и за читање недо-
вољно. Кад се одморе и угреју, устају и

стружући ципелама степенике пењу се,
климну ми главом и одлазе, верујем, у
хладне станове или на неко друго топло
место. Понекад наврате и они који не
знају тачно шта траже, али се чуде што
тога у антикварници нема.

Тог првог мог радног дана, уво-
дећи ме у посао, власник ми је причао о
бившим и будућим посетиоцима, њихо-
вим карактерима и навикама.

За мене су, као и за већину тргова-
ца, сви купци и посетиоци, углавном,
били безлични. Само сам једног заувек
упамтио.

То прво моје радно лето било је вео-
ма топло – врело. Време ђачког распуста
и годишњих одмора. Ретко ко је ула-
зио и неку ситницу куповао. Газда би
јутром обавио неколико телефонских
разговора и некуд послом или у другу
своју књижару одлазио. Углавном сам
радио сам.

Кад је он први пут ушао, климнуо
ми главом и старачки несигурно сишао
низ степенице, нисам на њега обраћао
пажњу све док се одоздо не огласи.

„Момче, молим вас, ако је могуће,
појачајте светло!“

Нагнуо сам се преко ограде и звир-
нуо ка њему. Седео је, једном руком на-
лакћен на сто, а другом шаком ослоњен
на бутину. Крај руку му књига узета са

сталаже, наочари, велика подебела свеска и хемијска оловка. Погледи нам се за тренутак укрстише. Он се несигурно осмехну као да се извињава што тражи више него што му је пружено.

Упалих сијалицу над столом.

И у књижари, као и у свакој продавници, увек има посла. Ако нема муштерија, брише се прашина, сређује и аранжира излог, стављају у њега нове књиге, исписују цене...

Занет послом, заборавио сам на старца. Нисам ни опазио кад је изашао.

Не знам да ли је раније навраћао, али је од тада свакодневно, увек у исто време долазио, остајао три сата, а потом одлазио.

Првих неколико дана, повремено бих вирнуо да проверим шта ради. Старац је у свеску преписивао нешто из књиге. Вероватно неке мудрости, лепе описе, податке о неком догађају, можда стихове, свакако нешто што жели да има при руци.

Кад настави и следеће недеље да долази, уочих да он увек из исте књиге редом, лист за листом, сав текст преписује. Одозго нисам могао да видим која је то књига, али сам јој боју и дебљину упамтио.

Више пута пожелео сам да га опоменем да антикварница није читаоница, библиотека, а ни жалезничка чекаоница. Уздржавао сам се јер нисам знао како би власник књижаре на такав мој поступак реаговао. Можда би ме грдио што сам му потенцијалног купца увредио и отерао.

Првом згодном приликом испричах газди о необичном посетиоцу. Он,

мимо обичаја, тог дана никуд не оде. Сређивао је пословне књиге, а ја сам услуживао купце и с нестрпљењем гледао ка улазу.

Кад старац у уобичајно време отвори врата, па загледан у под пред собом, климнувши нам главом, пође ка степеницама, кашљуцањем упозорих газду и мигом му дадох знак да је преписивач управо ушао. Он поглед с фасцикле усмери ка њему, лице му се радосно озари:

„О, добар дан, професоре!“, у неколико корака приђе му.

Старац застаде. Окрену се ка нама. Очито су га срдачан поздрав и пружена рука изненадили.

„А, ти овде и даље радиш?“, колебљиво осмехнут пружи и он своју. „Неко ми рече да си је продао...“

„Ма, не... чаршијске приче. Зар бисмо Ви и ја могли без књига? Драго ми је да Вас, опет, видим.“

„Па, ето... ја... неко време био сам оправдано спречен“, нервозно се премештао с ноге на ногу, погледа упртог ка степеницама.

„Знам, знам... само Ви, слободно... изволите“, ухвати га нежно за мишицу и допрати до степеништа. „Сад полако, придржавајте се за ограду...“

„Захваљујем...“, прошапута старац. Свеску још чвршће стисну мишицом, придржавајући се другом руком за рукохват крену низ степенике. Полако, али сигурно, нестајао је из мог видокруга као да га каква неман од стопала до темена, део по део, прождире све док га степениште читавог не прогута.

Као да је чекао да овај сиђе, газда ми, као и увек кад крене ка излазу, намигну и журно изађе.

„Изгледа да се одавно знате“, упитах газду сутрадан.

„С ким?“, одговори питањем.

Погледах ка сутерену.

„Ааа!.. Како да не. Био ми је професор у гимназији, а потом и највернија муштерија. Безброј књига и комплета сам му продао, све док није...“

Зазвони телефон, он не доврши започето, пожури да се јави.

Разговор се отегао, а ја сам нестрпљиво чекао. Кад најзад спусти слушалицу, вратих га онде где је казивање о професору прекинуо:

„Све док није, шта?...“

„А, шта то?“, заборавио је, или се чинио да је заборавио о чему смо започели.

„Па, оно...“, све док професор није“..

„Ааа, то?... Па, ништа... Вратио се... Одробијао је своје...“

„За вас је робијање ништа!?“

„Ма не, али верујем да је он то време избрисао. Чуо сам, а изгледа да је тачно, мало је... онако“, десну руку спирално подиже ка плафону.

„Скренуо...?“

„А ко и не би после свега што му се догодило...“

„А шта то?“

„Извини, журим... Чекају ме“, окрете се, узе неке папире са стола и журно оде остављајући да нагађам шта је то професора у затвор одвело.

Као у инат, газда неколико дана није улазио у кљижару, а ја сам с већим нестрпљењем чекао да наставимо разговор.

Кад најзад дође, искористих први погодан тренутак: „Не рекосте зашто

је...“, не заврших само махнух главом ка сутерену, рачунајући да се подразумева о чему ја то.

Он ме изненађено погледа. Обузет послом вероватно је заборавио да ми причу о професору није завршио.

„Зашто дуго није овде навраћао“, опет главом показах ка степеништу.

Он ме дуго гледао, колебао се, премишљао да ли да ми каже, или да остави да се сам на неки начин о томе обавестим. На крају преломи; шапатом, иако смо били сами, он ми, као да ми какву тајну поверава, заврши започето:

„У оно време о њиховој љубави су се бајке испредале све док драгу није у брачном кревету с пријатељем... После су му једни повлађивали, други га осуђивали, трећи кривили њу, а четврти његовог пријатеља.“

„Убио их?“

„Ма, не!.. Само пријатеља... На сва судијина питања упорно је ћутао.“

„И ви ме остављате самог са... са убицом...“

„Кажу да није насилан, иако је од тада, видиш, постао скрибенсман...“

„Какав... шта, шта је постао...?“

Опет се огласи телефон. Он подиже слушалицу и после кратког разговора, намигну ми значајно, махну руком и изађе напоље. Не одговори ми.

Скрибенсман... скрибенсман... шапутао сам све док реч не записах.

Нисам знао право њено значење, али сам наслућивао да је реч о нечему ненормалном – манијачном. Потражих речник страних речи и израза. На полицама га није било. Знам да сам га негде видео. Вероватно у сутерену. Доле ми се

није силазило, управо је било време кад професор долази.

Морам да признам да ми није било пријатно у његовом друштву, поготову што сам најчешће са њим остајао сам... Освртао сам се на сваки бат корака који је с улице кроз врата долазио. Нисам могао да се ослободим слике коју сам створио. Видео сам га како избежљив, час кухињски нож, а час сатару, зарива у неког полеглог по његовој жени. Кад год бих морао леђима да се окренем степену, чинило ми се да иза мене стоји.

Данима сам размишљао и смишљао начин како да се ослободим његових свакодневних долазака а да га не увредим.

Једног дана, кад се испе на врх стеништа и пође ка излазу, рекох:

„Сачекајте, господине, донећу вам књигу. Понесите је кући, па је тамо... да свакодневно по највећој врућини не штрапате.

„Нажалост, не могу да је узем...“

„Поклонићу вам је“, пожурих.

„Није реч о новцу. Мени је потребан мир и овакав амбијент. Нисам свој ако нисам окружен књигама. А њих и тишине више у мом дому нема.“

„Газда ми рече да сте их безброј накупили.“

„Да, својевремено. На срећу, морао сам да их се ослободим. Неке сам поклонио, а неке је син распродао...“

„Зар је и морање срећа?“

„Понекад, свакако. Увећала нам се породица, па је за новог члана морао

простор да се ослободи. Због унука сам се жртвовао и одрекао својих пријатеља“, осмехну се и оде.

Оде тад, али и сутрадан настави да преписује.

„Зашто је преписујете, кад књигу можете, рекосте, да купите“, питах га оног дана кад више нисам могао да одолим жељи да сазнам зашто то чини.

„Зашто преписујем? Зато што није исти доживљај и осећај кад се чита и кад се исписује неки текст.“, осмехну се. „Нажалост, ја сам до тог искуственог сазнања дошао касно, и нећу га још дуго користити, али ћу га радо с вама поделити.“

„Разумео бих да исправљате, дописујете, проширујете или скраћујете написано, али само да исти текст препишете, то... то не могу да разумем“, терао сам своје.

Професор се загонетно насмеши. Живну. Пробуди се у њему предавачки жар, обавеза, навика и потреба да друге подучава. Распламса му се учитељски пламен:

„Драги младићу, док читаш, очи и мисли ти журе ка следећим речима. Ум нема време да се усредсреди, да упије и доживи суштину којом предходна реч зрачи. А док преписујем, енергије гласова се скупе – згусну се у реч коју она, кроз поре прстију преточи у моје тело. Кроз крвоток енергије речи се у мозгу отелотворе, па забележену мисао, време и осет доживим исто као и онај који их је писао. Добро, можда не баш увек исто, приближно бар. Али, богами, ја покаткад осетим да речи и реченице

доживљавам и интензивније него сам писац. Поготову, ако је писац млађи. Његово писање је више интуитивно – претпоставка да се личност баш тако осећа, или треба тако да се осећа у ситуацији и тренутку о коме писац приповеда.

Из искуства знам да нико не може уверљиво да пише о греху ако и сам није грешник, о љубави – ако није волео, о рату ако у њему није учествовао. Од два писца који поседују исти наративни дар, увек је боља онај са искуством.“

„Логично“, казах као да сам и сâм о томе већ размишљао.

„Сви велики светски писци били су са великим животним искуством, убеђен сам, и велики паћеници, а уз то и добри посматрачи. Они су умели да изађу из своје и уђу у туђу кожу и да, док им је то потребно, живе животом посматране личности, а то не би могли да и сами нису у себи носили слична, често непризната или несвесна животна незадовољства и духовну несрећу. Не може човек да прими и разуме оно што је у другоме, ако у њему тога бар мало не има. Срећан и животом задовољан човек не може бити добар писац. Андрић је свако доживљено искуство, дипломатско, ратно, самотно и свако душевно стање своје, бележио. Интензитет и место бола у свом у телу, верно је у бележници описивао још док је он трајао. Лекари могу, и сада, да поставе тачну дијагнозу болести о којима је у причама и романима писао. Уз себе је вазда имао бележницу у коју је бележио своје снове, мудрости које би чуо, обичаје, необичне догађаје, легенде и приповедања умних људи...“

„Преписивао је у књиге оно што је већ забележио...“

„Да. Он ме је навео, показао ми пут и начин како да... да оживим умрло...“

„Верујете да мртво можете да васкрснете?“, рекох сумњичаво.

„Смрт не, али енергију речи, да. Да Достојевски није ислеђиван и осуђиван, да није био у казаматима и живео крај убица, улазио им у кожу и душу, да то није бележио, да ли би личности у *Злочину и казни* биле онако физички и психолошки описане. Да се није коцкао и стајао пред стрељачким водом, доживљавао епилептичке нападе, бивао и богохулник и верник, ко зна да ли би се у њему зачели и у књижевности родили Иван, Аљоша и Димитрије... Иако одавно мртви, они, и његова енергија и сад зраче.“

„Верујем кад Ви тако...“, сложих се, очекујући да ће и о свом искуству нешто да каже.

„Е, да Хемингвеј није искусио како је бити боксер, ловац, риболовац, ратни дописник, возач ратне хитне помоћи, да није рањаван, да није ишао на кориде и дружио се с тореадорима, зар би могао да напише *Збогом оружје, За ким звона звоне, Старац и море, Сунце се поново рађа*... Као што рекох; само патња, искуство и машта могу да нам подаре велике писце. Томас Ман је *Доктора Фауста* писао у болничком кревету операцијом распорен „од учкура, до бијела грла“ – погледа ме проверавајући какав су утисак наведени примери на мене оставили...“

Климао сам главом као коњ на јулској припеци.

То га осоколи. Набрајао је безбројне светске писце и њихова дела за које никада нисам чуо или сам их знао само са корица књига које је власник књижаре од издавача наручивао или од наследника породичних библиотека откупљивао.

„Ја бих деци, млади човече, кад бих изнова почињао у школи да радим, дао неко кратко одговарајуће уметничко штиво да препишу. Да. Да, од речи до речи! А ако треба и више пута! Потом бих им забранио да читају класике и сва она дела што им се наставним програмом као обавезна лектира намећу.“

„Слажем се с вама, иако би због тога, вероватно, у књижари имао мање посла.“

„И поред ироније коју сте покушали, поприлично невешто, осмехом да замаскирате, сигуран сам да би вам се посао увећао.“

„Не разумем, зар то није парадоксално. Логично је, што је мање читалаца, мање је и купаца.“

„Да, на први поглед. Млади човече, да нема нелогичности, не би било ни логике. Још сте неискусни, па то добро не разумете. Тек би тада, с апетитом и уживањем, ученици постали ревносни читаоци...“

„Мислите?“

„Уверен сам“, рече. „Не знате ви, али верујте ми: у недалекој нашој прошлости, кад су се на робију осуђивали они који су поседовали или читали забрањену марксистичку литературу, она је тајно превођена, штампана, често ручно преписивана, проучавана и читана више него касније, кад се у средњим

школама и факултетима деци, тих истих, и других људи, предавао марксизам а марксистичка литература наметала као обавезно штиво.“

Слегох раменима.

„У природи човековој је да не воли ограничења. Ограничења и забране побуђују у људима радозналост, жељу да их се ослободе, да их крше.“

„По коју цену?“

„Није суштина у казни коју ће кршилац забране да плати. Постигнуто задовољство нема цену. Мислите ли да је Створитељ, поред толиког воћа, забранио Адаму и Еви да једу оно једно за које кажемо да је дрво сазнања?“, пита и одмах одговара, „Забраном је Створитељ хтео да провери да ли ће у њима проклијати семе смосвести и радозналости. Да ли ће, за разлику од других створења, бити мисаоно способни да упознају себе и свет који им је оставио да чувају, да разумно њиме владају. Искушење као тест разума. А искушења имају неодољиво привлачну моћ. И поред претње смрћу, човек је успео да се ослободи тог првог ограничења...“

„Али су прогнани из Раја.“

„Да, на нашу срећу. Да нису, то би био доказ да га нису положили и ми бисмо сад били само бесловесна бића.“

„Али смо смртни...“

„Смрт је друга и највећа непознаница и изазов о којој човек свесно, или несвесно, размишља и жели да упозна. Хемингвеј је, свакако, био опседнут њоме, поготову што су му отац, брат и сестра пожурили да се са њом пре времена сретну. Да није тако не би, као и многи писци, и сам починио самоубојство...“

„А зар самоубиство и убијање нису Божјим и људским законима забрањена и неморална дела?“

„Да“, прошапута и на тренутак погну главу.

„Да Адам и Ева нису починили грех, не би ни Каин убио Авеља“, хтедох да му дам до знања да сам и ја читао Библију. Додуше, само првих неколико страница. „Убијање је грех као и забрањена љубав“, додадох као узгред.

„Нажалост, човек крши и најдобрамернија ограничења“, рече сетно. „Забрањена љубав је, младићу, ствар културе и васпитања. У миленијумским оквирима, љубав и брак су релативно нови облик људске заједнице.“

„Значи ли то да за вас прељуба није грех?“

Професор подиже главу. У погледу му сумња...

„Није грех прељуба, млади човече!.. Љубав није грех... Грех је у изиграном поверењу, у лажи... Кад нема лажи, нема ни преваре...“

„За Вас је искреност важнија од верности?“

„Скривена ванбрачна веза је издаја...“

„Зато сте ви свог пријатеља...?“, нисам могао да одолим, а да не питам...

„Шта сам ја?“

„Убили...“

„Убио?! Одакле вам то?!“

„Гарда ми ономад каза да сте управо дошли са робије.“

„С робије?!“, боре на челу скупиле се у гомилу. „Он вам је то уденуо у уши?! О, Боже, ја убица!“, осмехну се. „С таквом маштом, коју је и у школи по-

казивао, могао је постати добар писац. Нажалост, или на вашу срећу, момче, постао је успешан послован човек... Ма, шалио се с вама... И са мном“, додаде.

Сад сам ја анализирао израз његовог лица. Покушавао сам да докучим дали се убиство заиста догодило или је гавда, његов бивши ученик, ту причу само за мене сковао. Биће да није.

„Прича о вама није шалива“, казах.

„И није“, рече тихо, скоро шапатам, па изненада прсну у грлени смех. Смех му клокотав као вода док се из неког суда просипа, таласаст као кад преко крупног камења потоком протиче.

Махинално погледах ка степеницама.

Он нагло прекину смех. Неколико тренутака гледао је у мене, заврте главом, заусте да каже нешто, предомисли се, згрчи рамена, опусти их. Размишљао сам како да се извучем из приче на коју сам га подстакао.

„Кажеш: убио?.. Ма, ја ћу тог мангупа заиста...“, не дорече, видевши како се лецнух, па опет груну у необуздан и заразан смех.

У сутерну је јечало као у празној бачви. Професор се смејао громогласно, а ја несигурно, трепераво...

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Стамен Миловановић рођен је у селу Дубову. Школовао се у Дубову, Београду и Нишу. Радио је као наставник, бавио се, и бави се, писањем драма и прича. За драмске текстове добио је награду Фестивала југословенских позоришта у Ужицу, две југословенске награде „Драгојло Дудић“, међународну награду за драмски текст у Лакташима, награду за драмски текст у Пожаревцу, Подгорици и Травнику, „Нушићеву награду“ драмских писаца Србије, као и шест номинација за исту и две на конкурс „Стеријиног позорја“. Добио је и специјалну награду жирија за монодраму на међународном конкурс у Травнику.

За приче је добио више међународних и домаћих књижевних награда.

Објавио је збирку прича „Приче залуднице“, роман за младе „Е, то се зове љубав“, роман „Рамонда сербика“ и збирке драма „Драмске паралеле“ и „Драмске скрколије“.

Драме су му игране у Ужицу, Крушевицу, Прокупљу, Лакташима и Бањалуци.

Објављивао је драме у часописима „Савремена српска драма“ „Градина“, „Агон“ и „Сцена“, а приче у књижевним часописима и новинама у земљи и иностранству.

Живи, пише и преживљава у Нишу.

Тања Ђурђевић

РЕЧ – БРЕМЕ ИЛИ КРИЛО ЧОВЕКОВО

Човек држи у рукама књигу неугледних корица и окреће је. Размишља. Присећа се часа док још није била отворена и пита се да ли би био иста особа да је није прочитао. Врти главом као да сумња истовремено дајући само себи одговор. Препорука претходног читаоца и његово дотурање анатемисане књиге „испод жита“, човеку су дали потпуно читалачко задовољење, али га подсетили и на бол који у његовим нутринама одувек постоји, јер га је по некој неразумљивој инерцији добио у наслеђе, непитан га понео у свом гено-типу; сада се на све то само подсетио, као да је озледио ђаволски тешко зацељиву рану.

Радило се о забрањеном житију неког непознатог средњовековног калуђера. Прича о Рашкој калуђеровог времена, нешто другачија него што је бележи званична историја, борбе за власт и опстанак државе, сировост и суровост освајачких, али и самог рашког народа, опхрвали су човека-читаоца утиском непроменљивог судбинског кода, као да је реч о некаквом егзистенцијалном проклетству параболничном многим прошлим па и читаочевом, бајаги, модерном, цивилизацијски веома напредном времену. Човек је препознао надљудски напор у превазилажењу свега наведеног. А највише га је дир-

нуло питање о калуђеровој видовитости у науму да по сваку цену својим белешкама обезбеди живот у некој интелегентнијој будућности, када ће његови списи бити важна сведочења и наравоученија, када ће имати своју праву сврху и тумачења. Тужни калуђер, оптерећен патњом свуда око себе и одговорношћу усамљеног интелектуалног бића у мраку свога времена, само једно није желео иако га је нехотице предвидео а то је да се, вековима после – ништа неће променити... Човек је замишљао калуђерово аскетско лице и мршаво а жилаво тело искушано постом, очврсло медитацијом. Видео га је надвијеног над свећом воштаницом како у њеном пламену и капајућем воску прекаљује снагу своје воље, отире физичко у себи, све световне болове, трудове и радости; довија се како да осигура даљи живот своје делу, наслућујући његову важност због догађаја које описује, због ликова које може историјски да искомпромитује, због лутајућег и вапајућег народа чије га страдање страховито пече; бри-не коме да завешта списе, неповерљив и према зидовима монашке ћелије, поцепан по душевним шавовима, у расколу са самим собом због онога што мора да чини и оног што би желео; свестан неприкосновености пера у својој руци, разлучивао је тешко и дубоко, исцр-

пљивао се у одмеравању снага са силом прејакe речи чашћу човека који је себи задао врло висок циљ; сфери тога циља, подредио је сва своја физичка и духовна сазнања, своје импресије, надања; ни властитог имена себи није узео у заслугу, стидећи се славе којој стреме непрочишћени од сујете и сваковрсне глади; ни ђивот му се скромни не зна; сва своја нематеријализована чеда метаморфовао је кроз писане редове прозревајући мамац времена, упловљавајући у будућност кроз капију светова времепловом свога житија; непроцењиви црноризац, са сваком ћелијом муком постигнуте вере у недрима, живевши прошлост, заправо је живео будућност, знајући пре свих нас да „ништа не издаје човека као памћење и ништа не вара као реч, само оно што је записано остаје.“ (И. Андрић)

Човека-читаоца упорно је тиштио онај бол. Књига у рукама уверила га је колико речи могу бити бремените. Изрећи их или не изрећи, суштаствено је питање колико и хамлетовско „бити или не бити“ јер су, при том, и у нераскидивој вези. Само *бити* а ништа *не рећи*, равно је *небивању*, вегетирању без репера самосвести, где не постоји онај уравнотежујући антипод, никако небитан у карактеризацији нечије личности. Ако се прескочи прозаичан, свакодневни говор сведен на употребну вредност, долази се на ниво где реч поседује моћ, оштрину, софистицираност, те вештаку може, још како, служити као оруђе или оружје, а како ће је употребити, одлучиће само његова савест. Али тај ће вешти еснафлија своју реч прво бирати, дуго је цепећи из сирове надошле мисли, ваљаће је, клесати, брусити,

сагледавати са свих страна испитујући јој пуноћу и чистоћу порекла, гланцати је до савршенства, побринувши се унапред да она заблиста у свем сјају уложеног мајсторства... Док ће нека друга, лака реч, попут лоптице излетеле из машине за избацавање истих, пролетети са својим убрзањем и пасти на гомилу изречених сличног порекла и (не)важности, не бринући о брзини, количини, сврси, тежини (про)падања. Тако предодређено трошна, не кошта даваоца труда, нити га може везати за себе својом порозношћу – њена је судбина да траје као мехур од сапунице. Евентуални, успутни поен пре пада, игром случаја, њена је једина мисија, као у опису природе краткоживећих сперматозоида. Но, не значи да, иако сама налик на колатералну штету, не може да је изазове својом безазленошћу – њена безвредност управо је њена једина снага наспрам онога ко, наивно потцењујући сву ту пежоративу, не скрива своју Ахилову пету пред њом.

Али, класирати речи само по типовима и рачунати да их је на тај начин лако бирати у свакодневной конзумацији, у најмању руку је уско гледање. Њена улога у проширивању глобалног, универзалног, све више и све чешће искључује легитимност личног. Њено микро-станиште, њено порекло, бива прогутано пеликанском гушом медијског империјализма и она се мења, приморана на метаморфозу јер учи да буде варљива и неурачунљива. Уме да буде као птица на жици спремна да прхне а ипак то не учини из пуког пркоса према ригидном пространству, знајући да сама себи бира курс лета (закон јачег у

овом случају трпи само директну замену теза). Она уме да служи а у бити да поробљава, чинећи да се доживотно сужањство пресвлади у срећно незнање. Она, реч, заносна је као најлепша, насмејана жена што плеше у раскошном амбијенту да би се претворила и имагинарну наказу искривљену у павиљону јавног мњења, изведена пред пороту конкавних огледала. И комотна је, тако камелеонски прилагодљива форми, формацији, редоследу па и опструирању себе саме када постаје вишезначна и када се њеном корену губи сваки траг. Она је, тек тада, супервизор новоствореног вербалног друштва, незасита у експонирању брзине и поентирања. У виртуелном свету грабежљиваца за новцем, само оваква реч с крилцима, обучена у оделце сувопарне информације и апсолутно инстант за једнократну употребу, представља тражени апоен комуникације... На констатацију да је за све крив миленијумски корак цивилизације, уредно акредитовани андроиди бизниса само ће слегнути раменима. Ретки трбухозборац, нерадо пробуђен крај циркуса пред ликвидацијом, можда би разочарано питао: „А шта ћемо с речима што се још даве по дубинама?“

Оне се крију – те речи из неистражених кратера и кратежа. Стиде се што у себи носе запаљиву емоцију, боје се да би, откривене, самосагореле у талогу сопственога немља. Плаше се урођене пиромантије, те се запретавају и заклучавају у неким крлеткама по ћошковима душе. Тамо тешко чаме, чинећи се бешумнима и непостојећима. Међутим, страсне су и гушобољне. Њихов запаљиви потенцијал куца као акти-

вирани сатни механизам експлозива. Након експлозије, оне се наново персоналификују у тишину али овога пута – у тишину пустоши и бола. Завесе нису дизане, крлетке нису ветрене, није било говора – о говору... Није било еликсира, тог напитка за поткрепљење блискости међу бићима, као коломаст у синхронном окретању зупчаника. Није употребљен универзални кључ за отварање свакаких и свачијих вратанаца. А могли би се отворити блиндирани трезори, скинути лоше превлаке, плесан отуђених душа... Оне су се самооћутале, те дубоко сахрањене речи, и пропустиле прилику обједињења, открављења, окрепљења, оваплоћења и лепоте. Лишиле су себе лепоте иако је она метафизичка и безусловна, не тражи било какву замену теза за против-услугу. Лишиле су себе рађања а свог донора и једног и другог...

Човек се усправља, тако рађајући или оћуткујући своју реч, у намери да што дуже остане, када устане, достојанствено усправан у том надметању. Онај који је одабран за ловца тражи капиталне речи, мерка их, вреба их, пасионирано и стрпљиво. Као у трансу, ловац и плен се надмудрују – плен – лучећи најјаче дозе своје аморфности, ловац – оштрећи чиоду свога пера где ће „плен“ завршити као још један материјализовани доказ ловчеве супериорности у исцрпљујућем надметању. И тако непрестано, од како су пионири заната замрзли прве речи у знаковима, до данашњих дана – до оних поменутих виртуоза. Они држе ритам у лудом плесу с речима, до краја игре; исцеђену животну есенцију претачу мендозом нарације и својом имагинацијом, дају јој нови

живот по својој вољи; као непрегледно и неугледно платно каки боје, осликавају фабулу градацијом, хиперболичним валерима дочаравајући палету коначне катарзе намењене читаоцу; они доводе у опасност и сопствену реалност напумпавајући дирижабл паралелно до граница распрскавања, али га успешно приземљују чинећи утисак непатвореног авантуристичког доживљаја; са флуида, они суперсонично могу прећи на чвршћу грађу и сазидати невероватне мостове над провалијама и рекама, волшебно градећи ребро по ребро... до трена када пут бива изванредан за пролаз из незнања.

Човек-читалац је још увек држао ону књигу, померао је моменат њеног одлагања на полицу. Много пута је одлазио на оваква „путовања“ и није се радовао што се вратио, никада се није радовао. Ипак, осетио је задовољство од саме спознаје што има могућност да путује са књигама кроз време и светове. Сетио се како се књиге страсно упињу да разумевањем, чинећи га објашњивим, поједностављеним и крајње логичним, потпомогну успон и развој разумевања у најширем смислу. Сетио се оборивих предрасуда колико год да су се гранале

и корениле у свом старењу. Да, климнуо је главом човек, књига је врховна емијенција са правом да преиначи казну грешнику, по кључу већ осуђеног од суда кататонично јавног инжењеринга. Уобличава наизглед расплићене појмове и доводи их у везу са реалним животом, чинећи да једноставност добије неку дубљу димензију. Чини да обично, мало, у љуштури анонимности научи о подесности природних штитова, ако служе задатој улози а та је да чува унутрашњу живост ма колико да је изворно неартикулисана; она артикулише и ту унутрашњост, исисава посебност до заносности, лагано растурајући скелет паганског, кост по кост. Под њеним просветитељским покровитељством, фундаментална свест олиставља самопоздањем од спознаје да је човек утолико „човеколик“ колико га краси његова реч у спрези са мање или више успелим чином усправљања.

Са осећањем као да је носио велико бреме терета, али као да је са тим бременим дуго, исцрпљујуће и летео, човек-читалац је пажљиво бирао место на полици, помиловао по корицама и ритуалном посвећеношћу одложио прочитану књигу.

БЕЛЕШКА О АУТОРКИ

Тања Ђурђевић (1968, Ваљево) пише песме, приче и сатиричне форме. Често учествује на књижевним конкурсима на којима је повремено награђивана (Књижевна награда „Момчило Настасијевић“ 2005. г. за песму „Моји пагани“, „Раде Брка“ - „Златна каџига“ за хумористичку причу). Њене песме и приче штампане су у бројним зборницима и антологијама. Члан је Удружења књижевника Србије. Живи и ради у Великом Градишту.

Објављене књиге: „Пред катанцима откровења“ (песме), „Домино лице“ (песме), „Хајде да причамо о пчелама“ (песме) и „Галерија иза решетака“ (приче).

Поезија

Давор Радуљ

У ПРАСКОЗОРЈЕ

издати себе
у праскозорје

седећи на тераси и посматрајући врхове удаљених брда

која никада неће умрети
макар не на начин на који умире човек
док небо још није ни добило своју плаву боју

и нема раних птица
раних аутомобила
само раних јада и тешког мириса кафе
чија опорост никада неће бити тежа од твоје
док се Дивна Љубојевић моли да буде вољена
не схватајући да утехе нема
осим овог ваздуха покошене траве
који ти пуни носнице

и нагони те да размишљаш о тези за дипломски

смрт упркос свему
није трошан овај млин пред тобом
нити зграда железничке станице
ове куће
и капије црне од корозије
убијене су
у неком мирнодопском рату
трошном свешћу људи
малочовечношћу
секундарном сировином страха
нема овде више битака достојних хероја
само умирућих трзајева поезије

и пренаглашених утвара
јер тако је лако бити
принцеца на зрну прашка
мајка неонације
митровићева звезда даница
и ти знаш да је дошло време да одеш
али не знаш како да издаш
уморно Милетово лице
Маријин тумор
Петрово и Гораново шепање
Минина инвалидска колица

зато ћутиш
избацујеш колутове дима
у ово праскозорје
које више и не препознајеш у себи
већ само у својим очима
претешким да више разумеју било шта
осим тог скока одатле
и једино што желиш
јесте да си тамо негде далеко
у некој неоткривеној шуми
тај цвет који је удахнуо, додирнуо живот
и исто тако га издахнуо, нестао
невиђен и недодирнут ни од кога
осим живота самог

али мотори аутомобила већ почињу да брује
и лепет птичјих крила осваја небо
то небо плаве боје
и знаш да не можеш да издаш
већ улазиш у собу тресући се од хладноће

коју није изазвала
ниска температура овог праскозорја

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Давор Радуљ (1975, Кучево). Живео ту и тамо. Вратио се у родно место. Интересују га све врсте уметности, стварања. Објављен роман „(Ре)визија у белом“ (2005), као награда на конкурс за прву књигу „Првенац“ Културног центра Крагујевац; прича „Мучнина“; прва награда на конкурс за најкраћу кратку причу издавачке куће „Алма“ из Београда, 2007; прича „Jazz“, друга награда на конкурс за кратку причу, Народне библиотеке Бор, 2007; објављиван у књижевним часописима „Корац“, „Улазница“, „Браничево“, „Робосза“ (Пољска).

Даница Јовић

О РИТМУ

Руке сам прала на чесми испред терасе, ко што и сад радимо.
Задњи казан да истекне само
А људи морају нешто да једу,
Пеку
Целог дана.

То је било недељу дана
Пре него што је умро.
Знам да сам чула лупњаву на тераси
И није било никога.

Осим сурог мачета.
Светло је нестало
И вода је стала.
Рекао је да нико мртве видео још није.

Марко Ђорђевић

ЛОТО 7/39

Мој деда, лењ за писање дневника
историји своје смрти приложиће
само бележницу са важним датумима.
Од корице до корице исписана:
Био ђак војник младожења
Постао отац деда удовац.
Верује да добитна комбинација
крије цифре из његовог рођендана.
Сваког уторка, попуни листић и замишља:
купатило у кући, бојлер, керамика.

Усред зиме, кад га стомак притисне,
Примагне фењер челу, зграби новине
Крене низ плац и промрмља:
Проклет био дан кад си ме родила.

Јована Дишић

ГАЈЕВИ

Ноћас смо заједно тражиле
камени брод
Једине смо знале
да је већ вековима сакривен у шуми
И ничег необичног у томе није било
ни у сну ни касније на јави

Читавог живота смишљамо
своје стварности
Роваримо по старим рушевинама
и још старијим речима
Причамо једна другој приче о утопијама
Али тек кад смо заједно оне добијају смисао

Зато и брод у шуми без воде
у твојем присуству није насукан
али се поново скамени кад одеш

БЕЛЕШКА О АУТОРИМА

Даница Јовић (1987), Марко Ђорђевић (1987) и Јована Дишић (1987) завршили су основне и мастер студије на Филолошком факултету Универзитета у Београду.

Говоре истим језиком.

Пишу поезију, прозу и баве се фолклористиком.

Пишу докторске дисертације из области народне књижевности.

Милош Швоња

КАЊОНИ

У тој једној књижари,

идеја:

*Ставићу папирић
са својим именом и бројем телефона,
између страница.*

И заиста:
телефон звони,
жена се представља,
жели да проведемо заједно
једно преподне.

Притискам звонце,

док чекам,
подсећам се презимена
са плочице на вратима.

„Кафа или чај?“

Сузе

извајале су јој
кањоне
на образима.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Милош Швоња (1995, Нови Сад). Аутор је три књиге: „Hostel Beatrice“, „Бела Ева“ и „Црна Ева“, издавачке куће „Прометеј“. Песма „Кањони“ наћи ће се у књизи „Њагродха“.

Миша Цанић

**ЗАПИС НА УНУТРАШЊОЈ СТРАНИ КОРИЦА КЊИГЕ
НАЂЕНЕ ПОРЕД КОНТЕЈНЕРА**

Тама се скупља ка својој средини
Ужарене маргине снагом слепе
На ивицама ничега конач филлигрантски спава
И једно слово срамежљиво лази
Друго се за њим утучено вуче
У ништа стопљени наду да пруже.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Миша Цанић (1988), рођен је у Јагодини, где је и завршио основну и средњу школу. У Београду уписује и завршава Филолошки факултет. Повремено ради као професор, све до 2018, када одлази у Кину да ради и живи. У међувремену, бави се писањем и објављивањем књижевних дела.

Младен Марковић

ОД РЕЧИ ДО РЕЧИ

када год је стварност затајила
речи су помогле
да сперу масноћу
неугодности залепљене за душу
скуп гласова
готово животињских
понекад творе утеху
која развеже чвор на срцу
пожар у лобањи може да
запали слике истине и лепоте
ако не постоји форма
која би га уоквирила
урлици и смех
плач и плес
производ су метафизичких
унутарњих лутања
нико не може да одоли
оштрини вербалних сабљи
пригушеној грмљавини
испод коре мозга
дипломатија је најуспешније
оружје на свету
кротитељи речи владају
вребањем из страница
после срца језик је
најснажнији мишић
једноставна употреба
доводи до врхунца

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Младен Марковић (1985). Објавио причу „Слика“ у часопису „Књижевност“ Просветиног издања, новелу „Разбијање карикатуре“ у едицији Млади гласови издања Завода за уџбенике, причу „Ухода“ у онлајн часопису „Шкрип“; радио као коценариста анимиране серије „Дет сет“ емитоване и репризиране више пута на телевизији Б92. Објавио роман „Крв и сапуница“ у издању Лагуна.

Младен Јаковљевић

КРХАК

Срце ми велико довољно није
да упије сав бол и љубав
које свет овај је кадар спустити
на његову крхку мрежу
снова и заблуда
што уплићу мога ума
бескрајне празнине.

Тело ми снажно довољно није
да истрпи све модрице и нежности
које други непрекидно полежу
на његову танану текстуру
слика и обмана
што огледају се у мога ума
несвесним дубинама.

Душа ми слаба довољно није
да скрши се под напрслинама и одсјајима
које делићи сећања жежећи утискују
у светлуцави понор
сновиђења и опсена
што рађају мога ума
тело и срце.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Младен Јаковљевић (1975, Нови Сад). На Филозофском факултету у Новом Саду дипломирао енглески језик и књижевност, стекао академско звање магистра књижевних наука и одбранио докторску дисертацију. Предаје енглеску и америчку књижевност на Филозофском факултету у Косовској Митровици. Члан је Одбора Одељења Матице српске за књижевност и језик.

Александра Петровић

БРЕМЕ

Речи су бреме
које морам да спустим

преслаба сам
да га дуго носим

а непрекидно
у души расте

БЕЛЕШКА О АУТОРКИ

Александра Петровић (1975), дипломирани инжењер шумарства. Живи и ради у Кучеву. Објављене су јој збирке песама: „У вртлогу“, „Белешке са краја света“, „Кроз призму лудила“, „Књига“, „Док посматрам звезде“, „Оса одмара на листу“. Заступљена је у зборницима поезије. Поезију и прозу објављује у књижевним часописима. Члан је Књижевног клуба „Браничево“ и Удружења књижевника Србије.

Драган Поп Драган

ПРАВА РЕЧ

понекад је пустим
не покушавам
јер и не могу да је
ухватим
пустим је да около
изводи
гимнастичке бравуре
да се у лету
пресвлачи
мења шминку
и костиме
боју гласа и косе
али не и суштину
ослушкујем њене
одбљеске
и благо јој додирујем
одјеке
чекајући да сама
улепрша у песму

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Драган Поп Драган (1959). Објавио је књиге: „Загубљене адресе“ (поезија), „Пут у ништа“ (поезија), „Доручак са Фројдом“ (поезија), „Ентропија утопија дагеротипија“ (поезија), „Душа у кутији шибица“ (хаику), „Мачке“ (хаику, двојезично српски-енглески), „Кукуруику хаику“ (хаику) и „Могло је и горе“ (кратке приче). Пише и књижевну и ликовну критику. Песме су му превођене на енглески, јапански, мађарски, румунски и бугарски језик.

Члан је Друштва књижевника Војводине.

Јован Д. Петровић

С НАМЕРОМ, У ОДРЕЂЕНО ВРЕМЕ

Ја ћу овде бити због своје уметности
донећу слике и речи и остале реквизите
пре него се укаже пут
и пут преобрази у путовање
бићу књига и сликарско платно
кист перо и дивит
и сликарска боја

Све за уметност која је крилатица
и парола о безизлазу
као непролазна болест
или као доживотно бестежинско стање
и падање без тежине речи
без густине боје
временом рутински

С намером у одмерено време
ја чинодејствујем пред огласном таблом
својих мисли

Ништа необично
сви смо овде заједнички заноћили
и зајутрили због своје једине уметности
било поезија било смрт

И слика смо последње речи
ненасликане
незаписане

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Јован Д. Петровић (1950, Петровац на Млави). Пише поезију, поезију за децу, прозу, афоризме. Објавио збирке поезије: „Можда тишина“, „Размена ћутања“, „Ахил је умро од упале плућа“, „Ходочасно гнездо“, „Камена кућа“, „Лутке у излогу“, „Птици да се надам“ и др., романе: „Лина, тврђа од камена“ и „Глумица“. Приредио је антологије „Речи бачене у време“ (антологија петровачких песника 20. века), „Као черга широка душа“ (антологија браничевских песника друге половине 20. века) и „Беле су Млавине руке“ (песме о Млави) и више књига друге тематике. Вишеструко награђиван на конкурсима поезије. Песме су му превођене на више страних језика. Добитник је Горњачке повеље, Горњачког звона (за српску духовност) и годишње општинске награде „4. Јун“, за допринос култури; члан је Удружења књижевника Србије. Живи у Петровцу на Млави.

Андреа Вукадиновић

ТРАГАЊЕ

Открио си тајну Божанског стварања,
центар живота
пренио из времена у вјечност,
смрћу смрт победио,
Тијело и Крв дајеш због мене!
А ја и даље лутам,
свјетлосну годину удаљена,
загледана у свијет који измиче.
У зјеници ока видиш ми самоћу
и тугу што се непримјетно у срце слила.
Неутољиву метафизичку жеђ
и утјеху у пролазном тражим.

Крхка, ослоњена на сопствену снагу,
као свијећа која чврсто стоји,
кад ми принесеш ватру,
ја се топим, увијам,
разливам док потпуно не ишчезнем.
Савијам се као грана
ломљива снагом вјетра,
као кула од карата.
Као домине
руши се, нестаје све што саградим,
јаче од мене, носи ме.

А Ти кротак и смирен у срцу.
Јарам је твој благ и време је твоје лако.
Нудиш ми снагу,
снагом твојом не браним се.

Призвао си ме у постојање,
по лику твоме саздана сам.

Природу си моју вазнео на небеса
и желиш да постојим вјечно,
а ја и даље лутам,
бескрајну ширину тражим:
теорије, идеје, мисли,
упаковане лажи.
Лутам, а Ти стрпљиво чекаш,
Свеприсутан!
Истина коју тражим!

БЕЛЕШКА О АУТОРКИ

Андреа Вукадиновић (1990, Приједор) основну и средњу школу завршила је у Приједору, а Факултет политичких наука, смјер политикологија, те Филозофски факултет, смјер филозофија, на Универзитету У Бањој Луци. Тренутно ради као професор филозофије у Гимназији „Свети Сава“ у Приједору. Писањем се бави двије године.

Милан Ракуљ

ВЕЛИКЕ СТВАРИ

Волим књиге јер тамо проналазим
сјеваније ликове од себе.
Свака прича је другачија
чак и када се ради о пуку војника
који заједно гину.
Неко то чини за отаџбину,
неко да заштити породицу,
неко чак и за новац.

Постоје велики људи,
постоје велика пријатељства,
постоје велике љубави,
велика пијанства, велики асови,
велики таленти, проклетства
и ратови;
једноставно постоје велике судбине
и ништа толико велико
да не може стати
између двије корице.

На крају, деси се, неко не зна
шта је доживио, а шта прочитао,
посенили и изгуби се
живећи у свијету
гдје се све приче ипак своде
на ону о великим парама,
но оне једине и ни у ком случају
не могу бити довољно велике,
иако требале за главу ил о главу,
за лијечење ил исправак
колективне мизерије и погибије,
увијек их неко погрешан има
и гомила на џепне картице.

Велики, међу великом већином малих,
људи се дијеле на оне
који су без новца видјели све
и оне који од новца даље нису успјели,
први су витешки
на хљебу и соли преживљавали
а други олако и душу продавали
само да би имали живот
достојан велике књиге.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Милан Ракуљ (1985, Ливно). Живио је у Гламочу до 1995. године, да би се након краћег боравка у Београду, Чачку и Котору, настанио у Бањалуци. Ту је завршио основну и средњу школу, те дипломирао на Одсјеку за српски језик и књижевност Филолошког факултета. До сада је објавио збирке поезије; „Глуви путник“ и „Поезија у костима“; у издању Бранковог кола из Сремских Карловаца. Трећу књигу „Разгледнице из Трећег свијета“ у августу текуће 2021. године објавио је у издању „Гласа Српске“ из Бањалуке. Неке од његових пјесама преведене су на француски, македонски и мађарски језик, а објављене су у једној антологији, неколико панорама и зборника, те десетинама књижевних часописа. Добитник је књижевних награда „Стражилово“, „Српско перо“ и „Печат вароши сремскокарловачке“. Поред поезије бави се новинарством. Тренутно запослен као новинар редакције за културу Независних новина из Бањалуке. Од 2019. године члан је Удружења књижевника Републике Српске.

Биљана Миловановић-Живак

ЕКСХУМАЦИЈА

Сада, када сам вас ископала
Из срца и желуца, уопште ми не миришете
Миришљавим миром, као што очекивах
Читајући житија и јеванђеља. Песме моје,
Закопаване у масовним гробницама,
Смрдите ми као прави лешеви, као потпуно
Обични и ни по чему посебни – смртници.
Зар не би требало да будете мироточиве,
Узвишене и бесмртне, боговима блиске,
Да ме до Олимпа понесете, или барем до Авале
И да ми тело од чудотворног мира оздрави?

БЕЛЕШКА О АУТОРКИ

Биљана Миловановић-Живак (1972). Дипломирала и мастерирала на Катедри за српску књижевност и језик са општом књижевношћу на Филолошком факултету у Београду. Била је дугогодишњи уредник књижевног часописа и едиције „Браничево“. Уредник је едиције „Златна струна“ на Међународном песничком фестивалу „Смедеревска песничка јесен“. Бави се и приређивачким радом. Објавила збирке приповедака „Два дана без Марте“ (2008) и „Лосос плови узводно“ (2013), драму „Непотребни трач“ (2012), студију *The meaning of Writing in the New Century, or Will Internet Kill the Book* (*Transcultural Studies, BRILL* (2015), 40-60, *Articles and Book reviews, LEIDEN, The Netherlands* 2015), збирке песама „А где сам ја, и зашто ту?“ (2017) и „Лирско копице и баба-тетке“ (2019), „Грмљавина је дуго трајала“ (2020) и „Гробно место за ненаписане песме“, двојезично издање – избор из поезије на српском и руском језику (2020).

Добитник је десетак домаћих и међународних награда и признања за књижевни и уреднички рад, као и за рад у просвети и култури. Заступљена је у неколико монографија, страних антологија и лексикона. Превођена на енглески, француски, немачки, грчки, македонски, бугарски, руски, украјински, румунски, пољски, влашки и словеначки језик. Њене песме и приче обрађују се као део изборне лектуре савремене књижевности у средњим школама, као и на Филолошком факултету у Београду. Једна је од првих предавача креативног писања у Србији и региону.

Раде М. Шупић

ПО ИНСТРУКЦИЈАМА УМРЛИХ

Можда ће се једног дана
наш прах ујединити
у специфичан космос зрна
И украсити неке случајне пустињске дине
или кактусе

Како би сутрашњи проповедници
нове вере
Могли под нашим јединством
да сакрију своје списе

Док пролазе кроз пустиње
на коњима

и док их шибају
клеветници

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Раде М. Шупић је песник из Лазаревца, али рођен 3. 12. 2000. године. Студент је Београдске академије пословних и уметничких струковних студија. Написао је песнички првенац „Поезија коју нећете дочекати“, који је објављен, само се још не зна код кога. Тренутно пише нови рукопис, који носи назив „По инструкцијама умрлих“. Финалиста је конкурса за награду „Тимочка лира“ 2021. године. Најмлађи је финалиста 53. Фестивала поезије младих у Врбасу, а награду „Станко Симићевић“ добија на истоименом фестивалу.

Славица Јовановић

МОЈА КЊИГА НА ХИЛАНДАРУ

Отац Александар носи
моју књигу на Хиландар.
Лежи она сад на некој полици
и муве јој досађују
док слуша како се
ходочасници довикују у залеђу.
Живи по неком
византијском времену,
буди се када ми спавамо
и успављује док ми
шетамо нашом улицом.
Понекад, кад затрепери август,
као овде у Србији,
одлази кришом у Кареју
само да Светог Саву загрли.

БЕЛЕШКА О АУТОРКИ

Славица Јовановић (1972, Пожаревац). Дипломирала на Филолошком факултету у Београду на групи за српску књижевност и језик са општом књижевношћу, а потом завршила и специјалистичке студије у Новом Саду. На Филозофском факултету у Косовској Митровици одбранила мастер рад из српског језика. Ради као професор књижевности у Пожаревачкој гимназији и уредник је „Развитка“, омладинског часописа за књижевност, културу и уметност. Члан је редакције часописа „Мајдан“ као и многих струковних удружења. Пише и објављује поезију, прозу, есејистику и стручне радове у књижевној и научној периодици.

Награде: „Печат кнеза Лазара“, „Златно перо“, „Мирко Бањевић“, „Сребрно слово ћирилице“, Повеља културе града Пожареваца, Октобарска награда Општине Мало Црниће и друго.

Објављене књиге: збирке поезије: „Кошуља од љиљана“ (2006), „Љубав“ (2012), „Нешто као осмех“ (2017, у коауторству са Голубом Јашовићем), „Лирски узваница“ (2017), „Алфавет љубави“ (2020); књига есеја „Есеји од немира“ (2019), научна

монографија „Ономастика Малог Црнића“ (2020, у коауторству са проф. др Голубом Јашовићем). Приредила, у коауторству са проф. др Голубом Јашовићем, зборник научних радова о Србољубу Митићу „Небески орач“ (2021) и зборник песама „Милош Ђирков чува кућни праг“ (2021).

Председник је Друштва за српски језик и књижевност за Браничевски округ, председник је Књижевне заједнице Пожаревац. Члан је Удружења књижевника Србије.

Слободан Ристовић

ОПРОСТ

Јелени Ристовић

Свака песма
Да би опстала
Носи клицу отрова у себи
Песма се не може писати
То није ручни рад
Имати мустру за песму
Значи немати поверење у Бога
Песма је посебно исповедање
Срицање осуде
Којом сте се многим умилили
А посебно једној особи
На пример оној
Која је сведочила да сте песник
Пред њом падните ничице
Молећи је
Да вам опрости

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Слободан Ристовић (1952, Чајетина) одрастао је у Радљевоу код Уба, где је завршио основну школу. Средњу школу завршио је у Ужицу. Заступљен је у више антологија и превођен на више страних језика. Објавио је књиге песама: „Вилин точак“, „Вилине врзине“, „Љубави моја од птица“, „Кућни праг“, „Кућна гуја“, „Чувар ветрова“, „Људи од перја“, „Водићу те у Млетке“, „Чемериште“, „Моја Елета“. Добио је награду „Блажо Шћепановић“, „Јанко Туфегџић“, плакету „Паун Петронијевић“, „Хомољски пастир“, југословенску награду СС за поезију и прозу уперену против рата (1983, 1984, 1985, 1986, и 1989), награду „Кондир Косовке девојке“ и проглашен за „Песника витеза“, награду „ЗАПИС“ и Чаирска чесница, „Драган Тодоровић“ и десетини других. Пише књижевне и ликовне импресије, есеје, духовне чланке. Бави се етно филмом.

Милош Петровић

ПРЕДВОРЈЕ

Кроз огледало, само је то касни лавез,
Онај од лаких што зубом стари а не уједа.
Тешком ногом, тек колико да дрмне кавез.

Он је истину своју дао у причврст стега
Па се стазом табао од лишћа до снега,
Смењивао се, добима везивао,
Сазревао искуством, одолевао.
Па тако одољив самог себе свезао,
У наопаке окове како је од главе кренуо.

Верујем у верност по тим равнима,
Брдовити су само низали висинама,
А тло те и држи, и чека да сиђеш одозго.
Тек кад камен бели надживи јутро,
Тад те јаук неми занавек чува.
Кавез без браве, са кључем до сутра.

У предворју пробуђена пре зоре,
Спознавши истину, она одјури у заклон.
Салонске долине скрасише је пред призоре.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Милош Петровић (1986, Мајданпек). Основну школу завршио Мајданпеку, а Економско-трговинску школу у Зајечару, где и пише прве стихове и објављује их у локалним школским новинама. Основне и мастер студије Економског факултета завршава на Универзитету у Београду, у коме и данас живи и ради.

Мирослава Миљковић

БУЂЕЊЕ

Прођоше године, не дани
од задње песме моје
и стихови недопевани
почеше да траже своје

Поново тишину ноћи
ремете цврчак и пас
док себи желим помоћи
да стишам у себи глас

А то ми успети неће
док пишем осећам ја
са срцем препуним среће
душом што рађа се сва
У мени све нешто трепери
и кликће ко птица бајно
и поново рајске су двери
шкринуле за мене тајно
Опет ми досеже глава
у плави небосвод
ко некад ми мирише трава
и близак птичји ми род

БЕЛЕШКА О АУТОРКИ

Мирослава Миљковић, лекар у пензији. Има неколико објављених путописних прича и песама. Има необјављену збирку поезије и више кратких прича.

Зоран Благојевић

ЈЕСЕН ЧЕЈЕНА

Обичан цртеж.
Крхотине стакла.
Ропац.
Кајетановог побеснелог пса.
Јесен Чејена.
Предстраже.
Ум је у негвама.
Покисао.
Ветар пишти.
Кроз пробушене мехове.
Беоцуг. Бурка.
Јатаган.
Доручак на трави.
Распеће.
Улазак у харем.
Сеобе.
Поља памука.
Free Jazz.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Зоран Благојевић, дипломирани физичар у пензији. Радио у Кучеву у средњој школи као професор физике од 1984-2000. године, када је отишао у Пожаревац. Објављивао је песме у „Корацима“, збирци младих песника Крагујевца „Зраци обзорја“, у збирци коју је издао Радио Београд 2 – „Путоказ“, у збирци Дома омладине „Будо Томовић“, Титоград, завичајној збирци песника Тополе „Тихи шумори храстова“ и збирци Народне библиотеке у Горњем Милановцу. Живи у Пожаревицу и већ неколико година ради на пројекту Историја југословенске одбојке.

Есејистика

Душан Вучковић

ЋУПРИЈЕ И СЕОБЕ

Шездесет година је прошло од како је Иво Андрић постао нобеловац. Као да постоји неки виши смисао, неки суматрички синхронизитет у томе да је баш на рођендан Милоша Црњанског, шездесет седми да будемо прецизни, Андрић овенчан овим, некада престижним признањем.

Однос два највећа српска и врхунска европска писца и даље је већим делом обавијен мистеријом. Велики људи оног доба имали су своја мерила приватности. Ипак, понешто и знамо. Андрић је Црњанском упутио највећи могући комплимент – да је од свих наших књижевника само он био рођени писац, а Црњански је Андрићу врло често писао са нескривеном и великом симпатијом. У *Књизи жалости*, поводом смрти нобеловца, Црњански ће свој израз туге започети речима: „Иво Андрић је био мој пријатељ.” Ипак, у политичким кретањима Андрић је био сналажљивији, у чему му је сигурно помогао његов меланхолични темперамент, за разлику од колеричног Црњанског, вазда спремног за метафизичке, а богами и физичке обрачуне. Ваља споменути да је једном у кафани претукао Крлежу, иако га је уважавао. И то му пре треба уписати у врлине, но у мане. Андрић је, дакле, у понашању био више аполонијски, а

Црњански дионизијски тип. Међутим, у књижевности Црњански је као идеал видео Хипербореју, земљу вечног поларног Сунца, а Андрић, пак, топлу, карневалску, Гојину Шпанију. Један је живот посветио књижевном расветљавању османске Сциле, а други аустроугарске Харибде, међу које је имала да пролази коб нашег национа. Кобна амбиваленција српског бића и вечна подељеност на два табора у књижевности је, ипак, дала више богатства него штете.

Онако како су се разликовали Андрић и Црњански, разликовали су се и Пекић и Киш, али скупа чине српску књижевност највећом од Беча до Атине. Међутим, испразност културмарксистичке „елите“ створила је овде климу крајње неповољну за појаву и препознавање неке нове књижевне величине. Након одласка Андрића, Црњанског, Киша, Селенића, Ћопића и Пекића, а отишли су и Павић и Селимовић и Ћосић и Светлана Велмар-Јанковић, није нам остало пуно имена. Драгослав Михаиловић је престао да пише, Горан Петровић, Слободан Владушић и Радослав Петковић пишу изванредно, али мало. Пиштало је заслужено постао управник Народне библиотеке и надајмо се да га тај претежак терет неће од-

војити од пера на дуже време. Слободан Деспот је у иностранству; верујмо да ће писац „Меда“ бити и даље вредна пчела. А у Србију се, из Пустине, тек недавно вратио, мом духу најблискији и најдражи, Миомир Петровић, чаробњак чије време, сигуран сам, тек долази. Преостали су „неки нови клинци“, идиотизовани јевтиним наградама, лукративним левичарењем, одвратнијим и испразнијим но у доба „Идеја“ Црњанског. Мрак је све згуснутији и непро-

зирнији, искри све мање. Титана више нема, али остао је спомен на њих, који, ипак, светли у тами. Светле Андрић и Црњански сјајем непролазног канона. Зато заслужују да им се увек враћамо. Са њихових рамена боље се виде и Беч и Стамбол, и Берлин и Лондон, и Москва и Пекинг, и Вашингтон и Рим, и наш пут.

(Текст написан у јесен 2021. године
– прим. уредника)

ПУСТ(И) КАО МЕСЕЧЕВА СЕНКА

У јесен 1919. решен је био Црњански да се удвара Аници Савић. Још увек није била – Ребац. Пише јој писмо са молбом да се сретну на Калемегдану. Обоје су у средини треће деценије. Аница прихвата позив и лађом из Неоплантесе стиже у Београд. Интензивно се друже два месеца, негде до изласка из штампе „Лирике Итаке“, а у чаршији их већ виде као пар. Да ли је у та два месеца дошло до прожимања ероса два културна титана, остало је – и боље је што јесте – непознаница. Две године потом, 1921, обоје се венчавају за своје животне изабранике. Аничин избор је Хасан Ребац, политичар, Србин мухамеданац и, колико је познато, високо рангиран члан српских слободних задара. Црњански није био слободни задар. Након Хасанове смрти, Аница се из трећег покушаја убија, не желећи да живи без њега. Црњански се жени Ви-

дом Ружић, која му остаје доживотна љубав и потпора. После расанка остала су помешана осећања. Он даје тајну негативну рецензију за њену збирку песама и његово мишљење утиче да се штампа одложи за девет година. Такође, кажу да га је Стеван Раичковић једва наговорио да, ипак, у ново издање „Лирике“ уврсти и песму коју је у младости посветио Аници. Кашанин, међутим, сведочи да се о њој увек изражавао са поштовањем. Кашанин је био човек старог кова, који је знао да великани имају још већу сенку, али да их она не чини мањим. Аница, пак, за Милоша говори да би могао бити Ариел, када не би тако често желео бити Карлибан. А обоје су живели тешко и тежно. Аница је променила безброј послова, поставши тек пред крај живота професор београдског Универзитета. Њено самоубиство и ранији покушаји гичног идеала.

Тим пре што тај чин није био тек нагон, већ једна виша дужност према себи.

О злом усуду Црњанског не треба ни говорити. И његова смрт у родини, српској Итаци која то више није била, више сличи самоубиству него природној смрти. Црњански је, уколико његову смрт окарактеришемо као самоубиство намерном глађу, свој пут завршио тек „након што је испунио своју судбину.“ Или, послужимо се и у овој прилици његовим речима: „Ма... Метнуо сам тачку и готово.“ На вољени Калемегдан горди писац „Сеоба“ вратио се из гордог Албиона, као Одисеј, дванаест година након смрти своје младалачке Пенелопе. Одавно је била прах. Уз ову предисторију, можемо на дубљи начин да разумемо и осетимо његову песму „Растанак код Калемегдана“:

„Растали смо се
и сишли из града.

Као две сузе, кад напоредо кану,
са набораног лица.

На води су нас чекале лађе.
Твоја оде прва.
Моја је обилазила острва.

Седео сам погурен и црн,
пуст,
као Месечева сенка.“

Стихови зраче једним јунговским, тамним и мрачним предосећањем о њиховим будућим животима, предосећањем несвесним и дубоко затрпаном у бескрајном песку времена. Питам се: да ли заиста икада напустимо у срцу оне које смо волели? Питам се, још: да ли иза нас, ипак, у неком постоје наша најснажнија осећања? Или је после и пре – све само прах?

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Душан Вучковић рођен је 1986. године у Новом Пазару. По образовању је филозоф. Радове је објављивао у Фонду „Слободан Јовановић“.

Владимир Д. Јанковић

ОД ЉУБАВИ ДО СВЕГА И НАТРАГ

Однос човека према књизи увек је однос љубави, љубавни однос. Књига се може волети и може се не волети. Тешко је и замислити људско биће које зна да књиге постоје, а које ће према књигама бити равнодушно. Ту је ситуација јасна: или волим, или не волим.

Истина, не мора један човек целога живота имати истополан однос према књизи. Често се дешава да у једној животној фази књигу волимо, па да нам онда постане мрска, односно да је не волимо. Или, што ипак пословичније бива, кад смо мала деца, и кад књига постане синоним за школу и за морање, готово је природно да је *нећемо* волети; али онда је, опет, заволимо у једном тренутку, и схватимо да она у себи садржи и нашу *добру вољу*, наш добровољан пристанак да јој се препустимо.

Сви ми знамо и шта је моћ речи, знамо, такође и шта је немоћ речи. Постоји она фраза да је *моћ убојито оружје*, те се, некако, у народном космо-су, реч првенствено и поима као нешто опасно. Истина, има и оно *лепа реч гвоздена врата отвара*, али ту су пословицу више говориле наше прабабе и бабе; данашње бабе већ се, махом, поспрдно осмехују на тај леп исказ о лепој речи, као да припада временима кад жена без мараме везане око главе није смела ни у авлију да изађе, а камоли на сокак.

Реч, било како било, јесте и оружје, а и кључ (што може да отвори и најнеприступачнија врата, под условом да је, кључ, дакле, леп). Она јесте кључ који отвара браве, али је и онај кључ кад кажемо: да пустим још један кључ, да још једном прокључа вода. Види се, по свему, да је реч у оном делу нашег светоназора који нам је укоренењен уистину сама по себи парадигма моћи и знања. Речи су префињене као жене и хранљиве као хлеб: морамо их *бирати*, морамо их прво *испећи* па тек тад изрећи.

Према речима смо често груби, иако је свако од нас свестан да им не може ништа. Реч је, фактички, неуништива. Може се и избацити из говора, може се и снововски презрети, може се руглу извргнути – али она ће остати негде, јер реч је слободна од временских стега: за њу су прошлост, садашњост и будућност само фама која нема везе с њима, него с нама. Нама, који речи *користимо*. Још један занимљив речни синдром: ми имамо утисак да речи употребљавамо и користимо, а врло ретко неке од нас падне на памет да је реч употребила њега. Реч заиста може да *искористи* човека. И то не као зли уљез, који упада на човекову територију изнебуха, некуд са стране, него онај прави, опасни завојевач који изнутра избије из човека и *искористи* га, па и *истроши*.

Још једна синтагма која нам је свима блиска: трошити речи. *Немој, кажу, на њега да трошиш речи.* Интересантно, овај израз употребљава се у противуречним контекстима. Некад се то каже зато што је тај на кога се, је ли, троше речи толико бесловесан или толико духовно бедан да ни једне једине речи није достојан. Понекад се исто то, међутим, каже и за некога кога високо поштујемо, који је мање-више познат свима, па се онда убаци та изанђала флоскула: *уосталом, о њему/њој не треба трошити речи.*

Браћамо се књизи. Уз пса и коња, књига је, барем у умерено-континенталној и континенталној климатској зони, једина која је стекла врлудава епитет *најбољег човековог пријатеља.* Не знам да ли су, рецимо, и наша браћа и сестре из Лапоније спремни да у пробрани круг најбољих пријатеља уврсте књигу, као што је њима ирвас, зацело, ближи од коња. Али за књигу се то често говори: да је најбољи човеков пријатељ. У народу, пак, одвајкада тиња и доза суровог опреза, та мисао хиљаду пута исказана, у разним варијацијама: *ма пусти га, тај се ухватио књиге па му ударило у главу, и ето сад није ни за шта.*

Књига је, колико год постојана била, увек на мети предрасуда. То је чудо једно. Чак и данас, када књига има више него икад, књизи се, некако, не да да мирно следи свој ток. Иако смо сви већ дуго свесни да долази време када ће књиге од хартије постати оно што су својевремено постали записи на пергаменту или, још раније, записи на каменим таблама – ни дан-данас књига у

електронском формату није изборила једнак третман као књига од папира/картона. Како? Па тако. Зашто? То је тек тешко питање.

У епохи која није почела јуче, макар још била млада, књига као физички предмет масовно се напушта, и то не само од младих и најмлађих генерација, већ то чине и старији. Електронски формат наметнуо се као идеалан за очување књижевне баштине. Но управо они који нон-стоп висе на компјутерима и мобилним телефонима са највише се презира односе према електронским издањима. *Шта ти је то, брате, дај то лепо да се одштампа па да држим књигу у руци.*

Ове календарске 2021. године имао сам прилике на сопственој кожи, односно на кожи својих књига, да осетим ту неку, опет, нову неправду, где се управо покондирени *модернисти* подсмевају модерном.

У јануару ове године изашла ми је књига кратких прича и есеја, која је, уосталом, доступна на интернету. Регуларно електронско издање, *регистровано*, што кажу моји Сталаћани за оне који ступају у брак, па прво оду у цркву на право венчање, а онда се *региструју* у месној канцеларији или општини. Е, књига је, дакле, изашла, али кад те неко пита: како та књига може да се набави, а ти кажеш: па тако и тако, ту се поручи, бла-бла, и добијеш је, они кажу: аааа, па то није књига, ниси, оно, одштампао?

У августу ми је, међутим, изашла књига песама, одштампана уредно, у за поезију врло пристојном тиражу. Онда те, наједном, сви третирају као оз-

биљног аутора. Имаш нешто опипљиво у руци. Није њима стало до читања уопште, највероватније, а свакако им није стало до читања баш твојих радова. И тај пристојан тираж збирке поезије десетоструко је, па и двадесетоструко мањи од броја прегледа и броја људи који су преузели ону електронску књигу кратких прича. Са електронском књигом прича стигао сам до, отприлике, петнаестак хиљада људи. Са *правом* књигом песама стићи ћу до њих неколико стотина. Али тај *трошак* (о трошењу речи већ је било речи, а сад помињемо и трошење новца на штампу) повлачи са собом одређене, дакле, повластице за аутора, то јест да ће га околина гледати с више поштовања. Јер људима није стало

до читања, него до престижа. И до нечег *опипљивог*.

У том неомеђеном простору између речи и књиге, између старог и новог – човек који се бави читањем и писањем има право на жељу и вољу да сачува свој свет. Да сачува свог пса, ирваса или коња који шушти у руци или светлуца на екрану. Безброј су пута врли апокалиптичари најављивали крај свега што је лепо, па је тако најављиван и крај поезије, и крај романа, и крај књижевности, и крај издаваштва.

Нема краја. У томе је проблем. Треба се борити и треба волети унедоглед. То је оно што реч и књига јесу, а чиме и започесмо овај запис: љубав.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Владимир Д. Јанковић, песник, есејиста и књижевни преводилац, рођен је у Београду, 16. октобра 1968. године.

Објавио је пет књига поезије: „Песме“, „Дрскост“, „Одбрана Данајаца“, „Даг“ и „Света Јелена“, и књигу есеја и кратких прича „Београд за упућене“.

Аутор је више од седам стотина песама, есеја, кратких прича и записа објављених у новинама, периодици и на интернету. Заступљен је у више антологија. Сам своју поезију препевава на енглески језик. Редовно објављује у „Политикином“ Културном додатку, у додатку POP & Kultura дневног листа „Блиц“, а пише и за дневник „Данас“ и за портал ОКО магазина Радио-телевизије Србије.

Преводи с француског и са енглеског језика, а пажњу најшире читалачке јавности привукао је преводима дела Мишела Уелбека, Ијана Макјуана, Фредерика Бегбедеа, Хилари Мантел, Лејле Слимани, Т. Корагесана Бојла, Мишела Турнијеа, Виржини Депент, Џозефа О’Конора... Добитник је престижне књижевнопреводилачке награде „Бранко Јелић“. Члан је Управе и, од 2018. године, потпредседник Удружења књижевних преводилаца Србије.

Добитник престижних књижевно-преводилачких награда „Бранко Јелић“ и „Милош Н. Ђурић“, као и Награде града Београда „Деспот Стефан Лазаревић“ у области књижевности и преводног стваралаштва у 2021. години.

Владимир Петровић

НА ПЕПЕЛУ БИБЛИОТЕКЕ

(приказ књиге „Кућа несагоривих речи“ Дејана Ристића,
ИК Византија, Београд, 2019)

„Кад би људи умели да сачувају своје знање о свету, кад би могли да га уклешу у стену, у кристале, у дијамант, и да га на тај начин преносе својим наследницима, можда би свет изгледао сасвим другачије. Шта можемо с тако крхком грађом као што је папир? Каква нам је корист од писања књига!“, пише Олга Токарчук у „Књигама Јаковљевим“ и на најбољи начин представља непостојаност људске жеље за очувањем знања у сусрету са скоро неумитним уништењем које, такође, долази од људске руке. Ако пажљиво пратимо историју наше цивилизације, чување и уништавање књига готово увек иду руку под руку. Тако први кинески цар Ђин Ши Хуанг 213. године пре нове ере поред цензуре сваког мишљења које се противило његовој владавини, наређује и уништавање свих књига, изузев ретких изузетака. Како му то, изгледа, није било довољно, он наређује и погубљење 460 мудраца, који су, по предању, живи сахрањени. Путем првог кинеског цара полазе све цивилизације. И то готово без изузетака. Римски императори уништавају богате библиотеке: тако, рецимо, цар Јовијан, увређен погрдним графитима који су га дочекали на антиохијским

улицама, наређује спаљивање чувене антиохијске библиотеке. Не разликује се ни хришћанство. Теофил Александријски наређује уништење библиотеке Серапеума у Александрији. Крсташи уништавају чувену цариградску библиотеку 1204. године. Хенри XIII разара манастирске библиотеке после раскида са Римом. Конквистадори уништавају бројне мајанске списе после освајања Јужне Америке. Исти случај је и са исламом. Током османских освајања уништене су бројне библиотеке, укључујући и чувену библиотеку филозофа и научника Авицене. Ако мислите да је модерно доба донело промену, грдно ћете се преварити. За то је довољно присетити се потпуног уништења Конгресне библиотеке у Вашингтону од стране британских војних снага. Војници Уније су током америчког грађанског рата уништили библиотеку у Алабами. Британци током колонијалних освајања спаљују бурманску краљевску библиотеку. Први светски рат доноси потпуно уништење белгијске библиотеке у Лувену од стране немачких окупационих снага. Библиотеке нису поштеђене ни у шпанском грађанском рату. О спаљивању књига у нацистичкој Немачкој

излишно је говорити. Само што ни то изгледа није опаметило људски род. У либанском грађанском рату потпуно је уништена богата бејрутска библиотека. Црвени Кмери уништавају библиотеку у Камбоџи. Трупe Индире Ганди пале библиотеку Сика. Током грађанског рата у Босни уништена је сарајевска библиотека. Ова ужасна историја непoјмљивог варварства, поменута само у кратким цртама, незамислива је без приче о шестоаприлском страдању београдске Народне библиотеке. Ту причу је изузетно исписао Дејан Ристић.

Пратећи историју Народне библиотеке Србије од оснивања 1838. па све до њеног уништења 1941. године, Дејан Ристић ствара четири поглавља ове књиге. У првом делу под називом „Археологија сећања“ дат је опширни историјат настанка библиотеке, прикупљања књига, првих законских прописа и прича о селидбама библиотеке. „Зграда на шанцу“, други део књиге, прати коначно добијање зграде за библиотеку на Косанчићевом венцу. „Раздобље отежаног рада и развоја“ нам представља међуратне године и покушаје неколико управника да унапреде положај библиотеке, док нас последњи део „Метите у подруме, збрините како знате“ води до трагичног шестог априла, описа уништења библиотеке од стране нациста.

Труд Дејана Ристића да у потпуности осветли историју Народне библиотеке у овој књизи заслужује истинско дивљење. Исцрпно коришћење архивске грађе – пре свега државних наредби, прописа, службених преписки, ме-

моарских записа, новинских чланака, али и бројних сведочења савременика – видљиво је на свакој страници. Што је за читаоце најбитније, исцрпна грађа је задобила сјајну систематизацију и представљање. Дејан Ристић нам је у књизи „Кућа несагоривих речи“ дао и низ сјајних сведочења о нашој културној историји. Такво је, рецимо, одбијање управника библиотеке Јована Н. Томића да књиге из библиотеке позајми краљу Петру под образложењем: „Ваше величанство, Закон предвиђа и прописује да се такве ствари [књиге] могу дати само академијама и библиотекама под државним надзором у земљи и на страни, а пошто Ваше величанство није ни академија ни библиотека, ни у земљи ни на страни, [књиге] не може добити.“

Дејан Ристић, српски историчар, архивиста и преводилац, рођен је у Београду. После завршених студија историје посвећује се научном раду. Аутор је бројних научних радова и књига о ратним меморијалима, историји српске дипломатије, Холокаусту и културној историји. Објавио је и две научно-популарне књиге које се баве митовима и заблудама српске историје, као и једну која се тиче историје света. Обављао је дужност управника Народне библиотеке Србије, а тренутно је директор Музеја жртава геноцида. Аутор је бројних музејских поставки и изложби.

О кривици за уништење Народне библиотеке чини се да је излишно говорити. Њу сноси нацистичка врхушка, одговорна за варварско бомбардовање Београда 1941. године. Нажалост, одговорност за то добрим делом сноси

и тадашња државна администрација. Пратећи историју Народне библиотеке, Дејан Ристић нам доноси примере непојмљиве бахатости, ужасне игнорантности државе према свом културном благу. Ево само пар чињеница. После Првог светског рата библиотека нема где да се смести, Капетан Мишино здање у ком је библиотека била пре рата готово је уништено. Иако је библиотека требало да добије зграду Старог двора на коришћење, у њу се усељава „кавана и ресторан за народне посланике“. Овде се, изгледа, одувек знало шта је битније. Али ни ту није крај. Десетине молби неколико управника Народне библиотеке у међуратном периоду да се изгради наменска зграда за библиотеку која ће моћи да поднесе евентуалне катастрофе – пробајте само да замислите да је таква зграда подигнута и да је благо Народне библиотеке тако спасено – листом су одбачене. Није ни чудо. Тадашњи министар просвете, познат по надимку Божа Кундак, имао је паметнија посла: обрачуна са политичким неистомиш-

љеницима. Да се не прича тек о апсолутној небризи за културно благо пред саму шестоаприлску трагедију. „Метите у подруме, збрините како знате“, наредба је министра просвете како да се сачува непроцењиво културно благо. О томе да је три дана библиотека горела – да, три дана – а да нико, чак ни особље библиотеке, није покушао да било шта учини, излишно је говорити. Све ово је допринело да зграда библиотеке и преко 350.000 публикација, драгоцених и потпуно ненадокнадивих, заувек нестану. Народна библиотека се тако уписала у неславни списак уништених библиотека. Колико због непојмљивог варварства нацистичких злочинаца, ништа мање и због игнорантског односа оних који су се о том благу „бринули“. Причу о тој ужасној трагедији, подједнако и о ономе што јој је претходило, силном раду усамљених прегалаца, истинских великана који су библиотеку подигли и деценијама је чували, што никако не сме да се заборави, доноси нам Дејан Ристић у овој изузетној књизи.

ПИСАЦ И БИБЛИОТЕКА

(приказ књиге „Писац у свом рају“ Анхела Естебана,
превела: Весна Видаковић, Дерета, Београд, 2016)

Очекивати да се буде озбиљан у неозбиљном свету крајње је неозбиљна ствар. Поготово кад се види како се приступа озбиљним темама. Код доброг дела популације, рачунајући ту и оне који себе сматрају за паметне људе,

основна аргументација у било каквој расправи, и не само њој, лични је суд. Да је среће, он би био плод дубоких унутрашњих преживљавања сједињених са објективном анализом, али не, тај лични суд је готово увек емотивни

афекат. Најпростије и најједноставније, оно што ћете чути безброј пута: свиђа ми се или не. Суштински, и то је легитимно, али проблем наступа када се иза тог свиђања или несвиђања не налази ништа. Напросто, добар део људи није у стању да открије корен својих естетских, политичких или животних судова. А опет, осуђен је да целог свог живота бира или размишља.

Овај мало већи увод је био потребан да би се могло рашчланити једно велико питање које се већ годинама покреће. Реч је о смрти књига. Тачније, смрти књиге у штампаном облику. То питање је присутно још од почетка информатичке револуције, а зенит је досегло у пређашњим годинама у којима је антиципирана смрт књиге. Аргументација је наизглед рационална. Превасходно је то штедња енергије и простора, исто тако и заштита животне средине. У међувремену су се појавили и специјализовани електронски уређаји за читање, али на срећу, књига је, барем засад, ипак преживела. Ако некога упитате зашто је то тако, враћамо се опет на почетак текста, то је због емотивне привржености књигама у штампаној форми. Људи воле њихов мирис, облик... Али, то је само један аспект, суштински небитан. Оно што је важно је да је књига савршени изум. Као што је, рецимо, нож или точак. Можете, наравно, направити оне мултипрактик швајцарске сетове ножева, али у сваком домаћинству ће и даље стајати обичан нож за сечење хлеба, јер је због свог савршенства незамењив. Иста ситуација је и са књигама. Ма колико се развијали електронски уређаји,

оне ће ипак опстати. На првом месту, књига нам пружа могућност потпуне усредсређености на текст и одвојености од спољног света, електронски уређаји и поред свих својих врлина гутају концентрацију и имају невероватну дистракцијску моћ. Исто тако, књига је и даље најбољи начин чувања текстова. Развој технике непрестано мења начин складиштења података (сећате ли се флопи-дискера и компакт-дискера?), па они услед протока времена постају неупотребљиви и неминовно нестају. Рачунајте и изузетно битну чињеницу, ми смо део Маклуанове Гутенбергове галаксије, а да се то промени, потребно је много времена. Причу о знаменитој „Гутенберговој деци“, чуварима књишке визије света доноси нам Анхел Естебан.

У књизи „Писац у свом рају“ испричана је повест о тридесет великих писаца који су били библиотекари. Прича почиње од најпознатијег писца-библиотекара Борхеса, одлазећи све дубље у прошлост. Тако сазнајемо каква је била библиотечка мисија великог Гетеа и чувене браће Грим. Пред нама су портрети просветитеља којима је рад у библиотеци био идеална прилика за примену идеја о народном бољитку и описмењавању (Глорија Фуертес, Хосе Васконселос). Ту су, наравно, и ствараоци за које је рад у библиотеци био начин за преживљавање (као што су Пруст или Казанова), али исто тако и плод случаја (Солжењицин и Музил).

Највећа вредност ове књиге је у ненадмашној ерудицији аутора, али и у начину на која се она преноси. Анхел

Естебан саставља сјајне портрете писаца библиотекара, фокус је, разуме се, на њиховој библиотечкој делатности, али се не заобилази ни њихов живот и прилике које су их одвеле у библиотеке. Крцата бројним биографским, историјским, књижевно-теоријским, ништа мање и социолошким подацима, књига „Писац у свом рају“ драгоцени је извор о животу великих писаца, подједнако и о историјском развоју и значају књига и библиотека.

Анхел Естебан је рођен у Сарагоси. Завршава студије шпанског језика, на којима је и докторирао. Предаје књижевност на Универзитету у Монтклеру (САД), као и америчку књижевност на Универзитету у Гренади. Гостујући је професор на неколико универзитета широм света. Објавио је педесет књига, као и преко двеста научних радова, најчешће о шпанској уметности и литератури. Његова студија о латиноамеричком књижевном буму „Од Габа до Марија“ (на српском је објавила „Дерета“) сматра се за једно од најбољих дела о овој теми. Анхел Естебан је освојио низ признања за свој књижевно-теоријски рад, а његова дела су преведена на десетине језика.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Владимир Петровић (1989), приповедач, новинар, графички дизајнер и књижевни критичар. Објавио је мноштво чланака у периодици, неколико књижевно-теоријских огледа и историјских студија. Приче су му објављиване у неколико зборника и антологија. Недавно му је објављена и прва збирка прича „Како постаје оно што смо постали“ (Академска књига, Нови Сад, 2022).

Оснивач је интернет-странице „Читаоница“ (www.onlinecitaonica.wordpress.com) на којој објављује приказе књижевних дела и публицистике. Живи у Београду.

др Јелена Анђелковић Грашар

**„ЗЛАТНО РУНО У ДОЛИНИ ПЕКА.
ЗАВИЧАЈНА ИСТОРИЈА“
КЊИГА – УМЕТНИЧКО ДЕЛО ПЕТРА АНЂЕЛКОВИЋА¹**

У савременој књижевности није необично о књигама и литератури уопште говорити као уметничким делима (Cianciolo 1982, 259-264, 295). Није неуобичајено видети примењен савремени дизајн, који одређену књигу заиста може сврстати међу ремек дела графике књиге или чак књиге сматрати новим медијумом за развој уметности (Salamony, Thomas and Thomas 2012). Ипак, у свакој од перцепција књиге као уметничког дела, аутори делују индивидуално, одвојено – писано и ликовно. Чак и стари калиграфи и илуминатори средњовековних рукописа, нису били аутори самога текста (*cf.* Keene 2019; Оташевић, Ракић, Шпадијер 2016). Исто тако, познато је да су одувек иконописци и дуборесци деловали одвојено приликом стварања иконостаса, што у случају Петра Анђелковића, уметника из Кучева, није био случај. Руком је изрезбарио све мотиве у дрвету и осликао све иконе, строго држећи се канона. То је био први пут да је један човек направио иконостас у целисти, као знак Божанске промисли – баш како се на уметнички таленат и чин некада и гледало (Св. Августин, Псеудо-Дионисије Ареопagit), јер исти није био наруџбина неке цркве.

Због тога и не може да изненади чињеница да књига – уметничко дело долази као производ истих руку и истог ума.

Представити рукописану и илуминирану књигу, чији садржај осликава свеукупну прегледну историју звишког краја усред постмодерног глобалистички оријентисаног света, могло би се сматрати у најмању руку ретроградним. У савременој уметности, култури и животу уопште, за мало шта се може рећи да је урађено први пут, осим примене технологије у свим сферама људског постојања. Технолошка револуција, осим што је довела до напретка и бољитка понајвише у науци, у животе људи увела је појам „инстант“. „Инстант“ кафа, храна, плаћања, познанства, изглед, списак се сам надопуњује свакодневно. Савремени човек „у потрази за изгубљеним временом“ (Пруст (1913-1927)), поштујући технократију постаје безличан, што чак и није антоним оригиналности, која се у средњем веку сматрала немогућом у уметности.

Парадоксално, базирана на традицији средњег века и истраживању локалне историје, која је калиграфски исткана на платну, књига Петра Анђелковића „Златно руно у долини Пека.

Завичајна историја“ усред технолошког напретка и почетка ере вештачке интелигенције, сагледава се као оригинал. Постојање нечег оригиналног у оваквом друштву и времену није немогуће, ако знамо да су средњовековна уметничка дела, по мишљењу научника, лишена оригиналности, због ауторитета цркве и њене контроле садржаја, па чак и стила (cf. Duignan 2011, 10). Јасно је на први поглед да књига – уметничко дело о којем је овде реч, не поштује никакве постмодернистичко-технолошке ауторитете.

Петар Анђелковић је све, само не „инстант“. Нема ни имиџ, ни паметни телефон, ни лап-топ. Има слике и иконе, бритак ум, којим обликује своју уметност и трешњев топ, из којег пуцњем отвара своје изложбе. Сликара, скулптор, иконописац, дуборезац, мозаичар, уметник који подсећа да је ренесансни дух уметника ванвременска категорија. Први пут овај човек великог умећа, у малој средини у једном делу је отелотворио уметност у исконском смислу, спојивши производ ума – своје знање и умешност – своје умеће стварања. Пред савременом публиком појавила се рукописана, сликарски илустрована књига, која нам представља детаљно и из прве руке испричану историју завичаја овог уметника.

Завичајна историја Петра Анђелковића представља парадигму и у исто време врхунац уметничке каријере овог специфичног уметника. Књига је писана по узору на средњовековне манускрипте, те је импрегнирано платно на којем је писано и сликано при-

премљено на такав начин да сличи пергаменту. Ова капитална књига не само да је велико дело по самој тежини од 14 килограма, стотину руком, калиграфски писаних страна, са више од три стотине оригиналних, сликаних илустрација, већ и по томе што је у њој сублимирано деценијама грађено знање о историји печког предела и Звижда. Ово знање Петар је сакупљао и таложио у бележницама, обилазећи терен, са жаром некадашњих старинара. И управо највећи квалитет овога дела налази се у томе што оно представља аутентично искуство познавања и препознавања материјала, сачуваних објеката, локалитета, те сведочанстава људи од којих је Петар сазнавао пропратне легенде и митове сваког од места понаособ. Упркос постојаности локалитета и материјала, живе присутности мита и легенде у овом крају, много тога до данас остајало је недоречено. Ово би се могло упоредити са каменичићима спремљеним за мозаик, међу којима има скупоцених азура и злата, али без визије мозаичара који их може укомпоновати у смислену целину, они ипак остају само каменчићи без дубљег значаја. Тако је Краку лу Јордан по први пут добио ликовну реконструкцију, изгубљена римска камеја из Кучајне свој уметнички карактер, манастир из Дајше давно изгубљени изглед. Уметничка визија Петра Анђелковића изнедрила је књигу вредну најдубљег поштовања, јер је он за све нас отелотворио у искрицама сачувано сећање на културну баштину Звижда и Пека, и у име свих нас сачувао од забораваш нашу историју, наслеђе наших предака.

У ери дигитализације, свака одштампана књига могла би се сматрати својеврсним уметничким делом. Подухват је одржати корак писане речи у штампаном и дигиталном формату (нарочито оних са смисленим садржајем). На такво стање ствари, књига чије ауторство подразумева текст, калиграфско рукописање, сликање и цртање илустрација, ликовно обликовање унутрашњости и корица рељефним перфорацијама и самородним златом из Пека, морала би се сматрати за најоригиналније уметничко дело, и то је најмање како би се морала дефинисати. Оно што је посебан квалитет ове књиге је то што се она не налази у некој приватној збирци или библиотеци, већ у Кучеву – малом граду, који је имао ту част да буде главни лик ове књиге – ремек дела.

¹ Рукопис представља допуњени приказ књиге, објављен као њен интегрални део, у: Анђелковић 2020, 148-149.

ЛИТЕРАТУРА:

Анђелковић, П., Златно руно у долини Пека. Завичајна историја, Центар за културу „Вељко Дугошевић“, Општина Кучево, Кучево 2020 (електронско издање).

Augustine. *Confessions*. Translated by Henry Chadwick. Oxford; New York: Oxford University Press, 1991.

Cianciolo, P.J., Responding to Literature as a Work of Art—An Aesthetic Literary Experience, *Language Arts*, Vol. 59, No. 3, Arts, 1982, 259-264, 295.

Duignan, B., *Medieval Philosophy from 500 to 1500 CE*, Britannica Educational Publishing, New York 2011.

Keene, B.C., *Toward a Global Middle Ages: Encountering the World through Illuminated Manuscripts*, Getty Publications, Los Angeles 2019.

Оташевић, Д., Ракић, З., Шпадијер, И., *Свет српске рукописне књиге (XII-XVII век)*, САНУ, Београд 2016.

Roem, P., Roques, R., Pelikan, J., LeClercq, J., Froehlich, K., *Pseudo-Dionysius the Areopagite the Complete Works* (Trans.) Luibheid, C., Paulist Press, New Jersey 1987.

Roem, P., *Pseudo-Dionysius: A Commentary on the Texts and an Introduction to their Influence*, Oxford University Press, New York 1993.

Salamony, S., Thomas, P., Thomas, D., *1,000 Artists' Books: Exploring the Book as Art*, Quarry Books, Beverly MA 2012.

БЕЛЕШКА О АУТОРКИ

Др Јелена Анђелковић Грашар запослена је у Археолошком институту од 2011. године, од 2017. у звању научни сарадник. Докторирала је на одсеку Историја уметности на Филозофском факултету са тезом под називом: „Слика жене у визуелној култури ране Византије на простору централног Балкана.“ Истраживања др Анђелковић Грашар обухватају визуелну културу антике, касне антике и ране Византије, женску историју, родне студије, као и презентацију, интерпретацију и популаризацију културног наслеђа. Члан је редакција часописа „Старинар“ и посебних издања Археолошког института као секретар редакције. До сада је објавила 40 научних радова на српском или енглеском језику, као аутор или коаутор и два приказа. Уредница је две монографије, у којима је уједно аутор поглавља, а такође је ауторка/коауторка две монографије. Део је мултидисциплинарног Виминацијумског тима који је између осталог учествовао у настајању и развоју Археолошког парка Виминацијум, као и интернационалне изложбе *Itinerarium Romanum Serbiae and Viminacium*.

Маријана Јелисавчић

ПОРТРЕТ УМЕТНИКА НА ДВОЛИСНИЦИ: ИВАН ГАЛЕБ И КИР АНГЕЛОС

Били им животи попут утиснутих трагова железа или испуњени тоновима који су волшебно погађали жуђену емоцију, уметници су готово увек сматрани посебном врстом људи – ако не по добру, а оно по злу. Стављајући у опозицију једног дрводељу из четрнаестог века и музичара из двадесетог, покушаћемо да одгонетнемо „јесу ли сви уметници овакве хуље?“ (Пекић 1988: 21).

Одговарајући на ово питање, Кир Ангелос показује да поседује свест о својој величини, даје негативан одговор и додаје да су само веома велики уметници такви. Болнички запис Ивана Галеба који настаје шест столећа касније негира Кир Ангелоса. Он наводи да се свет прозлио, и да „поезију сви пишу“, јер је уметност на дохват свакоме – „јефтина ствар, прва жељица и почетна амбицијица сваке интелектуалне каћиперке, сваког уметничког помодарца“ (Десница 1981: 168). За почетак, пише и он, неуспели виолиниста, прекраћујући болесничке дане, и ми до краја приповести постајемо свесни да је успешнији у томе него у бираном животном позиву. Из приповедачевих аутореференцијалних исказа сазнајемо да собом као писцем није задовољан

(страшно неук, девичански неук), о себи као виолинисти мало пише, али нам оставља драгоцене записе о својим контемплативним отискивањима у срж уметности. Тако сазнајемо да би писао књиге у којима се ништа не дешава, да луксузом сматра поседовање знања која су „фазонирана и обликована баш онако како твој мозак треба и како може да их прими“ (Десница 1981: 169), као и то да се човечанство грози *фризерских* романа са срећним крајем. Иван Галеб се одувек окруживао уметношћу и иако је мало суделовао у њеном стварању кроз свирање, пред финално осећање преплављености сунцем оставио је праву ризницу мисли о *најнаивнијој* и *најпрепреденијој* од људских *дјелатности*, учествујући тако у њеној афирмацији и промовишући себе као уметника (мада наводи да се код њега писање зачело као појава која прати сенилност). Пишући о онима који су по његовом мишљењу истински врхунски уметници, као основне квалификативе наводи симбиозу великог ума, великог духа и великог талента, као и способност да тај мозаик функционише а да не уништи дело. Један од адресата коме је упућен овај божански дар је Кир Ангелос, јунак Пекићеве приче „Мегалос масторас“.

За разлику од Ивана Галеба, који је посматрач света (и кога, као у Дисовој песми, походи оно чега више нема), Кир Ангелос активно учествује у свом усавршавању, градећи таленат и име сваким направљеним делом. Та наградња кулминира израдом фамозне столице, која у њему буди посесивног власника пробуђене свести да пред њим неодојиви, монструозно-величанствени део њега, како би један савремени уметник рекао – добијена партија против муза и харпија, и који, као и мајстор, бира да га то спасе и убије у исто време. Од болесног виолинисте Кир Ангелоса разликује га и схватање коначности једног уметника: Галеб тврди да тек неуспех крунише и заокружује дело човека, а мајстор је своју потврду спознао у једном другом неуспеху – у оном да устане са столице – своје највеће мајсторије, што је дело и афирмисало као оно најбоље, животно (да је Кир столицу *извајао* раније, могли бисмо рећи и *животодавно*, али свакако – и мајстор је потврдио, да је након последњег потеза светогрђе узети длето у руке).

Велики мајстор рукотворина у дрвету постао је највећи када је упркос бесном вртлогу црне (плаве) смрти, успео да се оствари као уметник. Док је куга косила све око њега, мисао о столицу којој мора помоћи да изађе из дрвета, гонила је мајстора да одолева све јачим налетима стихије. А то иде у прилог стиху Бранимира Штулића да нас уметност чини јачима него што претпостављамо (в. Штулић 1998: 118). Као иницијална из Пекићевог венца приповедака које све заједно чине један *Нови*

Јерусалим, ова прича нам говори о творачким патњама једног човека чије име подсећа на анђела, чији занат подсећа на Христов, а који је такмац Богу лично у обликовању *ilikona*, божје грађе. У смутна времена безвлашћа, по наруџбини мистериозног путника, он деље столицу каква до тада није направљена и бори се са савешћу – *проклетством свих уметника*. Она мајстору намеће неизбежно питање о уметнику (јер и господин у црном се афирмише као такав), чије ће власништво наизглед обична столица постати. „Умјетност и жртва. Вјечити бином, у његовим бесконачним односима и омјерима“ (Десница 1981: 305), каже Десничин Галеб. Тренутак Кир Ангелосове одлуке је онај који и Галеб препознаје као онај тренутак када уметник мрзи свој позив, јер то је његово *све*, оно око чега се и труди и ломи. Два Пекићева уметника су антиподи, али као две стране једне медаље – један изразито позитивно осликан, док је други у сенкама. Касније, симпатије читалаца ће добити преварени путник, науштрб оних које су гајене према Кир Ангелосу – а који има исте мере као путник у црном – због преваре коју је извршио.

Никола Милошевић је писао о томе шта нас тера да волимо јунака и када није савршен – то су његови ломови, труд и изузетна борба са собом (односно против себе) да би донео битну одлуку. А када се та одлука крши са неким кодексом, можемо је приписати стању у ком се особа налази (болест, расстројство итд.), али овде је приписујемо фигури уметника, са задршком да

је ипак највећи у свом послу, жива легенда грчке резбарске уметности. Већина људи не нађе никада сатисфакцију у животу, а он је од Бога изборио столицу коју је стопио са својим телом. „Лечила је савршенством“ (Пекић 1988: 58), са олакшањем је констатовао умирући уметник, који је претходно у грозници претрпео агонију мисли о промашају неделотворне столице. Знојем, крвљу и гнојем се плаћа овакав дар који је мајстор успео да направи у борби са силама немерљивим.

Иако се у много чему не би сложио са Кир Ангелосом, Иван Галеб би са респектом поздравио његову смрт у рукама природе, ремек-дела које га је пригрлило и начинило камелеоном у својим рукама, далеко од Астапова.

ЛИТЕРАТУРА:

Десница, В (1981). Владан Десница. *Прољећа Ивана Галеба*. Београд: Просвета – Нолит – Завод за уџбенике и наставна средства.

Пекић, Г. (1988). Борислав Пекић. *Нови Јерусалим: готска хроника*. Београд: Нолит.

Штулић, Б. (1998). Бранимир Штулић Johnny, *Немам више ни с ким, а ни против кога*. Прир. Младен Радишић. Суботица: Хероина.

БЕЛЕШКА О АУТОРКИ

Маријана Јелисавчић (1992, Ужице). *Живи на релацији Перућац – Нови Сад*. Основне и мастер академске студије српске књижевности завршила на Филозофском факултету у Новом Саду, где је 2016. године одбранила мастер рад на тему „Елементи хорор фантастике у роману српског предромантизма“, за који је одликована Бранковом наградом Матице српске. Добитница је годишње награде Филозофског факултета у Новом Саду за најбољег младог истраживача из области хуманистичких наука за 2020. годину. Тренутно је на докторским студијама српске књижевности у Новом Саду. Учествовала на више домаћих и међународних скупова. Са Миленом Зорић транскрибовала је и приредила роман Јована Чокрљана „Огледало добродетељи и верности или жалосна прикљученија Драгољуба и Љубице“ из 1829. године (издавач: Матица српска, 2020. године). Заједно са Велимиром Младеновићем приредила је темат о Лују Арагону у часопису „Свеске“ (2017). Члан је Матице српске од маја 2017, а члан сарадник од јуна 2020. Радове објављује у периодичи. Активно пише за онлајн часопис КУЛТ. Области интересовања: хорор, фантастика, хорор фантастика, српска књижевност 19. века, филм.

Др Марко С. Васић

КЊИЖЕВНА ДЕЛА КОЈА СУ ИНСПИРИСАЛА Ц. Р. Р. ТОЛКИНА

Пословица каже: „Да би писца посве разумео, мораш да прочиташ његове књиге“. Ова се тврдња не ограничава само на читање књига које је он написао, већ треба оквир проширити и на литературу коју је сâм писац волео да чита и књиге које је сакупљао и похрањивао у властитој библиотеци. Тек тада постају јасне и препознатљиве и његове литерарне инспирације које је уткао у своја дела, и онда се може стећи свеобухватан утисак о пишчевим културолошким и књижевним светоназорима који су, како би Том Шипи рекао, „неопходно духовно покућство“ (Cilli, 2019: 14). Управо је Шипи, један од најзначајнијих проучавалаца животописа професора англосаксонског језика и творца Средње земље Џона Роналда Руела Толкина, имао привилегију да о овој теми дискутује у предговору књиге Оронза Силија *Толкинова библиотека – списак са напоменама (Tolkien’s Library – An Annotated Checklist, 2019)*. Аутор је побројао и објаснио тачно 2599 наслова које је Толкин поседовао у својој библиотеци, и тај број не укључује и књиге које је он објављивао.

Циљ овога чланка јесте да се издвоје наслови који су највише утицали на Толкиново писање, почев од књига за

децу, преко средњовековне и сакралне/ митолошке, до савремене литературе коју је мање волео а често добијао да прочита и оцени.

Захваљујући мајци Мејбел, Роналд је већ са четири године научио да чита и није се одвајао од наслова за децу који су у то доба били популарни (Garth, 2003: 13). Био је одушевљен књигама енглеског математичара Чарлса Доцсона, тј. Луиса Керола – *Алиса у Земљи чуда (Alice’s Adventures in Wonderland, 1865)* и *Алиса у Свету с оне стране огледала (Through the Looking Glass and What Alice Found There, 1872)*, са илустрацијама Џона Тенијела (Carpenter, 1977: 23; Garth, 2003: 13), и приповетком *Силви и Бруно (Sylvie and Bruno, 1889)* (Scull & Hammond, 2017: 209), мада је касније изјавио да није прижељкивао да и лично учествује у тим сновиђајним Алисиним авантурама (Tolkien, 1964: 29). Уочљиву сатиричну ноту, карактеристичну за Керолова дела, као и склоност ка апсурду, Толкин је касније применио у својој причи *Фармер Гил од Хама (Farmer Giles of Ham, 1949)*, али и инспирисаност бићима из *Алисе у Свету с оне стране огледала*, попут коњских мува и вилин-коњица (која су заиста имала тело коња и крила инсеката и била ма-

лена) да слична таква опише у својој песми *Лутање (Errantry)* у оквиру збирке песама *Авантуре Тома Бомбадила (The Adventures Of Tom Bombadil, 1962)*, као и да му је инспирација за *мачолике муве и стаклене бубе* што су им вилице попут замки за медведе из његове приче *Роверандом (Roverandom, 1997)* дошла од сличних таквих *бичоликих вилин-коњица и хлебокрилих лептира* из Керолове приче *Силви и Бруно*.

Још више је био опчињен књигама шкотског аутора Џорџа Мекдоналда *Принцеза и гоблин (The Princess and the Goblin, 1872)* и *Принцеза и Курди (The Princess and Curdie, 1883)*, чија је радња била смештена у удаљеном краљевству где су накарадни и злобни гоблини вребали у планинама. Управо је у овим књигама Толкин пронашао повод за често навођење тока легенди из сопственог легендаријума у руднике и пећине насељене гоблинима (Garth, 2020: 98). Идеја му се толико свидела, да је чак и у својим *Писмима од Деда Мраза (The Father Christmas Letters, 1976)* гоблине сместио у пећине изнад Северног пола. Но, за машинерију под Изенгардом и Урук-хаије – човеколике и ужасније него икоји гоблин – заслужан је Х. Ц. Велсов *Времплов (The Time Machine, 1859)* и његови мрачни Морлоци. Толкин је оријашког паука сместио под земљу – у Шилобину јазбину – након што је *с уживањем прочитао* још један научнофантастични трилер – *Земља испод Енглеске (Land Under England, 1935)* Џозефа О’Нила. О’Нилов јунак забаса у подземни свет и његов тамошњи први сусрет био је са циновским пауцима

„врећастих *зџаџа*, подупртих са неколико ногу налик ходуљама, што шире воњ и ткају свилене ступице, балаво се церекајући“ (Garth, 2020: 98).

Драга му је била и књига *Ветар у врбаку (The Wind in the Willows, 1908)* Кенета Грејема, толико да је у једном писму свом сину Кристоферу, након што је у јуну 1944. године објављена књига Грејемове удовице Елспет – *Први шептају ’Ветра у врбаку’ (The First Whispers of ’The Wind in the Willows’)* рекао: „Морам се докопати тог издања, како знам и умам“ (Carpenter & Tolkien, 1981: 90).

Легенде о краљу Артуру су, такође, побуђивале његову пажњу. Највише је, ипак, уживао у књигама шкотског писца и песника Ендрјуа Ленга, нарочито *Црвеној књижи бајки (The Red Fairy Book, 1890)*, јер је тамо, ушушкана међу последњим страницама, била написана најлепша прича коју је икад прочитао – легенда о Сигурду који је убио змаја Фафнира, а коју је Ленг препричао и прилагодио за децу из исландске *Саге о Волсунзима (Völsunga saga)*. „Жарко сам жудео за змајевима“ – изјавио је много касније – „наравно, моје страшливо телашце их није прижељкивало у комшилуку. Но, свет у коме је постојала ма и назнака Фафнира био је богастији и лепши, без обзира на опасност“ (Carpenter, 1977: 23).

Осим легенде из исландске саге, у раном је детињству Толкин прочитао и причу Џорџа Дасента *Замак Сорија Морпија (Soria Moria Castle)* из збирке *Популарне нордијске приче (Popular Tales From the Norse, 1859)* (Scull & Hammond, 2017b: 1053). Потпуно је јасно да је део

имена замка из поменуте приче био инспирација за назив патуљ-царства у његовој митологији.

Дакако да је знао за приповетку *Бибит* (*Babbitt*) Синклера Луиса, објављену 1922. године, о средовечном Американцу, пословном човеку чији добро организовани живот лагано искаче из шина, јер су се, поред наслова које је читао и волео у детињству, на полици за књиге његове деце, могле наћи и савремени наслови онога доба. Један такав је био и *Чудесна земља Снергова* (*The Marvellous Land of Snergs*, 1927) Едварда Вајка Смита. Толкин је приметио да његове дечачке врло забављају Снергови – „раса људи који једва да су виши од просечне висине стола али су широки у раменима и врло снажни.“ У једном разговору је изјавио да су „Снергови, вероватно, несвесна инспирација за хобите, и да је сама реч *хобит* можда пре повезана са Бебитом Синклера Луиса, а свакако не са кунићем¹ као што неки мисле. Бебит има исту буржоаску самодовољност као и хобити“ (Carpenter, 1977: 165).

Ипак, нису све популарне књиге онога доба оставиле добар утисак на Толкина: *Острво с благом* (*Treasure Island*, 1883) Роберта Луиса Стивенсона му се није свидело, а за приче и бајке Ханса Кристијана Андерсена је изјавио да су превише мрачне и депресивне (Carpenter, 1977: 23).

Априла 1915. написаће и посветити супрузи Едит љубавну песму *Ти и ја и Колиба изгубљене игре* (*You and Me and the Cottage of Lost Play*) у дужини од 65 стихова (Garth, 2003: 72). У песми у

заносу казује како су се њих двоје већ познавали од раније у сновима. Остала деца у Колиби изгубљених игара играју, певају или плешу и пењу се на кровове баш као и дечаци из Недођије. Инспирацију за то дугује *Петру Пану* из Недођије Џејмса Метјуа Берија чију је адаптацију гледао у позоришту са својих осамнаест година, о чему је касније изјавио: „Изванредан је, и нећу га заборавити док сам жив“ (Garth, 2003: 73). Тај се комад дубоко урезао у срце сирочета, описујући децу која су одвојена од својих мајки даљином или смрћу.

Нису, међутим, бајке имале пресудан утицај на формирање његовог дечачког читалачког укуса: „Одгојен сам на класичној старини, а Хомер је у мени пробудио први осећај читалачког задовољства“ (Carpenter & Tolkien, 1981: 172). Са једанаест година, окружни је свештеник рекао његовој мајци Мејбел да је дечак прочитао све што му је дошло под руку из античке књижевности и да он нема више шта да му понуди. У школи је ревностно преводио стихове са енглеског на грчки и латински и то је, вероватно, побудило у Толкину смисао за поезију. Велики су утицај Хомерово *Илијада* и Вергилијева *Енеида* оставиле на стварање Толкиновог легендарнијума. Дуги, жестоки ратови Грка и Тројанаца имали су крутог литерарног одраза на белеријандске ратове вилењака са Морготовим силама у борби за силмариле. Одједи опсаде Троје приметни су и у паду вилењачког града Гондолина. Толкин је Нуменор створио по узору на Атлантиду. У Минас Тириту, Толкин је

сачинио „Хомеровски списак“ (како га је назвао) сила које пристижу из земаља око Гондора, инспирисан списком грчких снага које се удружују против Троје у *Илијади* (Garth, 2020: 37). Описујући подземни свет мртвих, Толкин се придружио часном реду митографа и митова, као што су *Еп о Гилгамешу*, Хомерова *Одисеја*, Вергилијева *Енеида* те *Прозна Еда* Снорија Стурлусона. Описавши краља-повратника Арагорна, који је повео војску мртвих из подземља, како би преокренуо ток битке за опстанак нације, Толкин је освежио писана предања о краљу Артуру – краљу прошлом и краљу будућем, што под каменом спава док га његова земља не позове.

Велшки језик га је очарао када је имао девет година, видевши у Бирмингему на вагонима за угаљ исписана имена на велшком. Као студент на Оксфорду, упознао се са збирком од дванаест велшких легенди *Мабиногион* с почетка XIII века, од којих су прве четири везане за велшку грану келтске митологије а остатак су артуријанске легенде и романсе. Ирска грана келтске митологије добро је похрањена у *Књижи освајања* (*Lebor Gabála Éirenn*) из XI века. Вилењачке Средње земље је замислио и створио да буду, управо, налик народу из племена богиње Дане (*Tuatha Dé Danann*), који је, како *Књига освајања* вели, након освајања Ирске од стране људске расе протеран под земљу и постао *народ хумки* (*Aos sí*) (Garth, 2020: 34). Келтске легенде о путовањима и чудима наставиле су да се развијају и у доба Хришћанства, а путовања на Запад константно су крила сусрете са нечим неземаљским што

вуче корене из паганизма. То се у великој мери поклапало са Толкиновим светоназорима, у којима су његови Валари анђеоска бића које је свевишњи Бог (Илуватар) послао на Земљу. Најпознатије путовање из келтских легенди јесте *Путовање светог Брендана*. Толкин је ту легенду опевао на свој начин у песми коју је насловио *Смрт светог Брендана*, а касније преименовао у *Имрам* (што на ирском значи путовање) (Garth, 2003: 33).

Јула 1910. године добио је прву награду за познавање немачког језика а две године раније, пуким случајем је дошао до *Буквара готског језика* Џозефа Рајта, јер пријатељ који ју је купио на распродаји, мислећи да ће у њој наћи неку повезницу са старозаветним текстовима, схвативши да нема много користи од ње, продао ју је Роналду. Отворивши њене корице, Толкин је намах осетио истоврсно сладострасје као и код првог сусрета са Хомером (Carpenter, 1977: 37).

Негде баш у том периоду открио је финску *Калевалу* или *Земљу хероја*, збирку песама које је у XIX веку објединио Елијас Ленрот, фински филолог и колекционар финске народне баштине, а које представљају основ финске митологије. Недуго је затим писао похвално о „том необичним народу и њиховим новим боговима, тој раси ваљаних, кавзи склоних, и грубих хероја које је фарицејство заобишло“, додајући: „што више читам о њима, то се више осећам угодно, као свој на своме“ (Carpenter, 1977: 49). Његов занос финском митологијом биће заслужан за рађање идеје да сеп-

тембра 1911. године једну од легенди из *Калевале* поново напише у прозно-поетском стилу (Carpenter, 1977: 73). Одабрао је причу о Кулерву, несрећном младићу који је, не знајући то, починио инцест и бацио се на сопствени мач, након што је спознао шта је учинио. Тај ће његов, не баш сјајан, покушај бити објављен тек 2015. у књизи *Прича о Кулерву (The Story Of Kullervo)*.

Још је узбуђенији, чини се, био када је почео да учи старонорвешки (староисландски) – језик који су на Исланд донели Норвежани у IX веку. Толкин је већ био осредње упознат са норвешким, и сада је почео да проучава саге и *Прозну* и *Поетску* Еду. *Поетска* или *старија Еда* је збирка песама која је уобличена у XIII веку (у исто време када и *Прозна* или *млађа Еда*, коју је саставио исландџанин Снори Стурлусон), мада су многе од њих поприлично древне, и вероватно потичу још из времена пре насељавања Исланда. Неке певају о херојима, описујући свет људи, док су друге митолошке, и певају о германским божанствима. Међу овим потоњим, Волуспа (*Völuspá* – *Пророчанство пророчице*) је засигурно једна од најлепших из космогонијског циклуса германске митологије, и управо пева о постанку света, богова и људи, те њиховој коби, са самог краја нордијском паганизму, кад је хришћанство добијало преимућство над старим боговима. Тај комад живог мита – мистериозан и застрашујућ приказ паганског космоса оставио је дубок траг на Толкинову машту.

Поред келтских легенди, Толкин је волео да чита и легенде о северно-

америчким Индијанцима (Garth, 2020: 35). Касније је о томе у свом есеју *О вилинским причама* изјавио: „све је у тим причама врвело од лукова, стрела, чудних језика и старомодног начина живота, а поврх свега од шүма“ (Tolkien, 1964: 55). Чак му је и површно читање *Песме о Хијавати (The Song of Hiawatha)* Хенрија Водсворта Лонгфелоуа негде у 1914. помогло да сцену у којој Хијавата отпловљава на свом кануу у сумрак преточи у одлазак његовог силмарилионског месије Еарендела на сличан начин у песми Путовање Еаренделово (*The Voyage Of Earendel*).

Међу бројним староенглеским текстовима које је у међувремену прочитао, англосаксонска религиозна песма *Крист (Crist²)* песника Кинвулфа из IX века, постаће још једна велика Толкинова инспирација. Два стиха су оставила нарочити утисак на њега: „Здраво да си, Еаренделе, најсјајнији анђеле/што међ људе си на средоземље послат“. У Кинвулфовој песми, Еарендел је био један од анђеоских Христових гласника. Оксфордски речник указује да је значење његовог имена „зрак светлости“ или „раздањивање“. Име Еарендел је Толкин протумачио да се односи на Јована Крститеља, али је био убеђен да је Еарендел било изворно име звезде Северњаке, тј. Венере (у нашим предањима звезде Данице). Био је необично дирнут њеним појављивањем у Кинвулфовим стиховима. Много касније је изјавио: „осетио сам неко зачудно усхићење, као да се нешто, напола из сна пробуђено, у мени помакло. Нешто врло далеко, необично и лепо стајало је иза тих речи,

кад бих само могао да допрем до тога, нешто што је премашивало староенглески језик“ (Carpenter, 1977: 64).

Староенглески му је био привлачан као језик предака. Први пут је староенглески еп *Беовулф* (*Beowulf*) читао у преводу, да би га касније прочитао у оригиналу, а потом га и сâм превео. Тај превод је, нажалост, угледао светлост дана као засебно издање тек 2014. године, захваљући његовом сину Кристоферу.

Окренувши се, поред староенглеског, и средњоенглеском, открио је еп *Сер Гавејн и Зелени витез* (*Sir Gawain and the Green Knight*), елегичну песму *Бисерак* (*Pearl*) и *Сер Орфеа* (*Sir Orfeo*). Све три песме биле су похрањене у истом рукопису непознатог аутора. Године 1925. у сарадњи са Е. В. Гордоном, објављено је, студентима прилагођено издање *Сер Гавејна и Зеленог витеза* са Толкиновим предговором и Гордоновим објашњењима (Carpenter, 1977: 64). Превод *Бисерке* је Толкин започео у Лидсу у двадесетим годинама двадесетог века и окончао га 1926. године, али је објављен тек двадесет година касније (Carpenter, 1977: 114).

Захваљујући професору Бруертону из *Школе краља Едварда* (Carpenter, 1977: 28), који је ученике подстицао да читају дела енглеског средњовековног песника и филозофа Џефрија Чосера и рецитују *Кантерберијске приче* (*The Canterbury Tales*, 1392) на оригиналном средњоенглеском, Толкина је очарао и дух средњовековног поетског израза. У Чосеровим *Кантерберијским причама* Толкин је видео заметак традиције

вилинске приче (Garth, 2003: 107). У *Трговчевој причи*, описани су Плутон и Прозерпина као краљ и краљица вилин-царства, које је, заправо, краљевство мртвих, чиме Чосер даје натукницу о традицији у којој је вилин-царство доведено у везу са другим светом, као што је Артуров Авалон, велшки Анувин или ирска земља вечне младости – *Tír na nÓg*. Међутим, у *Причи жене из Бата*, говори се да на дан краља Артура цела се Британија вилама испуни и вилин-краљица плеше по ливадама, иако, каже она, ниједан човек више не може да види виле. Толкинова је идеја била да се ове две традиције могу представити у различитим фазама вилењачке историје. Кад су вилењаци живели слободно међу смртницима, они су ту били изгнаници из вилин-царства, које су од земље смртника делила опасна и зачарана мора (Garth, 2003: 107).

Толкинов занос енглеским писцем, песником и преводиоцем Вилијамом Морисом био је, између осталог, заслужан за рађање идеје за горепоменућу *Причу о Кулерву* (Carpenter, 1977: 73). Године 1914. купио је неколико књига Вилијама Мориса: *Јасонов живот и смрт* (*The Life and Death of Jason*, 1867), прозно-стиховну романсу *Кућа Вуковића* (*The House of Wolfings*, 1889) и Морисов превод *Саге о Волсунзима*. О савременој књижевности је у једном писму упућеном супрузи Едит рекао: „Ретко читам романа, као што знаш“ (Carpenter, 1977: 70). За њега се енглеска књижевност завршила са Чосером, тј. доживео је све ужитке и подстицаје које се могу замислити читајући велике поеме на старо-

енглеском и средњоенглеском, и међу исландским сагама. Управо му је из тог разлога Морисова *Кућа Вуковића* била пријемчива. Морисови су се литерарни погледи поклапали са његовим. Писана је делимично у прози а делимично у стиху, и у центар поставља лозу или породично племе које је настањено поред велике реке на чистини крај шуме зване *Мркошум*³, које је преузето из германских легенди од старине. Много елемената из те приче је задивило Толкина. Њен стил, у покушају да створи ауру легенди од старине, натопљен је архаизмима и поетским инверзијама (Carpenter, 1977: 70). Написавши у рову за време Великог рата једну од своје три велике легенде *Пад Гондолина* (*The Fall of Gondolin*), Толкин је описао тада гондолинске батаљоне, који су имали своје заставе и грб куће: Стуба, Дрвета, Златног цвета, Харфе, Кртице, Ласте, Белог крила итд. Њихова имена одраз су оних које је Вилијам Морис употребио у *Кући Вуковића*: Вуковићи, Јеленковићи, Лосовићи итд. Имена кућа готичких племена била су одраз њихове везаности за земљу коју су бранили од Римљана. Морис је изокренуо устаљени поредак наглавачке, тако да су његови Готи, који су настањивали шуме, пригрлили нове тековине цивилизације, док су царски Римљани били одраз дивљаштва. Толкинов је морални компас био набаждарен на исти начин. Толкиново вилењачко племе Нолдоли природу доживљава не само као твар, већ као нешто што је похрањено дубоко у њиховим срцима. Они бране природу од похлепне моћи чији је циљ да је заузме, искористи и оп-

устоши (Garth, 2003: 219). У једном писму из 1960. године Толкин је изјавио: „Мртве баруштине и прилаз Моранону дугују битки на Соми подједнако као и Вилијаму Морису и његовим Хунима и Римљанима у *Кући Вуковића*“ (Carpenter & Tolkien, 1981: 303).

Ник Грум ће приметити у есеју „*The English Literary Tradition: Shakespeare to the Gothic*“ објављеном у збирци *A Companion to J. R. R. Tolkien* (Lee, 2014: 286-302) – читав период од средине XVI до XIX века код Толкина остаје малтене неискоришћен, највероватније због чињенице да је постао све мање средњовекован у погледу језика. Највећа Толкинова примедба на литературу након периода реформације односила се на представљање и потискивање термина „вилин-царство“ и „вилењаци“ из исте. Одбацио је *Вилинску краљицу* (*The Faerie Queene*, 1590) – обиман и незавршен еп Едмунда Спенсера посвећен девичанској краљици Елизабети I уз опаску да је досадан и окривио га за „поједностављивање“ величанствених вилинских фигура од старине до форме „домаћих“ вила (Groom у Lee, 2014: 287). Испоставиће се, међутим, да ни сâм Толкин није био „имун“ на ово „поједностављивање“, јер ће у својој песми *Гоблинска стопала* (*Goblin Feet*, 1917) такође поједноставити вилинска бића, а у *Господару прстенова* (*The Lord Of the Rings*, 1954/55) Галадријела ће помирљиво потврдити како им је време (вилењацима) да оду на Запад, или да „се умањимо и постанемо обичан народ долина и шпиља, који ће полако да заборави и бити заборављен“ (Tolkien, 1954: 475).

Хемфри Карпентер је у књизи *Д. Р. Р. Толкин – Биографија* (Carpenter, 1977) цитирао једно Толкиново писмо из 1955. године, у коме је изјавио како је Шекспирова дела „презирао из дна душе“ (Carpenter & Tolkien, 1981: 211). Каснијих се година присећао „јетког разочарања и презира које је од школских дана осећао према Шекспировом крајње бедно употребљеном доласку ’велике Бирнамске шуме на високи Дансианов брег’: жудео сам да осмислим начин на који би дрвеће заиста могло да одмаршира у битку“ (Carpenter, 1977: 28). Савремени тумачи Толкиновог лика и дела (Гарт, Шипи и др.) оповргавају ову Карпентерову хиперболичну изјаву коју су каснији истраживачи многоструко цитирали и тумачили као Толкинову мржњу према Шекспировом раду. Том Шипи се оградајује да Толкин (можда) није волео да чита Шекспира, али је уживао гледајући Хамлета у позоришту (те га је, чак, предавао и студентима) и да је његов рад био инспирисан *Магбетом* (*Macbeth*, 1606). „Кривио“ је Шекспира за каљање „вилинског“ наслеђа у *Сну летње ноћи* (*A Midsummer Night's Dream*, 1605), али је песма *Гоблинска стопала* доказ да се Толкин није сасвим побунио против шекспировског приступа (Garth, 2020: 81).

Толкинов је (некада) велики пријатељ Клајв Стејплс Луис, најпознатији, можда по свом седмокњижју *Хронике Нарније* (*The Chronicles of Narnia*, 1950-1956) једном изјавио: „Нико никада није имао утицаја на Толкина. Лакше бисте могли да утичете на Грлограба“⁴ (Garth, 2003: 290).

Када се тридесетих година XX века оформила књижевна клика *Инклинзи* (*The Inklings*⁵), придружили су јој се и Толкин и К. С. Луис (кога је Толкин оловљавао са *Дек*, а Луис њега са *Толерс*). У једном разговору у клубу, Луис је рекао: „Толерсе, мало је тога што се нама свиђа међу савременим причама. Бојим се да треба да пробамо да напишемо нешто наше“ (Carpenter, 1977: 170). Толкин му је одговорио: „Слажем се. Ти напиши нешто о путовању кроз свемир а ја ћу да пробам да напишем нешто о путовању кроз време“ (Carpenter & Tolkien, 1981: 29). Луис је тада изродио први део онога што ће постати *Свемирска трилогија* – књигу *Изван Неме планете* (*Out Of the Silent Planet*, 1938) и Толкин је уз рецензију у писму издавачу *Алену & Анвину* написао да је причу „прочитао са толиким узбуђењем и у једном даху, да готово ништа друго није могао да ради док није завршио са читањем“ (Carpenter & Tolkien, 1981: 32). Своју причу о путовању кроз време – *Изгубљени пут* (*The Lost Road*) о двојници путника – оцу и сину, који откривају митологију из *Силмарилиона* забасавши на острво Нуменор, није никада довршио. Она је, објављена тек 1987. у оквиру петог тома *Историје Средње земље* који носи исти назив. Навике и начин рада ова два пријатеља су се толико разликовали, и у Толкиновом случају ништа није могло бити послато у штампу а да га пре тога није прегледао, преиспитао и углачао – што се тотално разликовало од начина на који је поступао Луис, који је своје текстове слао у штампу а да их чак није ни прочитао по други пут (Carpenter,

1977: 138). Због тих разлика, као и због Луисове скрибоманије, која је Толкину била несхватљива, пријатељство се брзо распало, а Толкин је, потом, у једном писму из 1964. изјавио: „Нарнија и сва остала дела К.С. Луиса треба да остану ван домета моје наклоности, као што и он не треба да буде наклоњен мојим делима“ (Carpenter & Tolkien, 1981: 352).

Септембра 1965. године, Толкин је добио да прочита тек објављену књигу америчког аутора Френка Херберта – *Дина* (*Dune*, 1965). Развукао је писање те рецензије на готово шест месеци, и у необјављеном писму Стерлингу Ланиеру, који је приредио *Дину*, само је лаконски написао да му се *Дина* није свидела и да је најбоље да, из поштовања према аутору, не коментарише ништа више (Cilli, 2019: ставка 965 у списку). С друге стране, за Хауардовога *Конана* (*Conan series*) изјавио је како му се „баш свиђа“ (Cilli, 2019: ставка 1061 у списку).

Преселивши се у Мандосове дворе 2. септембра 1973. године, професор је оставио своја необјављена дела, расута у рукописима, која је накнадно посложио и више од двадесет година у континуитету објављивао његов син Кристофер, све док се и он није придружио оцу. Већи део Толкинове библиотеке завештан је и предат архиву *Бодлеана Библиотеке* у Оксфорду, која је међу њима разврстала бројне речнике, граматике и текстове и књиге на: латинском, грчком, старонорвешком, староенглеском, средњоенглеском, гелском и велшком језику. На многим страницама тих књига, Толкин је по маргинама остављао своје коментаре, цртеже и датуме као

трајни споменик размишљањима и ставовима једног блиставог ума.

¹ енгл. *rabbit* – кунић, па Толкин овде алудира на сличност по звучности ове две речи на енглеском језику – *rabbit* и *hobbit*

² *Crist* је тријада у староенглеским религиозним песмама и обично се односи на Христов долазак, Вознесење или Страшни суд.

³ Са термином *Мркошума* (енгл. *Mirkwood*) Толкин се по први пут сусрео читајући Цезарове *Галске ратове*, где се помиње Херцинска шума, која је права *Мркошума* Европе (Garth, 2020: 36).

⁴ Грлограб (термин из превода Антуна Шољана, у оригиналу на енглеском *Bandersnatch*) је фуриозно, псетолско створење са огромном вилицом и дугим канџама које се помиње у песми *Jabberwocky* (у српском преводу Иване Миланков *Блабларија*, у хрватском преводу Антуна Шољана *Худодракија*) из књиге *Алиса у свету с оне стране огледала* Луиса Керола.

⁵ Термин *inkling* у енглеском језику означава наговештај или слутњу нечега што ће доћи. У овом случају – то је био књижевни клуб где су се читала и дискутовала књижевна дела у настајању – дакле, наслућивало се како ће она изгледати када буду завршена.

ЛИТЕРАТУРА:

Carpenter, H., Tolkien C.: *The Letters of J.R.R. Tolkien*. (George Allen & Unwin, 1981).

Carpenter, H.: *J.R.R. Tolkien: A Biography*. (George Allen & Unwin, 1977).

Cilli, O.: *Tolkien's Library: An Annotated Checklist*. (Luna Press Publishing, 2019).

Garth, J.: *The Worlds of J. R. R. Tolkien: The Places That Inspired Middle-Earth*. (Frances Lincoln, 2020).

Garth, J.: *Tolkien and the Great War: The Threshold of Middle-Earth*. (HarperCollins Publishers, 2003).

Lee, S.: *A Companion to J. R. R. Tolkien* (Wiley Blackwell, 2014)

McIlwaine, C.: *Tolkien, Maker Of Middle-Earth* (Bodleian Library, 2017)

Scull, C., Hammond, W.: *The J.R.R. Tolkien Companion and Guide – Chronology* (HarperCollins Publishers, 2017).

Scull, C., Hammond, W.: *The J.R.R. Tolkien Companion and Guide – Reader's Guide, Part I* (HarperCollins Publishers, 2017).

Scull, C., Hammond, W.: *The J.R.R. Tolkien Companion and Guide – Reader's Guide, Part II* (HarperCollins Publishers, 2017).

Tolkien, J.R.R.: *The Monsters and the Critics and Other Essays* (George Allen & Unwin, 1983)

Tolkien, J.R.R.: *The Fellowship Of the Ring* (George Allen & Unwin, 1954)

Tolkien, J.R.R.: *Tree and Leaf* (George Allen & Unwin, 1964)

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Марко С. Васић рођен је 29. фебруара 1984. године. Дипломирао је на Факултету ветеринарске медицине а докторирао на Медицинском факултету Универзитета у Београду. Запослен је на Институту за молекуларну генетику и генетичко инжењерство (ИМГГИ) као научни сарадник. Интересовање за књижевност се код њега јавило још у раном детињству, када је са непуне четири године научио да чита оба писма. Истраживањем и анализом Толкиновог лика и дела почиње да се бави 2016. године. Од тада до данас одржао је десетак трибина у Београду, Нишу, Крушевцу и Опатији везаних, углавном, за „Силмарилион“, Толкинове инспирације из литературе и митологије и историјате раса Средње земље.

Иван Ђурђевић

ОКОВАНА ЛЕПОТА

(Приказ књиге „Све за лепоту“ Игора Маројевића)

Обједињавати приче под вредношћу каква је *лепота*, може бити авантура коју чула могу да региструју, али не у потпуности и да опишу. Како лепоту, уопште, дефинисати? Из које перспективе кренути? Дати предност физичком, а одбацити плодове духа; искапити чашу надареног ума, а запустити се, отромити; пловити водама *атараксије*, док нас не поклопи нека од мука овога света: мир је скупа играчка око које се отимају (или само глуме) многи моћници овога света. Зато је можда најбоље све обухватити, па и више од тога: растегнути се у потпуном домену свога дара и не ограничавајући се на конструкцију закопану у тексту, премда истина не постоји у једнини, већ у плуралитету, у вишеизразу, удвострученог погледа, и слободи артикулације.

Након плодних година литерарног рада, прошлогодишњи добитник Награде „Меша Селимовић“ прави избор из објављених прича, додајући им још понеки пикантни историјски детаљ, стварајући, тиме, надасве, личну антологију тема и појава које су га кроз романсијерски пут обликовале: и као уметника и као грађанина. Дорађујући их у маниру Владана Матијевића који изнова конфигурише старе рукописе,

он се враћа на збирке *Трагачи*, *Медитерани* и *Београђанке*, од којих га је друга одредила као аутора са каталонским ехом и ритмом Барселоне, а последња као тиражног али уметника који уме да осети атмосферу новог времена. *Све за лепоту* треба да послужи као подсетник за поетику Игора Маројевића, али и као путоказ за оне теме у којима се писац најбоље сналази.

Наративи су у светлу два снажна стања: живота и смрти. Кад се живи, то је по правилу мукотрпно исцељивање грехова, надхват сламке спаса, која, опет по неком разумном објашњењу, нигде не расте, за шта аутор има оправдање како у интуитивној имагинацији што мало дугује профаном сазнању, тако и аутобиографији, која подразумева физичке сеобе, по налогу материјалних околности. Игор Маројевић никад није имао проблем да се диви малим људима, и да од њихових проблема ствара универзална начела. Остатак доказаних (позитивних или негативних величина) у својим романима правдао је циљем да и њих спусти у трње плебса. Живот обичног народа у сржи је преживљавања. Ваљда је лепота и у томе да се остане жив! Потрага за узбуђењем у једноличном животу, навикама обасут,

у сивој, нерегистрованој димензији, где и интимни покрети брзо засите, као да неминовно води у једну од носећих прича, како и по ликовима који је кроје (ту смо и самог аутора препознали), тако и по идеји која је у овим речима: „дакле, све за човека, плус отуђење: спој глумљеног хуманизма, вајне доброте и лажног елитизма, зар не, баш према захтевима данашње културне матрице“, мада којима, ради прецизности треба додати и девизу која гласи: „све за лепоту, живот је кратак“, уз помоћ које би се ваљано објаснило да лепоту поред правилног читања Бернархардовога *Губитника* („Пераст“) могу представљати и силикони, као оригиналан привид наше пожуде.

Али зато се, бар, умире на велика звона. Не треба имати на уму сам тренутак смрти што не траје дуже од трена у оку, већ значај имена које напушта историјску позорницу. Лоркино песништво је можда мање познато нашем језичком поднебљу, али песник и даље представља симбол левице која у Шпанском грађанском рату брани одступнице либералног осећања, упркос Хемингвејевим намерама да покаже и тамнију страну приче. Анте Павелић, као поглавар монструозне злочиначке творевине, увек ће бити човек који је покушао, на несрећу српског народа, да у крви реши расне неспоразуме. Валтер Бењамин као грађанин-индивидуалист, као философ у невремену, одлази са ове земље у мистерији епохе која доцније индукује различита тумачења. Довољно им је што деле време идеолошких ломова, разлаза и деоба, јер у таквим исто-

ријским циклусима победника никад нема. Варљива је старост старог поглавника: Павелић је проводи у непрекидном жалу за некадашњом славом, за публицитетом, и јавношћу, за коју мисли да га је ако не волела, оно бар поштовала. Ни смрти преостале двојице нису у потпуности трагичне: Маројевић који у Лорки види евентуалног претходника (политичка неутралност и либерални принцип довољни су квалификативи) не дозвољава му да залуд нестане, премда поезија живи у уму, чак и кад тело изгори. Бењамин се, такорећи, није дао пасјим синовима, иако му је само то и преостајало.

Циклус „Смрти познатих“ који се премијерно објављује, на трагу је најнаграђиванијег Маројевићевог романа, *Остаци света*. Њему је придодата још једна епизода Шпанског рата, у Лоркином лику, који слободу избора плаћа метком у леђа. Поглавље о Јасеновцу наслеђује повест о открићу Павелића у Буенос Аиресу, акцији и лову на његову личност. Ако прва прича сведочи о томе да је човек већи и од вечности, онда би друга требало да нам поручи да човек ма колико хтео да буде вечан, ипак је само једна трошна материја, што се послужује на овалу немилосрдне Историје.

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Иван Ђурђевић (1991, Београд) српски је приповедач и књижевни критичар. Студирао је на Факултету безбедности, Правном, као и на Факултету политичких наука, где је стекао звање мастер политиколог. Објавио је књигу дневничких белешки „Белешке из младости“ (Панпублик, 2015). Сарађивао је или још увек сарађује са бројним порталима. Сарадник је дневних новина „Данас“.

Сергеј Станковић

ИСТОЧНОЕВРОПСКА МЕЛАНХОЛИЈА

(Агота Криштоф: Трилогија)

Агота Криштоф, је ли то право име или псеудоним? Шта је то, као нека мађарска Агата Кристи?

Тако сам отприлике размишљао док сам у факултетској књижари листао њен роман „Доказ“, који је у том тренутку управо издала „Паидеја“.

У то доба претраживање интернета у Србији могло би се описати као болно искуство. Сећа ли се неко још увек дајал-ап интернета? Оног роботског крчања приликом повезивања, плаћања по килобајту, честих и непредвиђених пуцања везе? Претражујући тај и такав интернет, схватио сам да јој је то ипак право име.

Мистерија њене судбине тиме није постала мања. Из њене кратке биографије на крају књиге могло се сазнати да је Криштофова швајцарска списатељица мађарског порекла, која пише на француском. Као и многи Мађари, побегла је на Запад 1956, након совјетске војне интервенције у Мађарској, заједно са мужем и четворомесечним дететом. Муж јој је пре тога био професор историје, и након неколико година развела се од њега. Живела је у Швајцарској, где је, како пише, годинама „напорно радила у фабрици сатова“.

На интернету се може наћи још и њена слика са паноа IVб, матурског

одељења женске гимназије, школска година 1953/54. Пано с једне стране не говори ништа, а са друге и много више него што би хтео. На њему доминирају помпезне слике директорке и разредне старешине, и одише усиљеним просветарским оптимизмом. Осмех на слици је очекивано празан, не говори ништа о њој. Некако подсећа на осмех духа. „Видимо се 1959.“ – пише на десној страни.

Једина слика која недостаје на паноу, ситничаво састругана, јесте слика њеног професора историје, будућег мужа.

Недостатак слике довољно говори о њему.

С временом сам почео да схватам да би поређење са Агатом Кристи могло бити продуктивно. Агота Криштоф је нека врста њеног уклетог близанца из Источне Европе. Баш као близанци из њене Трилогије, Лукас и Клаус, од којих је један такође живео на Истоку, а други на Западу.

У детективским романима убиство представља изазов поретку. Опште место детективских романа је онај крај у коме детектив, обично у удобној атмосфери неког малограђанског салона, пред публиком (међу којом се чес-

то налази и кривац) решава наизглед неразрешиву мистерију и поново успоставља нарушени поредак.

У Трилогији Аготе Криштоф никада се ништа не разрешава, а убиство никада није кажњено. Читалац се увек изнова саплиће о лажи главних јунака, а једина извесност је извесност патње. Због тога бисмо га могли назвати роман-замка, у коме се читалац губи и не може да нађе излаз. Криштофова намерно заплиће нити романа у неразрешиво клупко.

Много је речено о „објективном“, неекспресивном стилу ове трилогије. Постоји много начина на које он може да се објасни. Када се одједном обрела као апатрид у страниој земљи, у релативно позним годинама, можда је Агота Криштоф једноставно морала тако да пише, крајње једноставним језиком који јој није матерњи.

Тај језик је потпуно опречан садржају, у коме се углавном описују депресивни, често и чудовишни доживљаји. Да ли је то језик зла? Криштофова је на тај начин успела да недостатак претвори у предност.

Ипак, имам другу идеју о недостатку емоција у стилу ове трилогије. То ми је пало на памет док сам читао пасус у коме се говори о ефекту атомске бомбе. У том пасусу, за који никако не могу да се сетим одакле је, шта је ефекат атомске бомбе, ако не слепило? У том смислу, језик Аготе Криштоф, очишћен од било каквих емоција, није језик зла, већ дубоке трауме и емотивне ускраћености, слепила које долази од изложености снажним, деструктивним емоцијама.

Структура ове трилогије могла би да послужи као узор за писање трилогије. Три романа чине једну дијалектику целину: теза, антитеза и синтеза. Многе „трилогије“ заправо су само романи у наставцима, или, још горе, пре-димензионирани романи.

Укратко: теза – прича о Лукасу и Клаусу, двојници близанаца; антитеза – Клаус не постоји; синтеза – „права“ прича о раздвојености два брата.

Или можда није сасвим тако? Можда је дијалектика у овом роману само привидна, попут кретања у мртвој бари? Можда је њена идеја баш у томе да обесмисли саму идеју дијалектике?

У првом роману, „Велика свеска“, пратимо доживљаје два брата близанца, Лукаса и Клауса. Они одрастају у суровом ратном окружењу које препознајемо као Мађарску у доба Другог светског рата. Да би их заштитила од рата, мајка их је одвела из Великог Града и поверила својој мајци на чување.

Али изгледа да се од рата не може побећи. Бака је ружна, прљава, зла. Лукаса и Клауса она зове „кучкини синови“.

Своје доживљаје они записују у свеску привидно објективним језиком. Тај „равнодушни“ језик је у супротности са чудовишним стварима које се дешавају у роману.

Оно што је најјезивије јесте то што близанци, упали у вртлог нејудских догађаја, временом надрастају своју околинину у чудовишности. Они раде вежбе гладовања да би се навикли на глад и

жеђ, ударају један другог да би се навикли на бол и међусобно се вређају да би се навикли на увреде које им у свакој угодној прилици упућује околина.

Након неког времена, они су у стању да лажу, краду и убијају. Али при свему томе, зачудо, наше симпатије су и даље са њима. Зашто? Тешко је рећи. Можда због тога што су они и даље на неки чудан начин *добри*, или бисмо барем ми желели да у њиховим поступцима и даље видимо доброту? Да ли је доброта могућа у свету у коме влада апсолутно зло? Они помажу прогоњеној девојци коју зову Зечија Усна и доносе храну и ђебад дезертеру, с образложењем да му је помоћ „апсолутно потребна“. А онда убију свог оца, ископају леш своје мајке и њихове тек рођене сестре и чувају њихове костуре у ормару.

Оно што је занимљиво у вези са романом који се зове „Доказ“ јесте да он заправо не доказује ништа, већ само поставља нова питања. Он је антитеза првог романа. У њему пратимо доживљаје Лукаса, који је остао да чува Бакину кућу, док је Клаус прешао границу и отишао у Западну Европу. Али изгледа да нико не зна за Клауса, док сви знају ко је Лукас. Да ли је Клаус икада и постојао? Или је он само Лукасова измишљотина, да би се осећао мање усамљено?

Лукас помаже многим људима око себе: локалном пароху, девојци Јасмини, која није у стању да се отараси детета које је, по свему судећи, плод инцестуозне везе, и малом Матијасу, њеном детету, деформисаном још у утроби зато што је Јасмина стезницима скривала

трудноћу. Неко време готово изгледају срећни. Матијас се развија у дете налик на Лукаса. Чак има и сопствену Велику свеску, звана „Матијасова свеска“, у коју записује своје доживљаје.

Једног дана Јасмина мистериозно одлази, а Матијас остаје код Лукаса. Лукас је заправо убио Јасмину зато што је хтела да оде до њега и одведе Матијаса. Зашто је хтела да оде? Вероватно је осећала да је Лукас не воли, а можда ни она њега није волела. Лукасу је стало само до Матијаса, мада вероватно није волео ни њега.

Лукас је психички дефектан, и он није у стању никога да воли, осим самог себе: Матијасове физичке деформације су само огледало Лукасове деформисане душе, док у Клаусу, који је можда измишљен, он воли сопствени лик у огледалу. Ова два вида нарцисоидне самозаљубљености су само покушај компензације за неспособност да се воли.

Наравно, овај покушај варања судбине могао је да се заврши само трагично. Матијас је увек наслућивао да му је Лукас убио мајку. Када је Лукас довео другу жену са својим дететом, он се обесио, претходно уништивши Матијасову свеску, како је Лукас никада не би прочитао.

Трећи роман, назван „Трећа лаж“, претендује на праву истину. Али ако је тако, зашто се онда зове „Трећа лаж“?

То је можда најсуморнији од сва три романа. У њему је изнета, ако не истинита, а онда свакако највероватнија верзија догађаја. Објашњава се шта се десило са Лукасом а шта са Клаусом, и зашто су њих двојица били раздвојени.

За разлику од претходна два романа, који одишу атмосфером неке крваве бајке, овај роман је у потпуности реалистичан. То је историја самоће и раздвојености. Један брат, Лукас, донет је са четири године у болницу у коматозном стању, са раном од метка која је пометила његов развој, и није се сећао готово ничега од пре. За то време, Клаус живи са мајком и они безуспешно покушавају да пронађу Лукаса. Клаус трпи пребацивања своје полуделе мајке, која не може да му опрости што је преживео он, а не онај други, док Лукас не може да схвати зашто његова породица не долази по њега. Зар га нико не воли?

Пошто сваки део има своју верзију приче, сваки се може тумачити раздвојено. Али у исто време, сваки баца ново светло на друга два. Не само што „Трећа лаж“ побија „Велику свеску“ и „Доказ“, већ „Велика свеска“, на пример, побија и „Трећу лаж“.

Дозволите да објасним. На основу „Треће лажи“, можемо да закључимо да је прва два романа писао Лукас сам, након раздвајања. У њему се углавном налазе делови Лукасовог живота *након раздвајања*. Бака, прелазак границе... Међутим, у „Великој свесци“ се налазе и елементи Клаусовог живота након раздвајања, као што је мотив полусестре Сарах, за коју Лукас није могао да зна. Истина је да је у „Великој свесци“ полусестра ћерка мајке са другим човеком, а у „Трећој лажи“ је ћерка оца са другом женом. Индиција, заједно са називом „Трећа лаж“, довољна да баци сумњу, али не и да сруши.

Лик Матијаса, на пример, такође добија другачије тумачење након „Треће

лажи“, и сада нам је јасно да у њему Лукас види себе такав какав је физички, након ране од метка која га је оставила делимично деформисаног.

Животне приче Лукаса и Клауса су на чудан начин сличне чак и у тој раздвојености. Већ су изнета тумачења која кажу како та раздвојеност говори о раздвојености Источне и Западне Европе у доба Хладног рата. Али на неки чудан начин, управо је раздвојеност оно што их спаја.

Овај приказ завршићемо цитатом са краја књиге:

„Воз, то је добра идеја.“

БЕЛЕШКА О АУТОРУ

Сергеј Станковић рођен је 1976. у Мајданпеку. Српско-мађарско-јерменског је порекла. Осим у Мајданпеку, живео је у Алибунару, Јерменовцима, Суботици, Новом Саду, Морахалому и Кучеву.

Дипломирао српску књижевност и језик на Филозофском факултету у Новом Саду. Некадашњи члан некадашње Зоне. Члан књижевне групе БЕС. Пише прозу, поезију и есеје. Радови су му објављени у *Руковетима*, *Летопису Матице српске*, *Пољима*, *Рукописима*, *Стању ствари*, *Картону*, и другим штампаним и интернет публикацијама. Учествовао је на групним или самосталним књижевним вечерима у Студентском културном центру Београд, Матици српској, Културном центру Новог Сада, Центру за младе у Зајечару, Студентском културном центру Нови Београд и другима.

Године 2006. издата му је збирка кратке прозе „Страшна нова слобода“ у едицији *Прва књига Матице српске*. Избор из његове поезије објављен је 2008. у зборнику „*Нешто је у игри*“. Неколико његових кратких прича појавило се 2011. у преводу на албански језик у антологији *Nga Beogradit, te Dashurit* (Из Београда, с љубављу). Исте године наступао је и као критичар из старог Рима под псеудонимом *Sergius*. Избор из његове поезије објављен је 2013. у зборнику „*Рестарт – панорама нове поезије у Србији*“.

У слободно време предаје српски језик и књижевност у Кучеву.

САДРЖАЈ

Јована Дишић
Младен Милосављевић
УВОДНА РЕЧ / 7

ИНТЕРВЈУИ

Младен Милосављевић
СВЕ ПЛЕМЕНИТО, ЛЕПО, ДОБРО И ХУМАНО
У НАМА ПОТИЧЕ ИЗ БИБЛИОТЕКА
(Интервју са Зораном Живковићем) / 9

Младен Милосављевић
ПРИПОВЕДАЊЕ СЛИКАМА И РЕЧЈУ
(Интервју са Миком Герисом) / 12

ПРОЗА

Александар Гаталица
ДРУГА ВИОЛИНА / 19

Бранка Селаковић
СО / 27

Милан Ковачевић
ЈЕСТИВОСТ ДУШЕ / 31

Голуб М. Јашовић
НОВИНЕ / 39

Славиша Павловић
ОСВЕТНИЦИ / 41

Димитрије Дисо Јаничић
РЕЧ / 52

Сања Савић Милосављевић
КАО ДА НЕ БИСМО / 60

Жељка Башановић Марковић
УКРАДЕНА КЊИГА / 68

Андрија Јонић
РУЖА БИБЛИЈА И ЧУВАР СТАРОГ СВЕТА / 70

Санела Анкић
РЕЧ, КЊИГА, ЧОВЕК / 79

Ана Милош
КРАЈ РАСПУСТА / 82

Гала Одановић
РЕЧ-ДВЕ О ДЕДА МРАЗУ / 88

Катарина Николић
ШТА СЕ КРИЈЕ НА КРАЈУ РЕЧЕНИЦЕ / 90

Милка Колунџић
ТРИ РИЈЕЧИ / 93

Мухарем Баздуљ
БИЈЕГ ОД КУЋЕ / 95

Борис Мишић
НЕБЕСКА БИБЛИОТЕКА / 100

Оливера Недељковић
КАД СЕ ТАМА СПУСТИ НА ГЛАВНИ ГРАДСКИ ТРГ / 103

Стамен Миловановић
СКРИБЕНСМАН / 105

Тања Ђурђевић
РЕЧ – БРЕМЕ ИЛИ КРИЛО ЧОВЕКОВО / 113

ПОЕЗИЈА

Давор Радуљ
У ПРАСКОЗОРЈЕ / 119

Даница Јовић
О РИТМУ / 122

Марко Ђорђевић
ЛОТО 7/39 / 122

Јована Дишић
ГАЈЕВИ / 123

Милош Швоња
КАЊОНИ / 124

Миша Цанић
ЗАПИС НА УНУТРАШЊОЈ СТРАНИ КОРИЦА КЊИГЕ
НАЂЕНЕ ПОРЕД КОНТЕЈНЕРА / 125

Младен Марковић
ОД РЕЧИ ДО РЕЧИ / 126

Младен Јаковљевић
КРХАК / 128

Александра Петровић
БРЕМЕ / 129

Драган Поп Драган
ПРАВА РЕЧ / 130

Јован Д. Петровић
С НАМЕРОМ, У ОДРЕЂЕНО ВРЕМЕ / 131

Андреа Вукадиновић
ТРАГАЊЕ / 133

Милан Ракуљ
ВЕЛИКЕ СТВАРИ / 135

Биљана Миловановић-Живак
ЕКСХУМАЦИЈА / 137

Раде М. Шупић
ПО ИНСТРУКЦИЈАМА УМРЛИХ / 138

Славица Јовановић
МОЈА КЊИГА НА ХИЛАНДАРУ / 139

Слободан Ристовић
ОПРОСТ / 141

Милош Петровић
ПРЕДВОРЈЕ / 142

Мирослава Миљковић
БУЂЕЊЕ / 143

Зоран Благојевић
ЈЕСЕН ЧЕЈЕНА / 144

ЕСЕЈИСТИКА

Душан Вучковић
ЂУПРИЈЕ И СЕОБЕ / 147
ПУСТ(И) КАО МЕСЕЧЕВА СЕНКА / 148

Владимир Д. Јанковић
ОД ЉУБАВИ ДО СВЕГА И НАТРАГ / 150

Владимир Петровић
НА ПЕПЕЛУ БИБЛИОТЕКЕ / 153
ПИСАЦ И БИБЛИОТЕКА / 155

др Јелена Анђелковић Грашар
„ЗЛАТНО РУНО У ДОЛИНИ ПЕКА. ЗАВИЧАЈНА ИСТОРИЈА“
КЊИГА – УМЕТНИЧКО ДЕЛО ПЕТРА АНЂЕЛКОВИЋА / 158

Маријана Јелисавчић
ПОРТРЕТ УМЕТНИКА НА ДВОЛИСНИЦИ:
ИВАН ГАЛЕБ И КИР АНГЕЛОС / 162

Др Марко С. Васић
КЊИЖЕВНА ДЕЛА КОЈА СУ ИНСПИРИСАЛА
Џ. Р. Р. ТОЛКИНА / 165

Иван Ђурђевић
ОКОВАНА ЛЕПОТА / 175

Сергеј Станковић
ИСТОЧНОЕВРОПСКА МЕЛАНХОЛИЈА / 178

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

82

МАКСИМ : часопис за књижевност, уметност и културу /
главни уредник Младен Милосављевић. - Год. 1, бр. 1 (2022)- . -
Кучево : Библиотека „Никола Сикимић Максим“, 2022-
(Пожаревац : Ситограф РМ) . - 25 cm

Годишње.

ISSN 2812-9733 = Максим

COBISS.SR-ID 66392585